

e-ISSN 2651-379X

İBN HALDUN ÇALIŞMALARI DERGİSİ

JOURNAL OF IBN HALDUN STUDIES

| Cilt / Volume 9 | Sayı / Issue 2 | Temmuz / July 2024 |

İBN HALDUN
ÜNİVERSİTESİ

Açık Erişim Dergi / Open Access Journal

İBN HALDUN ÇALIŞMALARI DERGİSİ

JOURNAL OF IBN HALDUN STUDIES

| Cilt / Volume 9 | Sayı / Issue 2 | Temmuz / July 2024 |

e-ISSN 2651-379X

İBN HALDUN
ÜNİVERSİTESİ YAYINLARI

İbn Haldun Çalışmaları Dergisi

| **Yayıncı:** İbn Haldun Üniversitesi / **Publisher:** *Ibn Haldun University* |
| **e-ISSN** 2651-379X | **Sıklık:** Yılda İki Sayı / **Frequency:** *bi-annually* |

İbn Haldun Üniversitesi Adına Sahibi / Owner on Behalf of Ibn Haldun University

Atilla Arkan, İbn Haldun Üniversitesi, Türkiye

Yayın Kurulu Başkanı / Editor in Chief

Atilla Arkan, İbn Haldun Üniversitesi, Türkiye

Editörler / Editors

Sönmez Çelik, İbn Haldun Üniversitesi, Türkiye
Vahdettin Işık, İbn Haldun Üniversitesi, Türkiye
Savaş Cihangir Tali, İbn Haldun Üniversitesi, Türkiye

Yardımcı Editör / Associate Editor

Melike Daş, İbn Haldun Üniversitesi, Türkiye

Yayın Kurulu / Editorial Board

Syed Farid Alatas, Singapur Ulusal Üniversitesi, Singapur
Atilla Arkan, İbn Haldun Üniversitesi, Türkiye
Sefa Bulut, İbn Haldun Üniversitesi, Türkiye
Savaş Cihangir Tali, İbn Haldun Üniversitesi, Türkiye
Miriam Cooke, Duke Üniversitesi, ABD
Sönmez Çelik, İbn Haldun Üniversitesi, Türkiye
Ahu Dereli Dursun, İstanbul Ticaret Üniversitesi, Türkiye
Tahsin Görgün, İstanbul 29 Mayıs Üniversitesi, Türkiye
Vahdettin Işık, İbn Haldun Üniversitesi, Türkiye
Ali Osman Kuşakçı, İbn Haldun Üniversitesi, Türkiye
Bruce B. Lawrence, Duke Üniversitesi, ABD
Mehmet Öncel, İstanbul Sabahattin Zaim Üniversitesi, Türkiye
Hüseyin Yılmaz, George Mason Üniversitesi, ABD

Yazı İşleri Müdürü / Managing Editor

Sönmez Çelik, İbn Haldun Üniversitesi, Türkiye

İbn Haldun Çalışmaları Dergisi (e-ISSN 2651-379X), İbn Haldun Üniversitesi tarafından yılda iki kez yayınlanan uluslararası hakemli bir dergidir. 2016 yılında yayımlanmaya başlanan dergi; dil, edebiyat, tarih, sanat, mimari, sosyoloji, ilahiyat ile insan ve toplum bilimleri alanlarında özgün bilimsel Türkçe, İngilizce ve Arapça makaleler yayımlar. Yazılarda belirtilen düşünce ve görüşlerden yazar(lar)ı sorumludur.

Journal of Ibn Haldun Studies (e-ISSN 2651-379X) is published by Ibn Haldun University, which is an international referred bi-annual and blind peer-review. It has been published since the year of 2016. The journal publishes original Turkish, English or Arabic articles on the subjects of language, literature, history, art, architecture, sociology, theology and human and social sciences. The views expressed in the papers are under the responsibility of authors.

Yönetim Yeri / Head Office: Başak Mahallesi, Ordu Caddesi, F-05 Blok No:3 34480- Başakşehir, İstanbul, Türkiye
Telefon / Telephone: +90 212 692 0212 | **E-Posta / E-mail:** journal@ihu.edu.tr, **URL :** <https://journal.ihu.edu.tr>

İbn Haldun Çalışmaları Dergisi

| **Yayıncı:** İbn Haldun Üniversitesi / **Publisher:** *Ibn Haldun University* |
| **e-ISSN** 2651-379X | **Sıklık:** Yılda İki Sayı / **Frequency:** *bi-annually* |

Cilt / *Volume* 9

Sayı / *Issue* 2

Temmuz / *July* 2024

İçindekiler / *Table of Contents*

Ebrar Kevser Katırcı, Sefa Bulut

Sosyal Medyanın Çocuk ve Ergenler Üzerindeki Etkileri: Bir Literatür
İncelemesi / *Effects of Social Media on Children and Adolescents: A
Literature Review*..... 125-144

Kübra Nur Aslan, Işıl Bilican

Bipolar Bozukluğa Sahip Bireylerin Romantik İlişkilerinin İncelenmesi:
Fenomonolojik Bir Çalışma / *Investigation of Romantic Relationships
of Individuals with Bipolar Disorder: A Phenomenological Study*..... 145-159

Tamer Aksoy, Ali Tümay Denkdemir

The Perception of Fraud and Perspective on Ethics of the Media Employees
in Emerging Countries in the Digital Era: Evidence from Türkiye /
Dijital Çağda *Gelişmekte Olan Ülkelerde Medya Çalışanlarının Hile
Algısı ve Etiğe Bakış Açısı: Türkiye'den Kanıtlar* 161-191

Mehmet Zahit Demir, Özgür Deniz, Ümmühan Seçil İnan Demir

Ahmedi Hani Anadolu Lisesinde Öğretmenler Arasında Okul İklim Algısı /
*Perfection of the School Climate Among Teachers at Ahmedi Hani
Anatolian High School* 193-210

Nesibe Demir

Necip Fazıl Kısakürek'in Hayatı ve Şiirlerinde Kolektif ve Dirençli Umudun
İnşası / *The Construction of Collective and Resilient Hope in the Life
and Poem's of Necip Fazıl Kısakürek* 211-224

Nesibe Demir

Kitap Tanıtımı / Book Review. İki Dünya Arasında: İstanbul'da Dindar
Üniversite Gençliği..... 225-229

Sosyal Medyanın Çocuk ve Ergenler Üzerindeki Etkileri: Bir Literatür İncelemesi

Effects of Social Media on Children and Adolescents: A Literature Review

 Ebrar Kevser Katırcı^{(1)*}, Sefa Bulut⁽²⁾

^(1,2)İbn Haldun Üniversitesi, Türkiye

⁽¹⁾ekevser66@gmail.com, ⁽²⁾sefabulut22@gmail.com

Geliş Tarihi: 25 Nisan 2024

Kabul Tarihi: 10 Mayıs 2024

Yayın Tarihi: 30 Temmuz 2024

Öz: Son zamanlarda, teknolojik ilerlemeler ve toplumsal talepler ile iletişim alanında büyük değişimler yaşanmaktadır. İnternet ve sosyal medya platformlarının yükselişi, geleneksel iletişim yöntemlerini değiştirerek insanlar arasındaki etkileşimi dönüştürmüştür. Sosyal medya, fikir ve görüş alışverişini kolaylaştırarak topluluk duygusu oluştururken, çocuklar ve ergenler arasında çeşitli sorunlara yol açmaktadır. Bu nedenle, gençlerin bu alanlarda rehberlik edilmesi ve desteklenmesi önemlidir. Bu literatür taramasında, internet ve sosyal medya kullanımının günümüz toplumunda çocuklar ve ergenler üzerindeki çok yönlü etkisi araştırılmaktadır. Dijital teknolojilerin yaygın kullanımıyla birlikte, internet ve sosyal medya gençlik kültürünün ayrılmaz bir parçası haline gelmiştir. Bu platformlar, kullanıcılarına çeşitli fırsatlar sunarken aynı zamanda bazı riskler de içermektedir. Araştırmada, internet ve sosyal medyanın çocuklar ve ergenler üzerindeki olumlu ve olumsuz etkileri ele alınmıştır. Yapılan literatür incelemesi, faydaların yanı sıra zararlı etkilere de dikkat çekmektedir. Ayrıca, hangi sosyal medya platformlarının tercih edildiği ve kullanım oranlarına ilişkin bulgular sunulmuştur.

Anahtar Kelimeler: İnternet, Sosyal Medya, Sosyal Medya Kullanımı, Sosyal Medyanın Etkileri

Abstract: *Recent advancements in communication technologies and increasing social demands have transformed traditional interaction methods through the rise of the Internet and social media platforms. These platforms foster community by facilitating idea exchange but also present challenges for children and adolescents, including exposure to harmful content and involvement in online crimes. Therefore, young people must be guided in these areas and supported with positive guidance. Thus, this literature review explores the multifaceted impact of internet and social media use on youth. Digital technologies are now integral to youth culture, providing*

* Sorumlu yazar: Ebrar Kevser Katırcı, ekevser66@gmail.com

ORC-ID: E. K. Katırcı 0009-0006-7552-5938, S. Bulut 0000-0002-2622-4390

unprecedented opportunities for connection, information dissemination, and self-expression, while also posing significant risks. The review discusses both the positive effects, such as enhanced communication and access to educational resources, and the negative effects, including cyberbullying, inappropriate content exposure, and addiction. It also presents findings on the most preferred social media platforms among youth and their usage rates.

Keywords: *Internet, Social Media, Social Media Usage, Effects of Social Media*

1. Giriş

Günümüz teknoloji çağında, sosyal medyanın çocukların ve ergenlerin gelişimleri üzerindeki etkisine ilişkin çalışmalar özellikle ilgi çekicidir. Sosyal dokuyu şekillendiren dijital platformların sürekli gelişmesinin ortasında, genç beyinler çevrimiçi etkileşimlerin, kendilerini ifade etmenin ve farklı bakış açılarına maruz kalmanın karmaşık bir ortamında gezmektedir. Günümüz dünyasının getirdiği dijitalleşmeyle beraber sosyal medya platformları her geçen gün gelişmekle kalmamış aynı zamanda buna orantılı olarak kullanım oranları da zaman içerisinde artmıştır. Bunun sonucunda net olarak belirtilebilir ki bu gelişmeler tamamen günlük varlığımızın dokusuna örülmüş ve sosyal medyayı hayatımızın kaçınılmaz ve ayrılmaz bir parçası haline getirmiştir. Bu bütünleşmenin etkisi salt teknolojik ilerlemenin ötesine uzanarak nasıl iletişim kurduğumuzu, bilgi paylaştığımızı ve kimliklerimizi nasıl inşa ettiğimizi şekillendiren toplumsal bir olgu haline gelmiştir. İlaveten, sosyal medyanın çocukların ve ergenlerin yaşamları üzerindeki yaygın etkisi derin bir endişe konusu olarak ortaya çıkmaktadır.

Teknoloji ilerlemeye devam ettikçe, bunun etkisiyle de genç beyinler kendilerini karmaşık sanal bağlantıların içinde bulurlar. Bu olgu, sosyal medyanın genç neslin bilişsel, duygusal ve sosyal gelişimi üzerindeki derin etkisine ilişkin kritik soruları gündeme getirmektedir. Sefa Bulut'un (2021) "Televizyon ve Sosyal Medyanın Çocuklar Üzerindeki Etkileri ve Yapılması Gerekenler" adlı makalesinde de belirttiği üzere televizyon ve sosyal medya hem avantajları hem de dezavantajlarıyla hayatımızda çok önemli bir rol oynamaktadır. Bu dijital dünyada, sosyal medyanın çocukların ve ergenlerin gelişimleri üzerindeki etkisi ilgi çekici bir çalışma alanıdır. Çocuklar ise olumsuz etkilere özellikle duyarlıdır ve bu bağlamda çözüm olarak ailelerin, okulların ve sağlık kurumlarının iş birliğini gerektirir (Bulut, 2021). İlave olarak, sosyal medyaya erişimin kaynağı olan İnternet, zararlı içeriğe erişim ve mahremiyetin ihlali gibi suç teşkil eden faaliyetler konusunda endişeler doğurmaktadır. Çocuk ve ergenlerin çevrimiçi ortamda siber suçları öğrenmeye ve bunlara katılmaya daha fazla dâhil olması büyük bir risk oluşturmaktadır. Yaşları ve ahlaki sorumlulukları göz önüne alındığında, bahsedildiği üzere onlara bu alanda yol alırken rehberlik sağlamak çok önemlidir.

Olumlu rehberliğin etkili iletişimi çocuk ve ergenleri bu açıdan önemli ölçüde etkileyebilir (Turanalp, 2016).

1.1. Çalışmanın Önemi ve Amacı

Dijital platformlar sosyal dokuyu şekillendirmeye devam ederken, genç beyinler çevrimiçi etkileşimlerin, kendilerini ve dünyalarını bu platformlarda sunmanın ve farklı bakış açılarına maruz kalmanın etkisinde gezmektedir. Literatür taraması olarak tasarlanmış bu çalışma ile temel olarak sosyal medyanın nüfuzunun karmaşık dinamiklerinin araştırılması amaçlanmıştır. Bununla beraber günümüz dünyasında dijital ağlar ve bağlantı ile çocukların ve ergenlerin refahı arasındaki karmaşık etkileşime ışık tutulacak, sosyal medyanın hem olumlu hem de olumsuz yönlerini incelenerek bu etkinin çok yönlü boyutlarını ele alınacak ve gençler tarafından sıklıkla kullanılan sosyal medya uygulamalarına değinilecektir.

2. Literatür Taraması

2.1. İnternet ve Sosyal Medya Nedir?

Toplumumuzda teknoloji genellikle sosyal güdülerden, otoriteden ve avantajlardan bağımsız olarak var olan, kendi kendini yöneten bir güç olarak ifade edilmektedir. Bunun dışında teknoloji genellikle, eğitim ortamlarında ve ötesinde sürekli olarak gelişmekte ve yaşamlarımızda dinamik bir varlık olarak da analiz edilmektedir (Apple, 1991). Tarih boyunca iletişim, özellikle son yıllarda teknolojinin gelişmesiyle birlikte önemli ölçüde değişmiştir. Teknolojik değişimin hızlı temposu ve artan toplumsal talepler, başta internet ve sosyal ağlar olmak üzere yeni iletişim kanallarının ortaya çıkmasına neden olmuştur.

Her geçen gün farklı yeniliklerle yeni güne başlarken İnternet de toplumumuzu, ekonomimizi ve teknolojik altyapımızı dönüştürmeye devam etmektedir. İnternetin şu an için gelecekteki yörüngesi belirsizliğini korusa da önemi göz ardı edilemez durumdadır. İnternet teknolojisi, sosyal etkileşimin neredeyse her yönüne nüfuz ederek bizlere kapsamlı iletişim fırsatları sunmaktadır. Adını 1969 yılında Amerika Birleşik Devletleri Savunma Bakanlığı tarafından hayata geçirilen ARPA-NET projesinin ülkemizde zamanla "İnternet" ismine dönüşmesinden alan bu terim için kelime anlamıyla tam olarak Türkçe bir karşılık bulunamamış olsa da İnternet, "ağların ağı" veya "netlerin neti" olarak tanımlanabilmektedir. Bilgi erişimini kolaylaştırmak için birbirine bağlanan ve genellikle "süper bilgi otoyolu" olarak adlandırılan İnternet, dünya çapında sayısız bilgisayar ağını kapsar. Temel olarak ise İnternet, coğrafi konumdan bağımsız olarak küresel düzeyde kesintisiz iletişim ve verimli bilgi paylaşımına olanak sağlar (Kahn ve Cerf, 2004; Karasar, 1999; Koçer, 2012).

İnternetin her geçen gün gelişmesiyle beraber hayatımıza giriş yapan sosyal medya, iletişim kurmaya, fikir ve haber alışverişinde bulunmaya istekli bireyleri barındıran bir platform olarak çalışmaktadır. Bireylerin ortak çıkarlar, tercihler, istekler veya kaygılar temelinde birleştiği bir platform görevi gören sosyal medya günümüzde yaygın olarak kullanılan bir iletişim aracı olarak ortaya çıkmaktadır (Aslan ve Ünlü, 2016). Çok sayıda sosyal medya platformu, özgürce fikir beyan edebilme, bilgi yayma ve açık paylaşım ilkeleri etrafında tasarlanmış olup, ortak ilgi alanlarına sahip toplulukları teşvik etmekte ve gruplar arası iletişimi kolaylaştırmaktadır. Dahası, sosyal medya, birden fazla internet sitesine bağlantılar aracılığıyla çeşitli ağlar arasında köprü kurarak bir bağlayıcı görevi görür (Koçer, 2012). Sosyal medyanın bahsedilen bu özellikleri onu hem bireyler hem de kuruluşlar için bağlantı kurma ve mesajları yayma açısından önemli bir araç haline getirir. Son olarak görülmektedir ki sosyal medya günlük hayata entegre olmaya devam ettikçe modern iletişimin vazgeçilmez bir parçası haline gelmiştir (Solmaz, Tekin, Herzem ve Demir, 2013).

2.2. Sosyal Medya Kullanım Amaçları

Herkesin her konu ve bağlamda fikrini ifade etmesine dair bir özgürlük sunan sosyal medya için günümüzde en çok kullanılan iletişim kanallarından biri olduğunu söylemek oldukça mümkündür (Escalante ve ark., 2017). Pew Araştırma Merkezi'nde eski bir araştırma analisti olan Andrew Perrin, araştırmalarında önemli bir eğilimin altını çizmekte ve Amerikalı yetişkinlerin yaklaşık üçte ikisinin (%65) sosyal ağ sitelerini aktif olarak kullandığını ortaya koymaktadır. Ayrıca bu istatistiğin son on yılda on katlık kayda değer bir artışı temsil ettiğini de belirtmektedir (Perrin, 2015). Bu bulgular bizlere sosyal medya platformlarının yaygın biçimde benimsendiğini ve nispeten kısa bir süre içinde Amerikan toplumu üzerinde yarattığı dönüştürücü etkiyi vurgulamaktadır. 1960'larda ARPA-NET projesinin başlangıcı ve ardından 1970'lerde TCP/IP protokolünün oluşturulmasından başlayarak, çeşitli ağlar arasında iletişimin kurulması gerçekliğimizin bir parçası olmuştur. 1990'larda metinsel veri alışverişi, hipermetin tabanlı veri ve sonunda grafik tabanlı içeriklerin paylaşılmasıyla da ilerlemenin devam ettiği görülmektedir (Güney, 2020). Sosyal medya platformlarının zamanla yayılması, coğrafi sınırları aşan küreselleşmiş bir bağlantı ağını teşvik ederek bireylerin ve toplulukların etkileşim biçimindeki derin değişikliklerin altını çizmektedir. Ülkemizde ağ bağlantıları ve internet kullanımı ise 1993 yılında ODTÜ ile başlamış, 1997 yılında ULAKNET ile devam etmiş ve 2000'li yıllardan sonra ticari ivme kazanmıştır (Güney, 2020).

Burcu Tuğlu (2017) yüksek lisans tezinde sosyal medya kullanımının amaçlarını ve ortaokul öğrencilerinin bu platformlara yönelik tutumlarını araştırmıştır. Nicel araştırma yöntemlerinin tercih edildiği ve ortaokul düzeyinde 500 öğrencinin örneklem olarak

alındığı araştırmada Tuğlu (2017), öğrencilerin sosyal medyayı kullanmalarının temel amacının arkadaşlarıyla iletişim kurmak olduğunu keşfetmiştir. Ayrıca araştırma, öğrencilerin sosyal medyaya yönelik tutumlarında cinsiyet, yaş, sınıf düzeyi ve okul türü gibi değişkenlere göre gözlemlenen farklılıklarla dikkate değer veriler ortaya çıkarmıştır. Tüm bunlar aynı zamanda göstermektedir ki dijital ortamda ilerlerken sosyal medya, fikirlerin paylaşıldığı, ilişkilerin kurulduğu ve bakış açılarının genişletildiği kullanıcılarına özel sanal alan haline gelmiştir. Bu platformların dönüştürücü gücünün yalnızca kişisel etkileşimleri değil aynı zamanda toplumsal yapıları, kültürel normları ve bilginin yayılmasını etkilediği görülmektedir.

Sosyal medyanın ve internetin dönüştürücü gücünden bahsetmeye devam etmek gerekirse, başlangıçta sosyal bilimlere dağılmış olan sosyal ağ analizi alanının artık dinamik bir araştırma programına dönüştüğünü söylemek mümkündür. Bu program, fizik ve biyolojiden ekonomi ve kriminolojiye kadar uzanan etkileyici bir disiplinlerarası kapsama sahiptir (Clegg ve ark., 2016). Per Linde (2007), doktora tezi çalışmasında etkileşimli teknolojilerin ve dijital medyanın insan faaliyetinin önemli kısımlarında nasıl aktif bir rol oynayabileceğini araştırmıştır. Çalışmasında genel anlamıyla teknolojiler ve dijital medya yoluyla etkileşime ve bu etkileşimler sonucunda ne tür durumların ortaya çıkabileceğine odaklanmıştır. Bunların yanı sıra Linde, araştırmasının sonuç kısmında iletişimde sıradan, gayri resmi bir konuşmanın yeri olarak hareket edebilecek, belki de tam anlamıyla klinik bir bakış açısıyla desteklenemeyecek umut ve sempatiyi ifade edebilecek “özgür” bir kanalı sürdürmenin önemli görüldüğünden bahsetmeyi ihmal etmemiştir. Dahası, sosyal medyanın her yerde bulunması, haberleri ve eğlenceyi tüketme şeklimizden kendimizi ve başkalarını nasıl algıladığımıza kadar hayatımızın çeşitli yönlerinde değişimleri katalize etmiştir. Sosyal medya toplumsal eğilimleri şekillendirmeye ve yansıtmaya devam ettikçe hem olumlu katkılarını hem de potansiyel zorluklarını kabul ederek hayatımızdaki rolünü eleştirel bir şekilde incelemek zorunlu hale gelmiştir.

2.3. İstatistiklerle Sosyal Medya

2.3.1. Sosyal Medya Platformlarına Erişim Oranları

Tuğlu'nun araştırması (2017), katılımcı öğrencilerin %40,8'inin her gün interneti kullandığını, diğerlerinin kullanımının ise değişen sıklıklarda olduğunu ortaya çıkarmıştır. Yapılan cinsiyet dağılımı tablosu, erkek öğrencilerin interneti kız öğrencilerden daha sık kullandığını göstermiştir; bu farkın her iki grupta da kullanım amacının farklı amaçlara ve daha kapsamlı veya dar çevrimiçi etkileşime işaret ettiği konusunda yorumlar yapılabilmektedir. Katılımcı öğrencilerin yarısından fazlasının (%53)

akıllı telefonları, tabletleri veya bilgisayarları aracılığıyla sosyal medya platformlarına günde birden fazla kez erişim sağladığı tespit edilmiştir. Bu durum, sosyal medya platformlarına istenilen her yerde ve günün herhangi bir zaman diliminde erişilmesine olanak sağlamaktadır. Sonuç olarak bu öğrencilerin %76,6'sı sosyal medyaya günlük olarak erişmektedir. Devamlı ve anlık olarak merakı gidermek için sosyal medyanın sürekli kullanımı bu durumun rutin bir davranışa dönüşmesi konusunda riskler taşımaktadır. Araştırmanın yapıldığı zaman dilimi ve durum itibarıyla bu öğrenciler tarafından en çok tercih edilen platform Facebook (%36,2) iken, YouTube (%26,6), Whatsapp (%15,6), Instagram (%13) ve X, Tumblr, Skype, ve Snapchat gibi diğer platformların (%8,6) takip ettiği görülmüştür.

Kathryn C. Montgomery (2018) tarafından "Büyük Veri" Devrinde Çocukların Gizliliğinin Korunması üzerine gerçekleştirilen araştırma sosyal medyanın, özellikle de Facebook'un iletişim ve bağlantı üzerindeki etkisi vurgulanmakta ve sosyal medya mecralarının hızlı büyümesiyle beraber genç demografi üzerindeki etkisine dikkat çekilmektedir. Son on yılda sosyal medyanın hızla yaygınlaşması hem bireyler arasında hem de toplumla daha geniş ölçekte iletişim ve bağlantı dinamiklerini dönüştürmüş durumdadır. Facebook ise, 2003 yılında Harvard merkezli küçük bir web sitesi olarak ortaya çıkışından, 2012'de halka açıldığı sırada neredeyse bir milyar üyesi olan küresel bir dijital platforma doğru kayda değer bir büyüme yaşayarak bu devrimin ön saflarında yer almaktadır. Bu yükseliş, geniş bir sosyal medya "ekosisteminin" ortaya çıkmasına neden olmuş, her ne kadar her yaş grubundan birey sosyal medyayı kullanıyor olsa da etkisinin özellikle gençlerin hayatlarında belirginleştiği gözlemlenmiştir (Montgomery, 2018).

2.3.2. Cinsiyete Göre İnternet ve Sosyal Medya Kullanım Oranları

İstatiksel verilere göre, Türkiye İstatistik Kurumunun Ağustos 2023 tarihli yayınladığı hanehalkı bilişim teknolojileri kullanım araştırması raporu sonuçlarına göre internet kullanım oranı her geçen gün artmaktadır. 2022 yılında bu oran 16-74 yaş grubundaki bireylerin genelinde %85,0 iken, 2023 yılında %2,1'lik artış göstererek %87,1 olmuştur (TÜİK, 2023). Bunun yanı sıra cinsiyet ayrımına göre verilere baktığımızda ise erkeklerde internet kullanma oranının kadınlardan daha fazla olduğunu görmek mümkündür. Cinsiyete göre 2023 yılında internet kullanım oranı erkeklerde %90,9 iken kadınlarda ise %83,3 olarak gözlemlenmiştir (TÜİK, 2023). Sonuç olarak, araştırma sonucu elde edilen veriler internet kullanımının cinsiyete dayalı dağılımına dair ilgi çekici bilgiler ortaya koymaktadır. Cinsiyete göre bireylerin internet kullanım oranı tablosu incelendiğinde fark edilmektedir ki erkekler tüm kategorilerde kadınlara kıyasla sürekli olarak daha yüksek internet kullanım oranları sergilemektedir. Cinsiyet farkı en çok "Hiç Kullanmadı"

kategorisinde belirgindir; 2022’de erkeklerin %10,9’u ve kadınların %19,1’i internet kullanımından kaçınırken, 2023’te bu oran sırasıyla %9,1 ve %16,7’ye düşmüştür. “Son Üç Ay İçinde” gibi kategorileri ayrıca kadınların da internet kullanma oranına katılımının artmasına yönelik olumlu bir eğilime işaret etmektedir (TÜİK, 2023).

Türkiye İstatistik Kurumunun Hanehalkı Bilişim Teknolojileri (BT) Kullanım Araştırması (2023) aynı zamanda 2004 yılından bu yana cinsiyete ve yaş grubuna göre bireylerin son 3 ay içinde internet kullanım oranı verilerini de kapsamakta ve Türkiye’deki çeşitli yaş grupları ve cinsiyetler arasındaki internet kullanma eğilimlerine ilişkin kapsamlı bir genel bakış açısı sunmaktadır. Buna göre, özellikle genç yaş grubunda (16–24) yer alan bireylerin zamana bağlı olarak sürekli artan şekilde daha yüksek internet kullanım oranına sahip olduğu gözlemlenmektedir. Son yıllara doğru, özellikle son üç yılda, bu fark azalsa da tekrar, genelde olduğu gibi, erkeklerin internet kullanım oranının kadınlardan daha yüksek olduğu görülmektedir.

Türkiye İstatistik Kurumunun 2021 yılında gerçekleştirmiş olduğu bir başka araştırma çocukların bilişim teknolojileri kullanımı üzerinedir ve düzenli sosyal medya kullanan çocukların cinsiyetine ve yaş grubuna göre günlük ortalama sosyal medya kullanım süreleri ve cinsiyete ve yaş grubuna göre çocukların sosyal medya kullanımı ve kullanım sıklığı gibi önemli konular üzerine çarpıcı veriler sunmuştur. Bahsedilen veriler genel olarak, cinsiyet ve yaş grubu farklılıklarına odaklanarak 6–15 yaş arası çocukların sosyal medya alışkanlıklarına ışık tutmaktadır. Araştırma sonucunda özellikle bu yaş aralığındaki düzenli internet kullanıcılarının %31,3’ünün sosyal medya kullandığı tespit edilmiştir. Sosyal medya kullanım sıklıkları incelendiğinde çocukların önemli bir bölümünün sosyal medyayı düzenli kullandığı gözlemlenmiş; 6–15 yaş grubundakilerin %94,2’sinin düzenli olarak sosyal medya kullandığı araştırma sonuçlarında belirtilmiştir (TÜİK, 2021). Bu verilere göre sosyal medya, çocukların ve ergenlerin günlük yaşamlarına yaygın bir şekilde entegre olmuş durumdadır. Bu bağlamda, internet güvenliğini sağlama ve bilinç kazanma adına rehberlik ve eğitime ihtiyaç olduğu söylenebilmektedir.

Sosyal medyayı düzenli olarak kullanan 6–15 yaş arası çocukların cinsiyet ve yaş grubuna göre günlük ortalama sosyal medya kullanım sürelerine ilişkin bilgileri de bizlere sunan bu araştırma verileri, farklı demografik gruplar arasında günlük ortalama sosyal medya kullanım sürelerindeki farklılıkları da ortaya koymaktadır (TÜİK,2021). Veriler, daha büyük çocukların (11–15) daha küçük yaşta çocuklara (6–10) kıyasla sosyal medyada biraz daha fazla zaman geçirme eğiliminde olduklarını göstermektedir. Ek olarak, her yaş grubundaki erkek ve kadın kullanıcılar arasında bazı ince farklar bulunduğu ve genel

olarak günlük internet kullanım sürelerinin benzer oranlarda seyrettiği gözlemlenmiştir (TÜİK, 2021). Bulgular, çocuklar arasındaki sosyal medya kullanımının incelikli kalıplarını anlamının, ebeveynlere, eğitimcilere ve politika yapıcılara sorumlu dijital alışkanlıkları şekillendirmede değerli bilgiler sağlamanın ve hem çevrimiçi hem de çevrimdışı etkinlikler arasında sağlıklı bir denge sağlamanın önemini vurgulamaktadır.

2.4. Sosyal Medyanın Etkileri

2.4.1. Olumlu Yanları

Son on yılda, etkileşimli olarak sosyal platformları kapsayan dijital medyanın kullanımında önemli bir artış olmuştur ve araştırma bulguları, gelişen bu medya biçimlerinin çocukların ve gençlerin sağlığı üzerinde hem yararlı hem de zararlı etkileri olduğunu göstermektedir (Reid Chassiakos ve ark., 2016). Yararlı etkilerinden öncelikli olarak sosyal medyanın yoğun bir iletişim noktası olma konusunda işlev gördüğünü söylemek mümkündür. Bu bağlamda sosyal medya, sesini ve yeteneklerini duyurmak isteyen milyonlarca kullanıcıya ve eş zamanlı olarak da bu yetenekleri arayan işverenlere ev sahipliği yapmaktadır. İnternetin ve sosyal ağların ortaya çıkışı, geleneksel kitle iletişim araçlarının aksine canlı tartışmaları ve fikir alışverişlerini teşvik ederek insanların etkileşiminde devrim etkisi oluşturmuştur. Sosyal medya platformları yaygın inancın aksine yalnızca bireyleri birbirine bağlamakla kalmaz, aynı zamanda kuruluşların arzu ettikleri hedef kitleyle verimli bir şekilde etkileşime geçmelerini de sağlar. Bu bilgiler ışığında sosyal medya, popüleritesinin artmasıyla birlikte birçok kişi için çağdaş yaşamın ayrılmaz bir parçası haline gelmiştir (Solmaz ve ark., 2013). Bununla birlikte sosyal medyanın özellikle genç bireylerin iletişimlerine, sosyal ve duygusal gelişimlerine de olumlu katkı sağladığı bilinmektedir (Tartari, 2015). Bu doğrultuda sosyal medya platformlarına katılmak, ergenlerin etkileşimini ve ilişkilerini geliştirir, gelişmiş iletişim becerilerini ve duygusal refaha teşvik eder. Fikir alışverişini ve kültürel ilgi alanlarını kolaylaştırarak sahip oldukları çeşitli özelliklerini keşfetmeleri için onlara destekleyici bir ortam sağlar. Ayrıca sosyal medya platformları, gençlerin arkadaşlarıyla ve aileleriyle bağlantı kurmak, yeni insanlarla tanışmak, fikirlerini ifade etmek gibi çevrimdışı yaşamlarını yansıtan çeşitli çevrimiçi görevleri yerine getirmelerine olanak tanır (Ito ve ark., 2009; O’Keeffe, G. S. ve Clarke–Pearson, K, 2011).

Bir diğer pozitif nokta ise ergenlerin çeşitli yollarla ve cinsel yolla bulaşan enfeksiyonlar, stresi azaltma yöntemleri gibi bu gelişim döneminde bilinçli olmanın önem arz ettiği endişeleri ele alan değerli sağlık bilgilerine de çevrimiçi olarak erişebilme imkânının sosyal medya kitle iletişim araçları ile hizmete sunulması ve bilgiye erişimin bu sayede kolaylaşmasıdır. Bu noktada ebeveynlerin, çocuklarının çevrimiçi etkinlikleri hakkında

bilgi sahibi olmalarının teşvik edilmesi gerekir (O’Keeffe ve Clarke–Pearson, 2011). Bu duruma ilaveten sosyal medya, öğrencilerin bu platformları ev ödevleri ve grup projeleri üzerinde iş birliği yapmak için kullanmasıyla, gelişmiş öğrenme fırsatları için bir platform görevi görmektedir (Boyd, 2008). Bu noktada eğitimcilerin sosyal medyayı, öğrencilerin geleneksel sınıf ortamının sınırlarının ötesinde bağlantı kurmasına ve fikir alışverişinde bulunmasına olanak tanıyan yenilikçi öğretim yöntemleri için bir araç olarak benimsemeleri uzmanlar tarafından önerilmekte ve eğitimciler bu yönde teşvik edilmektedir.

Özü itibarıyla sayısız olumlu değişime öncülük ederek dinamik bir araç olan sosyal medya, küresel iletişimi ve iş birliğini geliştirmede öne çıkar. Facebook, X ve Instagram ve LinkedIn gibi platformlar, bireylerin fikirlerini paylaşabilecekleri, benzer düşüncelere sahip topluluklarla bağlantı kurabilecekleri ve coğrafi mesafelere bakılmaksızın anlamlı sohbetler gerçekleştirebilecekleri sanal alanlar olarak hizmet vermektedir (Pala, 2021; Şeker, 2021). Üstelik sosyal medya işletmeler ve girişimciler için paha biçilmez bir kaynak haline gelmiştir. Instagram ve Pinterest gibi platformlar pazarlama ve marka tanıtımı için görsel merkezli yollar sağlarken, LinkedIn profesyonel bir ağ oluşturma merkezi olarak hizmet vermektedir. Sosyal medyanın gerçek zamanlı doğası, anlık güncellemelere olanak tanıyarak kullanıcılarına bağlantı kurma konusunda destekte bulunur. Bunların yanında özellikle X işletmeler için önemli bir pazarlama kanalı olarak ortaya çıkmıştır (Gökşin, 2017). Dijital Pazarlama Temelleri isimli çalışmasında Emre Gökşin’in (2017) de belirttiği üzere Foursquare, Pinterest ve Instagram gibi ek platformlar da sosyal ağların pazarlama stratejileri üzerindeki etkisini daha da artırmakta ve pazarlamacılara görsel odaklı içerik aracılığıyla hedef kitlelerle etkileşime geçmeleri noktasında çeşitli yollar sunmaktadır.

2.4.2. Olumsuz Yanları

Sosyal medyanın “iki tarafı keskin bir kılıç” olarak değerlendirildiği akıllardan silinmemelidir (Keles, McCrae ve Grealish, 2020). Sosyal medya olarak da bahsedebileceğimiz e-iletişim, kullanıcılar için önemli riskler ve potansiyel saldırılar teşkil etmekte olup, önleme için erken tespit yöntemlerini gerektirmektedir (Escalante ve ark., 2017). Keles ve diğerleri (2020), çalışmalarında sosyal medya kullanımı ile zihinsel sağlık arasındaki ilişkinin karmaşık doğasını ortaya koymakta ve sosyal medya kullanımı ile psikolojik sorunlar arasında anlamlı bir ilişkiye işaret etmektedir. Medyanın çocuk ve gençler üzerine olumsuz etkileri; şiddet eğilimi ve internet bağımlılığını inceleyen Tahiroğlu ve ark. (2010), araştırmalarında medyanın modern yaşam üzerindeki etkisinin ikili doğasının altını çizmektedir. Buna göre, medyanın çağdaş toplumu

şekillendirmede önemli bir rolü olmakla birlikte, özellikle çocuklar ve ergenler arasında aşırı ve uygunsuz kullanımı önemli davranışsal ve duygusal sorunlara da yol açabilmektedir. Ayrıca internet bağımlılığının toplumların önemli bir bölümünü etkileyen, giderek büyüyen bir ruh sağlığı sorunu olduğunun kabul edilmesi, dijital çağda gelişen zorlukları bir kez daha gözler önüne sermiştir. Çalışmada, internet kullanımının özellikle oyun ve çevrimiçi sohbet gibi riskli biçimleri belirlenerek, dikkat eksikliği hiperaktivite bozukluğu, duygudurum bozuklukları ve anksiyete bozuklukları gibi diğer psikiyatrik bozukluklarla ilişkisine ayrıca dikkat çekilmiştir (Tahiroğlu ve ark., 2010).

İnternetin günlük hayatlarımıza giderek daha fazla dâhil olması, yaş grupları arasındaki kapsayıcı çekiciliği ve sunduğu çok yönlü faydalar, toplumun çeşitli kesimlerinden geniş katılıma yol açmıştır (Turanalp, 2016). İnternet her kesim tarafından ilgiyle kullanılsa da ergenler üzerindeki sahip olduğu etki dikkatli bir şekilde değerlendirilmeyi gerektirmektedir. Muhammet F. Turanalp (2016) yazısında ergenlik dönemindeki bireylerin internet kaynaklı olası zararlardan korunması ve internet kullanımında faydanın en üst düzeye çıkarılmasının bu bireylerin teknolojiyle olan bağlantılarının din eğitimi kapsamında değerlendirilmesiyle sağlanabileceğini savunmaktadır. Ona göre gelişim aşamalarında rehberliğe açık olan bu bireylerin olumsuz etkilenme potansiyeli vardır, bu da onların internetle olan etkileşimlerini din eğitimi merceğinden ele almayı hayati hale getirmektedir (Turanalp, 2016). Tartışmayı din eğitimi bağlamında çerçeveleyen araştırma, ergenlik dönemindeki bireylerin internette sorumlu bir şekilde gezinmelerine yardımcı olacak ahlaki ve etik rehberliği dikkate alan bir yaklaşımı ima etmektedir. Yapılan analizler genel olarak internetin ergenler üzerindeki çok yönlü etkisini ele almak için düşünceli ve kapsamlı bir stratejinin önemini altını çizmektedir. Şükriye Şahin ve Çağrı Özçelik (2016) "Ergenlik Dönemi ve Sosyalleşme" başlıklı yazılarında sosyal kültür, değerler ve yeni kimliklerinin oluşumu da dâhil olmak üzere topluma uyum sağlamanın karmaşık sürecinde ergenlere rehberlik etmenin hayati görevinin altını çizmektedir. Bu bağlamda, ergenlerin özel dikkat gerektiren bireysel bir olgunlaşma sürecinden geçtiklerinin kabul edilmesi, bu gelişim aşamasının kendine özgü zorlukları ve karmaşıklıklarının anlaşılmasını yansıtmaktadır (Şahin ve Özçelik, 2016).

Sonuç olarak ise ergenlerin sosyalleşmesine yön verebilecek temel araçlar olan teknoloji ve internetin, doğru ve bilinçli kullanıldığı takdirde aile, okul, sosyal çevre ve kitle iletişim araçlarının bu bireylerin sosyalleşmesi açısından önemli etkileyici faktörler olduğu üzerine vurgu yapılmış ve aynı zamanda ergen bireyin dönem özellikleri de dikkate alınarak bu sürecin olumlu yönde etkilenebileceğine dair çeşitli görüşler bildirilmiştir.

Teknolojinin hayatın çeşitli alanlarında bireyler için vazgeçilmez bir ihtiyaç haline gelmesiyle birlikte ergenler de sıklıkla etkileşime girerek öne çıkan kullanıcılar olarak öne çıkmaktadır. Reid Chassiakos ve ark. (2016) tarafından gerçekleştirilen çalışmada dijital medya kullanımına dengeli bir yaklaşıma duyulan ihtiyacın altı çizilerek, internet ve dolayısıyla sosyal medyanın hem potansiyel faydalarını hem de genç nüfusun refahını korumak için ilgili riskleri ele alma zorunluluğu olduğu vurgulanmaktadır. İlaveten Elda Tartari (2015), çalışmasında sosyal medyanın çocuklar ve gençler tarafından yaygın kullanımını ele almış ve özellikle onların gelişimleri üzerindeki olumlu ve olumsuz etkilerine odaklanmıştır. Araştırma, mahremiyet, gençlerin güvenliği, psikolojik refah ve eğitim başarısı dâhil olmak üzere çeşitli alanlardan bulguları sentezleyerek, sosyal medya ile ergen gelişimi arasındaki çok yönlü ilişkinin kapsamlı bir incelemesini sağlamaktadır. Bu tür medya tüketimiyle ilişkili riskler arasında ayrıca uyku problemleri, dikkat ve öğrenme üzerindeki olumsuz etkiler, obezite ve depresyon görülme olasılığının artması, yanlış veya uygunsuz içeriğe maruz kalma ve mahremiyetin tehlikeye atılması yer almaktadır (Reid Chassiakos ve ark., 2016).

İnternet ve sosyal medya kullanımının olumsuz yanlarıyla ilişkili olarak değinilebilecek bir başka husus da özellikle sosyal medyayı ağırlıklı olarak eğlence, zaman geçirmek ve zaman zaman bilgi edinmek için kullanan ergenlerin sıklıkla internet kullanımlarını kontrol etmekte zorlanmaları noktasıdır (Leung, 2014). Gerçek şu ki, zayıf öz kontrol ve dış etkilere karşı yüksek hassasiyet ile karakterize edilen ergenler, internetin avantajlı yönlerine olduğu kadar tuzaklarına da maruz kalabilmektedir (Turalalp, 2016). Ergenliğin kişisel ve sosyal kimlik oluşumu için çok önemli bir dönem olarak kabul edilmesi ve sosyal medyanın bu süreçte önemli bir rol oynaması, ergenlik çağına giriş yapmış bu bireylerin sınırlı öz düzenlemeleri ve sosyal medyaya karşı duyarlılıkları nedeniyle sosyal medyanın potansiyel olumsuz etkilerine karşı artan savunmasızlığın altı yapılan çalışmalarda oldukça çizilmekte ve vurgulanmaktadır (Keles ve ark., 2020).

Alev Üstündağ (2020) araştırması ile fotoğraf paylaşımı, oyun ve sosyal medya etkileşimleri gibi faaliyetlere odaklanarak, çocuklar arasında dijital medyanın, özellikle de cep telefonlarının artan kullanımının altını çizmektedir. Çocukların internet ve teknolojik cihazlarla etkileşime girme yaşının azalmasına bağlı olarak etkileşim oranları da hızla artması nedeniyle bu eğilim dikkat çekicidir (Güney, 2020). Bunun yanı sıra endişe verici başka bir husus olarak daha sık internet kullanıcısı olan ergenler, daha önce üniversite öğrencileri ve yetişkinlerle ilişkilendirilen internet bağımlılığı belirtilerini kendileri yaşayabilmektedir (Ceyhan, 2008). Bu değişim, ergenlerin sayıları artan şekilde yavaş yavaş internet bağımlılığı belirtileri gösterebileceğini veya patolojik ve sağlıksız internet kullanımına girişebileceğini, bunun da potansiyel olarak günlük yaşamlarını

olumsuz etkileyebileceğini öne sürmektedir (Ceyhan, 2008). Bu durumun nedenlerinden biri olarak öne sürülebilir ki internet ve sosyal medya katılımının günlük yaşamlarının ayrılmaz bir parçası haline gelmesi nedeniyle çocuklar, özellikle de lise öğrencileri arasında dijital medya kullanımı artan bir yaygınlığa sahiptir (Alsehaima ve Alanazi, 2018). Bu doğrultuda hem kolaylaştırıcı hem de eğlendirici bir araç olarak hizmet veren sosyal medyanın çocukların yaşamları üzerindeki çok yönlü etkisini anlamak ve bunları en aza indirecek etkili stratejiler öğrenmek çok önemlidir (Alsehaima ve Alanazi, 2018; Güney, 2020; Üstündağ, 2020).

Ayrıca bahsetmek gerekirse, Zafer Güney'in (2020) beşinci sınıf öğrencileriyle yaptığı çalışma aynı zamanda aşırı kullanımla ilişkili potansiyel risklerin de altını çizmekte ve beklenen olumlu davranış değişikliklerinin istenmeyen ve olumsuz etkilere sahip olabileceğini de öne sürmektedir. Bu bağlamda sosyal medya, çocukların hayal güçlerinin ve eleştirel bakış açılarının gelişmesine, özgür fikirlerin gelişmesine katkıda bulunabilirken, bu platformlara aşırı güvenmek çocukların gerçek yaşam deneyimlerinden kopmalarına ve hatta aşırı durumlarda kendilerine ve çevrelerine zarar vermelerine neden olabilmektedir (Güney, 2020). Alsehaima ve Alanazi'ye (2018) göre çocukların çevrimiçi etkileşimlerinde güvenliğini sağlamak için çabalar yalnızca faydaları benimsemeye değil, aynı zamanda dijital dünyanın doğasında var olan zorluklarla baş etmeye yönelik proaktif bir yaklaşımı teşvik etmeye de odaklanmalıdır. Ek olarak, farklı sosyal medya platformlarının çocukların genel refahı ve deneyimleri üzerindeki incelikli etkisine ilişkin daha fazla araştırma yapılması ihtiyacının altı çizilmektedir (Üstündağ, 2020).

Hoge ve diğerleri (2017) tarafından gerçekleştirilen çalışmada yazarlar, korku, kaygı ve depresyona odaklanarak dijital teknolojilerin çocukların duygusal refahı üzerindeki etkisine ilişkin acil endişelerin önemini vurgulamaktadır. Buna göre gerçekleştirilen ilk çalışmalar geleneksel medyanın etkilerini araştırarak uyku bozukluklarıyla olan bağlantıları ortaya koyarken, son araştırmalar yeni medyanın, özellikle de sosyal medyanın kaygı ve depresyondaki rolünü araştırmaktadır (Hoge ve ark., 2017). Ayrıca, Reid Chassiakos ve diğerlerinin (2016), yaptığı araştırma özel Aile Medya Kullanım Planlarına olan ihtiyacı ortaya çıkarmaktadır. Reid Chassiakos ve diğerlerinin (2016) önerdiği gibi bu planlar, her çocuğun yaşına, sağlığına, mizacına ve gelişim aşamasına göre uyarlanarak, sağlıklı büyüme ve gelişme için gerekli unsurlardan faydalanmalarını sağlamayı amaçlamaktadır. Bunlar arasında ise özel olarak sağlıklı bir diyetin sürdürülmesi, iyi uyku hijyeni, yeterli fiziksel aktivite ve olumlu sosyal etkileşimler yer almaktadır. Bu bütünsel yaklaşım, medyanın etkisi ile çocukların yaşamlarının çeşitli

yönleri arasındaki karmaşık bağlantıyı kabul etmekte ve kişiye özel planların aileler için dengeli ve sağlıklı bir medya ortamına katkıda bulunacağı vurgulanmaktadır. Ayrıca Sümeyye Derin ve Filiz Bilge (2016) araştırmalarında internet kullanım sıklığı ile internet bağımlılığı riski arasındaki ilişkiye dikkat çekerek, kullanımın artmasının bu riski artırdığına dikkat çekmektedir. Buna göre internet kullanımında denge kurmak çok önemlidir çünkü hem tamamen internetten uzak durmanın hem de aşırı kullanımın dezavantajları vardır. Örnek vermek gerekirse; interneti kullanmayanlar üzerinde bir toplumsal baskı hissedebilirken, aşırı kullanan bireylerin yalnızlık ve içe kapanma duygularına yol açabilmektedir. Dahası, sosyal paylaşım platformları toplumların mahremiyete olan bakışını etkilemekte ve günümüzde bu platformlarının aktif kullanıcıları kişisel yaşamlarının çeşitli yönlerini bu platformlarda ifşa etme eğilimi göstermektedir (Odabaş, İlhan ve Kılıçer, 2021).

Özetle, sosyal ağ sitelerinin anlamlı sosyal bağlantılar kurmak için kullanıldığında kullanıcılar için avantajlı olduğunu, ancak kullanılmadığında ise izolasyon ve sosyal karşılaştırma gibi tuzakların ortaya çıkmasıyla kullanıcılarına zararlı olabileceği uzmanlar tarafından ileri sürülmektedir (Clark, Algoe ve Green, 2018). Mevcut araştırmalarda belirlenen olumlu ve olumsuz yönler bu bakış açısıyla yakından uyumludur. Instagram, Snapchat, Tiktok gibi çocuklar ve gençler arasında en popüler sosyal ağ sitelerini incelemek, bu platformların sosyal etkileşimleri şekillendirmedeki önemini vurgulamaktadır. Faydalı bir amaca hizmet ettiğinde bu siteler olumlu ilişkileri teşvik edebilir, ancak uygun şekilde yönetilmezlerse bu genç bireylerin izolasyon duygularına ve sağlıksız sosyal karşılaştırmalarına katkıda bulunabilirler.

2.5. Çocuk ve Ergenler Tarafından Tercih Edilen Bazı Sosyal Medya Platformları

Dijital çağda popüler kültür, büyük ölçüde bilgiye erişmenin benzeri görülmemiş kolaylığı nedeniyle artan bir etkiye sahiptir (Daryus, Ahmad ve Dada, 2022). Bu bağlamda özellikle çocuklar ve ergenler arasında sosyal medya platformlarına yönelik tercihler dinamik olabilmekte ve değişen trendlerden etkilenebilmektedir. Bilgiye erişilebilirlik, bir toplumdaki popüler kültürün dinamiklerinin şekillenmesinde çok önemli bir rol oynamaktadır. Bir kavram olarak popülerlik, ayırt edici özellikleri bünyesinde barındırır: trendleri doğurur, kimlikleri şekillendirir ve uyarlanabilirlik sergiler. Bu popüler kültürün de etkisiyle toplumsal değişimlerin hızla meydana gelmesi gençlerin biraz daha bireyselleşmelerine ve ailelerinden bağımsız zaman geçirmeye başlamalarına yol açmıştır. Geleneksel aile temelli eğitim dinamiklerini ise kısa video sektörünün hızla gelişmesiyle birlikte her türlü kısa video uygulaması belirli zamanlarda ortaya çıkarak ve hızla yayılarak almaya başlamıştır (Hou, 2018; Şahin, 2005).

Her ne kadar bazı kaynaklar 20. yüzyılın sonlarında ortaya çıkmaya başladıklarını iddia etse de yaygın olarak 2000'li yılların içinde çevrimiçi sosyal medya platformları güçlü iletişim araçları olarak ortaya çıkmıştır. Bu platformların neler olduğunu açıklamaya daha fazla dalmadan önce, sosyal medya kavramının toplum içindeki geleneksel sosyal etkileşimlerden kaynaklandığını, çevrimiçi etkileşimin her zaman ve her yerden kolaylık ve erişilebilirlikle zenginleştirildiğini kabul etmek önemlidir (Fuciu, 2019). Son olarak sosyal medya platformlarının popülaritesinin değişebileceğini ve zamanla yeni platformların ortaya çıkabileceğini akılda tutmak önemli bir gereksinimdir. Ayrıca belirtmek de gerekir ki bireysel tercihler; coğrafi konum, kültürel normlar ve değişen toplumsal eğilimler gibi değişkenlere bağlı olarak farklı konum ve zamanlarda önemli ölçüde farklılıklar gösterebilmektedir.

2.5.1. TikTok

2016 yılında kullanıma sunulan, video içeriği paylaşmak ve oluşturmak için kullanılan bir sosyal video uygulaması olan TikTok'un popülaritesi her geçen gün artmaya devam etmektedir (Ceci, 2023). TikTok, hem Android hem de iOS platformlarında kullanılabilen, kullanıcıların dudak senkronizasyonu, komedi ve müzik içeren kısa videolar oluşturup paylaşmasına olanak tanıyan popüler bir video paylaşım uygulaması olarak öne çıkmaktadır (Jain ve Arakkal, 2022). Yaratıcılığa ilham ve neşe katma misyonuyla yola çıkan TikTok'un, resmi internet sayfalarında da belirttikleri üzere kısa biçimli mobil video için önde gelen bir destinasyon haline almış durumda olduğunu söylemek oldukça mümkündür. Başlangıçta Musical.ly olarak bilinen TikTok, ByteDance tarafından 1 milyar dolara satın alındıktan sonra önemli bir dönüşüm geçirmiş ve tek bir uygulamada birleşmiştir. Bir başka kısa süreli etkileşimli sosyal medya platformu olan Vine'in sahnelerden silinmesinden bu yana TikTok dünya çapında hızla popülerlik kazanarak sosyal medya alanında baskın bir güç haline gelmiştir (Jain ve Arakkal, 2022). Bu, TikTok'un başarısının yalnızca tesadüfi olmadığını, aynı zamanda onun önemli evrimsel yörüngesinin göstergesi olduğunu göstermektedir (Herrman, 2019).

Sosyal medyanın ortaya çıkışıyla birlikte çeşitli platformların sahneye hâkim olmasının yanı sıra TikTok, yaratıcılıklarını ve yeteneklerini sergilemek isteyen bireyler için yeni bir platform olarak dikkat çeker. Kullanıcılarına sunduğu özellikler bakımından çekiciliği, akıllı telefonların yaygın olarak bulunması ve sosyal medya dinamiklerinin temel olarak anlaşılması gibi faktörlerin tümü katlanarak bu uygulamanın büyümesine ve popülerliğine katkıda bulunmaktadır (Jain ve Arakkal, 2022). İnternet ve uygulama kullanımları üzerinden istatistik sağlayan bağımsız araştırma kurumlarına göre, 18-64 yaş arası 59,934 katılımcının katıldığı bir çalışmada 2022'de Amerika Birleşik

Devletleri'ndeki TikTok kullanıcılarının yaş grubuna göre dağılımları ölçülmüştür. Sonuçlara göre TikTok kullanıcılarının %67'lik bir oranını 18-19 yaş grubundaki bireyleri kapsamaktadır (Statista, 2023). Bir başka ifadeyle, 18 ila 19 yaşları arasındaki 10 katılımcıdan yaklaşık yedisi TikTok kullanmaktadır. Sonuç olarak genel bir değerlendirme yapılacak olursa, 2022 yılı itibarıyla ABD'deki kullanıcıların yaklaşık yüzde 41'i bu popüler sosyal video uygulamasıyla etkileşim haline geçmektedir (Ceci, 2023).

2.5.2. Instagram

Herkes için güvenli ve destekleyici bir topluluk oluşturmaya kararlılığıyla aylık bir milyarı aşkın kullanıcıya hizmet veren Instagram, kullanıcılarına hesap açma, fotoğraflı ve videolu gönderiler paylaşma, gönderilere yorum yapma gibi etkileşime açık özellikler sunmaktadır. Kurulduğu günden bu yana kullanıcı sayısında devamlı bir artış yaşamakta ve buna bağlı olarak da kullanıcılarına sunduğu hizmetleri sürekli geliştirmektedir. Instagram'ın kullanıcılarına sunduğu son yeniliklerden biri olarak gençler için geliştirilmiş daha katı (strict) mesaj ayarları verilebilir. Bu güncelleme sayesinde Instagram, çocuk ve ergen kullanıcılarının yaşlarına uygun deneyimler sağlamayı ve aynı zamanda ebeveynlerin genç çocuklarının çevrimiçi deneyimlerini görüntüleme ve yönetmesinin kolaylaştırmayı amaçlamıştır. Bu bağlamda gençleri Instagram'da istenmeyen etkileşimlerden korumak amacıyla, 19 yaş ve üzeri yetişkinlere kısıtlamalar uygulayarak kendilerini takip etmeyen gençlere mesaj göndermeleri engellenmiştir. Ek olarak, bireylerin kendilerini takip etmeyen birine gönderebilecekleri doğrudan mesajların (DM) hem içeriğini hem de miktarını sınırlandırılmıştır (Instagram, 2024).

Popüler bir sosyal medya platformu olan Instagram, uygulama kullanıcı ana sayfasında son gönderileri ters kronolojik sıraya göre düzenleyerek görüntülemesi sayesinde kullanıcılarına her an en güncel gönderiyi beğenerek ve yorum yaparak etkileşime geçme imkânı sunmaktadır. Hikâyeler (Stories), Akış (Feed), Canlı Yayın (Live), Instagram TV ve mesajlaşma gibi özellikler sayesinde gençler, günlük deneyimlerini takipçileriyle paylaşmak, sevdikleriyle bağlantı kurmak, ünlüleri takip etmek ve ortak ilgi alanlarına dayalı destekleyici topluluklar oluşturmak için daha çok Instagram'ı tercih etmektedir. Onlar için Instagram, duyguları ve deneyimleri görüntüler aracılığıyla ifade etmede yaratıcı bir çıkış noktası görevi görürken, gönderi paylaşımı ve yorum yapma yoluyla arkadaşlarla etkileşimi teşvik etme görevi yürütür (ConnectSafely, 2021; Handayani, 2016).

Son olarak, Kuveyt'te yapılan bir araştırma hızla popülerlik kazanan Instagram'ın gençlerde cinsiyete göre kullanım biçimlerini ölçmüştür. Sonuçlar göstermektedir ki erkek bireyler kişisel fotoğraflarını kadın bireylere göre daha çok paylaşmakta,

hesaplarını herkese açık kullanma oranları daha fazla olmakta ve bu nedenle kişisel bilgilerini ifşa etme olasılıkları kadın bireylere göre daha yüksek olmaktadır. Buna karşılık kadın kullanıcılar hesaplarını erkeklerden daha çok özel tutmaktadır (Al-Kandari, Al-Hunaiyyan ve Alhajri, 2016). 2019 yılında yapılan ölçümlere göre şu anda, 13 ila 17 yaşları arasında yaklaşık 53 milyon Instagram kullanıcısı bulunmaktadır. Ayrıca, 13 yaşın üzerindeki genç yetişkinlerin yaklaşık %14'ü, Instagram pazarlama çabaları için potansiyel bir hedef kitleyi temsil etmektedir. Video ve fotoğraf paylaşım yetenekleriyle bilinen Instagram platformu, özellikle son bir iki yılda "influencers" olarak bilinen yeni bir reklamveren kategorisinin ortaya çıkmasına neden olmuştur (Fuciu, 2019). Genç kitlenin de bu kategoride meydana gelenlerden oldukça etkilendiğini söylemek yanlış olmayacaktır.

2.5.3. X (Twitter)

Şüphesiz X (Twitter), coğrafi sınırları aşarak dünya çapında günlük iletişimin ayrılmaz bir parçası haline gelmiştir (Murthy, 2013). Dünya çapında 175 milyondan fazla kullanıcı hesabına sahip olan şimdiki adıyla X, eski adıyla Twitter platformu en yaygın kullanılan ve yakından takip edilen sosyal medya kanallarından biri olmayı sürdürmektedir. Ancak X'in, son araştırmaların gösterdiği gibi, öncelikli olarak kişisel bilgi alışverişine yönelik olmaması nedeniyle tipik sosyal ağlardan farklı bir fonksiyonu da vardır. Diğer platformlar gibi kullanıcıların birbiriyle aktif etkileşimine olanak sağlamasının yanı sıra X daha çok bağlantı linkleri, kısa durum güncellemeleri ve ilk elden haber raporları içeren, sürekli güncellenen bilgi akışlarının dinamik bir deposuna dönüşmüş durumdadır (Anger ve Kittl, 2011). İlave olarak, platformunun kişilerarası dinamikleri yeniden şekillendirmesiyle özellikle ergenlik dönemindeki bireyler bu platformun en aktif kullanıcı gruplarından biri olmuştur. Ergenlerin bu platformu kullanma amaçlarından biri hissettiklerini ve düşüncelerini diledikleri şekilde paylaşabilmeleridir. Ergenler X'i duygularını ifade etmek ve başkalarının paylaşımları hakkında yorum yapmak ve onlarla etkileşime geçmek için duygusal bir şekilde kullanmaktadırlar. Sosyal medya kullanımıyla ilişkili olarak empati, narsisizm ve özsaygı arasındaki ilişki, 272 erkek ve 231 kadın katılımcı olmak üzere 503 İspanyol ergenin katıldığı bir çalışma aracılığıyla araştırılmış; bulgular, empati ve sosyal medya kullanımı arasında pozitif bir ilişki olduğunu ortaya koymuştur. Sonuçlara göre X kullananların empati puanları daha yüksek çıkmıştır. Bunun yanı sıra, bu platformlardaki belirli etkileşim kalıplarının narsisistik eğilimlerle bağlantılı olduğuna dair göstergeler de vardır. Bu iki sosyal ağın belirli kullanım biçimlerinin narsisizmle ilişkilendirildiği gözlemlenmiş ve ayrıca X kullanımının artması, ergenler arasında daha düşük öz saygı düzeyleriyle ilişkilendirilmiştir (Errasti, Amigo ve Villadangos, 2017).

Son olarak, Instagram, X, TikTok gibi sosyal medya platformlarının Türkiye’de yaşayan ergenlerin yalnızlık ve öfke ile ilişkisini ölçen güncel bir çalışmada dört liseden 13 ila 18 yaşları arasındaki 1176 ergenden oluşan bir örneklem dâhil edilmiş ve katılımcılar arasında Instagram’da daha fazla zaman harcayan ergenlerin yalnızlık puanları daha yüksek olmasına rağmen öfke puanlarının tutarlı kaldığı gözlemlenmiştir. Tersine olarak, X kullanıcılarının ortalama yalnızlık puanları daha düşük olmakla beraber öfke düzeylerinin daha yüksek çıkmıştır. İlginç bir detay olarak TikTok kullanımı yalnızlık puanlarıyla gözle görülür bir ilişki göstermemiştir (Sarman ve Tuncay, 2023).

3. Sonuç ve Değerlendirme

Sonuç olarak, özünde, çağdaş dünyanın sonucu yalnızca sosyal medya platformlarının ve dijitalleşmenin gelişmesi değil, aynı zamanda sosyal, kültürel ve kişisel manzaralarımızın derin ve çok yönlü bir dönüşümüdür. Sosyal medyanın hayatlarımızda kaçınılmazlığının bilincinde olarak hareket etmek, bunun etkileri ve potansiyel sonuçları hakkında incelikli bir anlayış geliştirmek oldukça önemlidir çünkü pek çok avantajına rağmen, sosyal medyanın aynı zamanda dikkate alınması gereken sayısız olumsuz yönü bulunmaktadır.

Sosyal medya platformları, içerik oluşturucular ve kullanıcılarla birlikte gelişen, üreticiler ve tüketiciler arasındaki çizgileri bulanıklaştıran dinamik platformlardır. Bu platformlardaki, özellikle genç demografik grupların sosyal ihtiyaçlarını karşılayan trendler bahsedildiği üzere devamlı değişime tabidir. Sosyal medya platformlarının üzerinde dikkatle düşünülmesi gereken birtakım zararları beraberinde getirmesiyle ruh sağlığı profesyonelleri ve derneklerinin çağdaş duyarlılıklara uygun, sağlam altyapıya sahip görsel ve işitsel içerikler geliştirmeleri ve doğru ruh sağlığı bilgilerini yaymalarını gerektirir. Bu nedenle aileler ve ruh sağlığı profesyonelleri arasında sosyal medya okuryazarlığının artırılması günümüzde zorunlu bir hal almıştır. Bu tür çabalar, toplum ruh sağlığı alanındaki ilgili dernek ve kuruluşlardan destek alınarak dijital çağda çocuk ve ergenlere yönelik doğru ve faydalı bilgilerin yaygınlaştırılmasını sağlamalıdır (Erk ve Fırat, 2022).

Son olarak, dünyamızın dijitalleşmesi, sosyal medya platformlarının katlanarak büyümesine ve günlük hayatımızın ayrılmaz bir parçası haline gelmesine yol açmıştır. Bu evrim, sosyal medyayı modern toplumun vazgeçilmez bir unsuru olarak işaretleyerek varlığımıza kusursuz bir şekilde entegre olmuştur. Bununla birlikte, teknoloji ilerledikçe özellikle genç neslin sanal bağlantılara katılımının artmasıyla birlikte, sosyal medyanın bilişsel, duygusal ve sosyal gelişim üzerindeki derin etkilerine ilişkin kritik sorular ortaya

çıkılmaktadır. Ancak bu dinamik manzaranın ortasında İnternet'in, geniş iletişim fırsatları sunarak toplumumuzu, ekonomimizi ve teknolojik altyapımızı şekillendirmeye devam ettiği görülmektedir. Teknolojinin geleceği belirsizliğini korurken, İnternet'in yadsınamaz önemi hayatımızdaki dönüştürücü rolünün altını çizmektedir.

Değerlendirme ve tartışma kısmına gelecek olursak, araştırma bulgularının incelikli sonuçlarını keşfetmek çok önemlidir. Yapılan literatür taraması, gençler arasında internet ve sosyal medya kullanımının ikili yapısını vurgulayarak hem olumlu hem de olumsuz sonuçlarını ortaya koymaktadır. Bir yandan bu platformlar bağlantı, bilgi paylaşımı ve kendini ifade etme konusunda benzersiz fırsatlar sunmakta ve bu da çocuklar ve ergenler için eğitim başarısı ve sosyal etkileşimleri gibi noktalarda olumlu yönde etkileyebilmektedir. Ancak çevrimiçi platformların yaygın doğası, genç kullanıcıları siber zorbalık, uygunsuz içeriğe maruz kalma ve potansiyel bağımlılık gibi çeşitli risklere maruz bırakmaktadır. Bu durum, ebeveyn rehberliğinin, dijital okuryazarlık girişimlerinin ve düzenleyici önlemlerin bu riskleri azaltma ve sorumlu çevrimiçi davranışı teşvik etme rolünü sorgulamanın gerekliliğini ortaya çıkaracaktır. Gençlerin internet ve sosyal medya kullanımını etkileyen sosyo-kültürel ve psikolojik faktörlerin ve bu faktörlerin gelişim aşamalarıyla nasıl kesiştiğinin de dikkate alınması da ayrıca gerekmektedir. Dahası, dijital çağda çocukların ve ergenlerin refahını korumaya yönelik müdahalelerin ve kılavuzların geliştirilmesinde politika yapıcılar, eğitimciler ve ruh sağlığı profesyonelleri için araştırma bulgularının ele alınması araştırmanın kapsamının genişlemesi hususunda yardımcı olacaktır. Bu kapsamlı analize katılarak, gençler arasında internet ve sosyal medya kullanımını çevreleyen karmaşıklıkları daha derinlemesine anlamak ve ilgili zorlukların üstesinden gelmek için etkili stratejiler geliştirebilmek mümkün görünmektedir.

Kaynaklar

- Akal, Z. (2003). *Performans kavramı ve performans yönetimi*. Ankara: Milli Prodüktivite Merkezi.
- Aksu, R., Eser, M. T. ve Güzeller, C. O. (2017). *Açımlayıcı ve doğrulayıcı faktör analizi ile yapısal eşitlik modeli uygulamaları*. Ankara: Detay Yayıncılık.
- Aktaş, K. ve Akdemir, B. (2019). İşe adanmışlık ve örgütsel özdeşleşme ilişkisinin performans algısı üzerine bir araştırma. *Sosyal Siyaset Konferansları Dergisi*, 77, 307-348. <https://doi.org/10.26650/jspc.2019.77.0020>
- Altunışık, R., Çoşkun, R., Bayraktaroğlu, S. ve Yıldırım, E. (2007). *Sosyal bilimlerde araştırma yöntemleri SPSS uygulamalı*. İstanbul: Sakarya Yayıncılık.
- Astord, B. E., ve Humphrey, R. H. (1993). Emotional labor in service roles: The influence of identity. *Academy of Management Review*, 18(1), 88-115. <https://doi.org/10.2307/258824>

- Aykanat, Z. ve Koç, Y. (2020). Duygusal emeğin işgören performansına etkisi: Erzurum ili çağrı merkezi çalışanları üzerine bir araştırma. *Karadeniz Uluslararası Bilimsel Dergi*, 46, 354–371. <https://doi.org/10.17498/kdeniz.696132>
- Bingöl, D. (2013). *İnsan kaynakları yönetimi*. İstanbul: Beta Yayıncılık.
- Çekmecelioğlu, H. G. (2006). *Örgüt iklimi duygusal bağlılık ve yaratıcılık arasındaki ilişkilerin değerlendirilmesi üzerine: Bir araştırma*. (Yayımlanmamış yüksek lisans tezi). Gebze Teknik Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Kocaeli.
- Çokluk, Ö., Şekercioğlu, G. ve Büyüköztürk, Ş. (2012). *Sosyalbilimler için çok değişkenli istatistik: SPSS ve LISREL uygulamaları*. Ankara: Pegem Akademi.
- Demo, G. ve Paschoal, T. (2013). Well being at work scale: Exploratory and confirmatory validation in the USA. *Paidéia*, 26(63), 35–43. <https://doi.org/10.1590/1982-43272663201605>
- Dieffdorff, J. M., Croyle, M. H. ve Grosserand, R. H. (2005). The dimensionality and antecedents of emotional labor strategies. *Journal of Vocational Behavior*, 66, 339–357. <http://doi.org/10.1016/j.jvb.2004.02.001>
- Doğan, H. (2020). İş performansı ve performans değerlendirme sistemi üzerine kavramsal bir değerlendirme. *Uluslararası İşletme ve Ekonomi Çalışmaları Dergisi*, 2(1), 44–55.
- Erhan, T. (2021). İş yeri mutluluğu; bir kavram incelemesi. *Uluslararası Toplum Araştırmaları Dergisi*, 17(38), 5686–5712. <https://doi.org/10.26466/opus.883377>
- Erkut, H., Ceylan, C. ve Bayram, C. A. (2001). *Değişimi başarıya dönüştürme*. İstanbul: Türkiye Metal Sanayicileri Sendikası.
- Goodman, A. S. ve Svyantek, J. D. (1999). Person–organization fit and contextual performance do shared values matter. *Journal of Vocational Behavior*, 55(2), 254–275. <http://doi.org/254-275>
- Güner, F., Ocak, H. ve Can, A. (2014). Banka çalışanlarının mesleki stres ve tükenmişlik düzeylerinin iş doyum ve yaşam doyum düzeyleri ile ilişkisi. *Alanya İşletme Fakültesi Dergisi*, 6(3), 59–76.
- Hochschild, A. R. (1983). *Them managed heart, commerciazalition of human feeling*. Berkeley: University of California Press.
- Kahya, E. (2009). The effects of job performance on effectiveness. *International Journal of Industrial Ergonomics*, 39(1), 96–104. <https://doi.org/10.1016/j.ergon.2008.06.006>
- Kaya, U. ve Özkan, Ç. K. (2012). Duygusal emek ve tükenmişlik ilişkisi: Turist rehberleri üzerine bir araştırma. *Çalışma İlişkileri Dergisi*, 3(2), 109–130.
- Kızıloğlu, E. (2021). İş yerinde mutluluk kavramına ilişkin makalelerin bibliyometrik analiz ile incelenmesi. *Kapadokya Akademik Bakış*, 5(2), 43–61.
- Kocel, T. (2011). *İşletme yöneticiliği*. İstanbul: Beta Yayıncılık.
- Kolbaşı, E. (2019). *Duygusal emek ve iş tatmini arasındaki ilişki: Denizli'deki özel okul öğretmenleri üzerine bir araştırma*. (Yayımlanmamış yüksek lisans tezi). Pamukkale Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü İşletme Ana Bilim Dalı, Denizli.
- Landy, F. ve Conte, J. (2010). *Work in the 2st century. Sn introduction to industrial and organizational psychology*. USA: Wley–Blockwell.

- Monil, M. ve Tahir, M. (2011). Determinants of job performance in frontline hotel employees in malasia using structral equation model: A proposed final conceptual framework. *International Journal of Business and Behavioral Science*.
- Oral, L. ve Köse, S. (2011). Hekimlerin duygusal emek kullanımını ile iş doyumunu ve tükenmişlik düzeyleri arasındaki ilişkiler üzerine bir araştırma. *Süleyman Demirel Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 16(2), 463–492.
- Özdamar, K. (2013). *Paket programalar ile İstatistiksel veri analizi*. Eskişehir: Nisan Kitabevi.
- Özyılmaz, A. ve Süner, Z. (2015). İşe adanmışlığın iş yeri tutumlarına etkisi: Hataydaki 9 işletmede yapılan ampirik araştırmanın sonuçları. *Eskişehir Osmangazi Üniversitesi İİBF Dergisi*, 10(3), 143–164.
- Şahin, E. T. (2018). *Presenteizm (işte varolamama) ile iş performansı (görevsel performans ve bağlamsal performans) arasındaki ilişkilerin belirlenmesi üzerine bir araştırma*. (Yayımlanmamış yüksek lisans tezi). Kastamonu Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü İşletme Ana Bilim Dalı, Kastamonu.
- Seçer, H. S. (2005). Çalışma yaşamında duygular ve duygusal emek: Sosyoloji, psikoloji ve örgüt teorisi açısından bir değerlendirme. *Sosyal Siyaset ve Konferansları Dergisi*, 50, 813–834.
- Tokmak, İ. (2014). Duygusal emek ile işe yabancılaşma ilişkisinde psikolojik sermayenin düzenleyici etkisi. *İşletme Araştırmaları Dergisi*, 6(3), 134–156.
- Tunç, P. (2012). *Yoğun bakım hemşirelerinin hastalarla ilişkilerinde duygusal olarak empati*. (Yayımlanmamış yüksek lisans tezi). Arel Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Psikoloji Ana Bilim Dalı, İstanbul.
- Turan, N. (2018). Çalışma mutluluğu: Kavram ve kapsam. *Uludağ Journal of Economy and Society*, 37(1), 169–212.
- Türkay, O. (2015). Çalışma yaşamı kalitesinin iş memnuniyeti ve bağlılık üzerine etkileri: Seyahat acentaları üzerine bir araştırma. *Yönetim ve Ekonomi Dergisi*, 22(1), 239–256. <https://doi.org/10.18657/yecbu.15884>
- Yıldız, S. M. (2015). *Lider-üye etkileşimi, işyerinde mobbing ve mesleki tükenmişlik ilişkisi*. Ankara: Detay Yayınevi.

Bipolar Bozukluğa Sahip Bireylerin Romantik İlişkilerinin İncelenmesi: Fenomonolojik Bir Çalışma

Investigation of Romantic Relationships of Individuals with Bipolar Disorder: A Phenomenological Study

İD Kübra Nur Aslan^{(1)*}, İD Işıl Bilican⁽²⁾

⁽²⁾İstanbul Medeniyet Üniversitesi, Türkiye

⁽¹⁾kubraslann@gmail.com, ⁽²⁾isil.bilican@medeniyet.edu.tr

Geliş Tarihi: 29 Mayıs 2024

Kabul Tarihi: 28 Haziran 2024

Yayın Tarihi: 30 Temmuz 2024

Öz: Bipolar bozukluğa sahip kişilerin romantik ilişkiyi nasıl deneyimlediklerini incelemek amacıyla gerçekleştirilen araştırma, fenomenolojik desen üzerine yapılandırılmıştı ve nitel araştırma yaklaşımı çerçevesinde görüşme tekniği kullanılmıştır. Veriler tematik analiz ile incelenmiştir. İnceleme sırasında yorumlama ve çıkarımlarda bulunma yolları ile derinlemesine analiz yapılmıştır. Araştırma, amaçlı örnekleme yöntemi kullanılarak ulaşılan 23–38 yaş, 4'ü kadın, 2'si erkek, 2'si evli, 4'ü sevgililik döneminde olan toplamda 6 bipolar bozukluğa sahip birey ile yürütülmüştür. Veri toplama aracı olarak yarı yapılandırılmış görüşme formu kullanılmıştır. Olguya ait beş tema bulunmuştur: Duygusal yakınlık ihtiyacının kesintiye uğraması, düzenli ilaç ve psikoterapinin sağaltıcı gücü, bir suçlu varsa o da "benim", duyarlı partnerin hastalık ve ilişki seyrine olumlu etkisi, dalgalı bir denizde hayatta kalmak. Duygu düzenleme güçlüğüne bağlı artan kaygı semptomları, depresif duygulara etki ettiği kadar duygusal yakınlığı sekteye uğratmaktadır. Duyarlı partner, düzenli ilaç kullanımı ve psikoterapi desteği ilişkinin ve hastalığın seyrini olumlu etkilemektedir. Kişilerin tartışma esnasında kendilerini suçlu görmeye meyilli oldukları sonucuna varılmıştır.

Anahtar Kelimeler: Bipolar Bozukluk, Romantik İlişki, Fenomonolojik Desen, Duygu Düzenleme, Öz-Anlayış

Abstract: *The study, aimed at understanding the experience of individuals with bipolar disorder in romantic relationships, employed a phenomenological design and utilized the interview technique within a qualitative research framework. Thematic analysis was used to examine the data. Through interpretation and inferences, a deep analysis was conducted. The research involved 6 individuals with bipolar disorder, aged 23–38, consisting of 4 women and 2 men, including 2 married and 4 in the dating phase, identified through purposeful sampling. Data was collected using a semi-structured interview form. Five themes emerged: Disruption of the need*

* Sorumlu yazar: Kübra Nur Aslan, kubraslann@gmail.com

ORC-ID: K. N. Aslan 0009-0000-7794-5481, I. Bilican 0000-0003-4546-8304

for emotional closeness, the therapeutic benefits of regular medication and psychotherapy, self-blame, the positive influence of a supportive partner, and coping with life's challenges. Challenges in emotion regulation and rising anxiety symptoms affect emotional intimacy and depression. A caring partner, along with regular medication and psychotherapy, positively impacts the relationship and disease course. Lastly, individuals tend to perceive themselves as guilty during conflicts.

Keywords: *Bipolar Disorder, Romantic Relationship, Phenomenological Design, Emotion Regulation, Self-Compassion*

1. Giriş

Erikson'nun Psikososyal Gelişim (1979) evreleri çerçevesinde romantik ilişkiler ele alındığında, birey 20 ila 30 yaş aralığını kapsayan yakınlığa karşı yalıtılmışlık–yalnızlık evresine denk gelen ve yüksek önem taşıyan süre zarfında, üstlenmekle sorumlu olduğu birçok kişilerarası, mesleki ve sosyal ödevle karşı karşıya kalmaktadır (Erikson, 1979). Romantik ilişki de, genç yetişkinin bu dönemde içinden geçtiği ve içinde var olmaya çalıştığı, çok bileşeni olan ve nihai maksadının kişinin kendisini tanımaya hizmet etmesi olan bir olgudur. Neticede her birimiz bir ilişkinin sonucu olarak dünyaya geldik ve bir ilişkinin içine doğup, annemizin gözlerinde kendimizin kim olduğumu aramadık mı?

Bireyi ilişkisel bir varlık olarak ele aldığımız takdirde, duyumsadığı her acıyı ve yoksunluğu öyle ya da böyle dâhil olduğu bir ilişki sırasında kazanmıştır. Bebeğin annesi ile arzu ettiği ve ihtiyaç duyduğu ölçüde bağlantı kuramaması, varlığının yeryüzünde havada kalması manasına gelir. Bu ise ilerleyen yıllarda, yetişkinlik dönemi gelip çattığında kişinin partnerleri ve annesi ile kurduğu/kuramadığı ilişki dinamiğinin defalarca sahnelenmesine yol açabilir. Tekrarlanan yaşantılar ile kişi bağlanma örüntüsünün yarattığı ruhsal yaranmayı hem kendisine hem de partnerine defalarca yaşatır. Umut edilen, bir başka kişi ile kurulan yakınlık esnasında almış olduğu yaraların iyileşmesi ve ihtiyaçlarının bu kez karşılanmasıdır (Hendrix, 1992).

Duyguları yaşama kapasitesine sahip her birey erken çocukluk döneminde ebeveynlerinin kasıtsız fakat yanlış müdahaleleri, içinde buldukları fiziksel, sosyal, coğrafi, ekonomik vs. şartlar nedeniyle bilinçsiz muameleleri yüzünden karşılanmamış duygusal ihtiyaçlarla yetişkinliğe adım atar (Bowlby, 1958). Birçoğumuz bu ihtiyacın varlığından, gündelik yaşantıya etkilerinden, yakın ilişkilere yansımalarından bihaber yaşamaya devam ederiz. İçimizde yaşayan ve yakın ilişki esnasında yaralanan bu çocuk yine ancak yakın ilişki tesis edildiğinde iyileşme imkânı bulur (Hendrix ve Hunt, 2013). Tam da bu noktada romantik ilişkiler/evlilik hayatı çözümlenmesi gereken çocukluk

deneyimlerinin bir aktarımı olarak karşımıza çıkar. (Hendrix, 1996). Imago teorisinin öğretisine göre her birey çocukluk yaralarını saracak eşler arar (Hendrix, 2008). Kişiler, partnerlerini seçerken bir yandan ebeveynin örüntüsünü sürdürmekle birlikte diğer yandan çocuklukta yarım bırakılmış ihtiyaçlarını tamamlayacak eşi seçerler. Bu seçim vesilesi ile çocukluk yaraları yeniden açılacak ve temizlenip, iyi edilecektir. Eşler, yani ebeveynin yansımaları bilinçdışı düzeyde çocuklukta yarım bırakılan ihtiyaçları tamamlamak için seçilmişlerdir (Hendrix ve Hunt, 2001). "Bilinçaltındaki ihtiyacımız, bize ilk bakım sağlayan bireyleri hatırlatan kişiler tarafından canlılık ve bütünlük hissimizin iyileştirilmesidir." Romantik aşk, İmago teorisinin kurucusu Harville Hendrix'in deyimi ile doğanın anestezisidir (Imago Relationships International, 2015).

Aşk ilişkisi, hayatlarının benzer aşamalarında ruhsal olarak yaralanan iki bireyi birleştiren ve kişisel gelişimlerini devam ettirebilmeleri için onları onaran doğanın ilacıdır. Aynı zamanda bu eşler kişinin çocukluk yaralarını tıpkı anne ve babası gibi kanatacak kişiler olacaktır. "Çünkü âşık olmak bireyin kendi ebeveynindeki kişisel özelliklerin güçlü çekim gücüne kapılmaktır." Buraya kadar, her ferdin ilişkiler söz konusu olduğunda aşağı yukarı paylaştığı ortak deneyimden söz edildi. Bipolar bozukluğu olan bireylerin romantik ilişkilerinde karşılaştığı zorluklar, genellikle duygusal dalgalanmalar, ani öfke patlamaları, enerji düzeyindeki değişimler ve dürtüsel davranışlar gibi belirtilerle ilişkilidir (Granato Yoshimura ve Weber, 2024). BB'un genellikle 20'li yaşların başlarında kendisini göstermesi sebebi ile ilişki seçimi konusunu BB ile yaşayan kişi için katmanlı olarak zorlaştıracaktır. Bu yaş dönemi, tam da genç yetişkinin romantik ilişkilerle tanışmaya başladığı dönemdir (Öztürk ve Uluşahin, 2008). Duygu durumunda oluşan dalgalanmalar kişinin kişilerarası ilişkilerini ve bu ilişkilerden edindiği deneyimlerin bir sonucu kendini algılama biçimini etkileyecektir (Akdemir, 2002). Bipolar bozukluğa sahip olan kişi bir yandan yetişkin olmanın gereklerine adapte olmaya ve kendisini bir yetişkin olarak önce aile, sonra toplum içinde var etmeye çalışır (Bebbington, 1995). Bir yandan da anlaşılması ve kabul etmesi güç ve toplum tarafından türlü sıfatlarla damgalanmaya müsait hastalığını tanımaya ve onunla yaşamaya çalışmaktadır (Angst, 2013).

Romantik ilişkiler kişilerin duygusal gelişiminde etkisi olan, kişiler arası ilişki türlerinden biridir (Sternberg, 1999). Bipolar bozukluk ise kişinin duygu, düşünce ve algısına tesir eden; mani, hipomani ve depresyon şeklinde adlandırılan tekrarlayıcı duygu durum epizotları ile karakterize, yaşam boyu süren ve işlevsellikte bozulma ile seyredilen psikiyatrik bir bozukluktur (American Psychiatric Association [APA], 2013). BB'ta, tanımlayıcı özellikleri sınıflandırma sistemlerince belirlenmiş duygu durum epizotlarının

yanı sıra bilişsel işlevler, kişilerarası, sosyal ve mesleki işlevsellik alanlarında da bozulma görülmektedir (American Psychiatric Association [APA], 2013).

Romantik ilişkisi olan BB sahibi kişilerin ilişkiyi deneyimleme biçimleri ve dolayısıyla ilişkinin sağladığı haz veya acı BB'un doğasından etkilenmektedir (Sheets ve Miller, 2010). İstikrarlı ve doyum sağlayan bir romantik ilişkiye sahip olamamanın Erikson'nın ifade ettiği ve yetişkinlik dönemine tekabül eden yakınlığa karşı kendini yalıtma/yalnızlık aşamasında, BB hastalarının kendilerini yalıtılmalarına/yalnızlaşmalarına yol açabileceği düşünülmektedir (Dunkel ve Harbke, 2017). Bu sorunu ele alındığında BB'a sahip kişilerin romantik ilişki kalitelerinin iyileştirilmesine vesile olabilecek bilimsel çalışmanın önemine vurgu yapmak isteriz.

İlgili literatür incelendiğinde BB olan evli bireyler ile nicel çalışmalar yapıldığı görülmekle birlikte, bu çalışmanın odak noktasında olan BB'a sahip kişilerin ilişkilerini derinlemesine tanımak adına yapılmış nitel bir çalışmaya denk gelinmemiştir. Araştırmacılar, BB'ü olan bireylerin, eşlerinin ve evlilik ilişkilerinin nasıl etkilendiğini, hastalar ile partnerlerinin ilişki işlevselliğini etkileyen faktörleri, romantik ilişkilerdeki belirleyici unsurları, eşler arasındaki dinamikleri inceleyerek bu alandaki önemli bir boşluğu doldurmayı amaçlamıştır (Granek ve ark., 2016; Sheets ve Miller, 2010; Peven ve Shulman, 1998). Güncel çalışma BB'a sahip bireylerin romantik ilişkilerini belirli bir teorik çerçeve kapsamında, tümünden gelim yöntemi ile değil, öznel deneyimler üzerinde yoğunlaşarak tüme varım yöntemi ile ele alarak, romantik ilişkilerinde ne yaşadıklarını ve nasıl deneyimlediklerini incelemeyi amaçlamaktadır. Literatürde bu yöntem ve amaçla yapılmış yurt içi ve yurt dışı kaynaklara rastlanmamıştır.

2. Yöntem

2.1. Araştırma Modeli

BB'a sahip kişilerin romantik ilişkiyi nasıl deneyimlediklerini incelemek amacıyla gerçekleştirilen nitel aşama fenomenolojik desen üzerine yapılandırılmıştır. Fenomenolojide araştırmacı fark ettiği, gözlemediği fakat derinlemesine bir idrake sahip olmadığı olguları odağa alır. Fenomenoloji araştırmalarında veri kaynakları, araştırmanın odak noktası olan olguyu yaşayan ve bu olguyu yansıtabilecek bireylerdir (Creswell, 2017). Bu araştırmanın özelinde araştırmanın odak noktası olan olgu BB'ü olan bireylerin romantik ilişkileridir. Fenomenolojik araştırmacılar, bireylerin ele alınan olguyu nasıl algıladıkları, nasıl tanımladıkları, bu olgu hakkında nasıl yargılara sahip oldukları, nasıl hatırladıkları, nasıl anlamlar yükledikleri ve olgu hakkında neler hissettikleri ile ilgilenirler (Patton, 2014). Bu çalışmada fenomenoloji türlerinden

betimleyici fenomenoloji kullanılmıştır. Burada amaç olguların yorumlanmadan betimlenmesi ve anlatılmasıdır. Kişilerin belirlenen fenomen çerçevesinde deneyimlerini betimlemesi ve bu deneyimlerin saf haliyle sunulması betimsel türün odaklandığı noktayı oluşturmaktadır.

Araştırmanın yöntemi sorulan soruların doğasına uygun biçimde seçilmiştir. Araştırmamız öznel deneyimleri başka bir ifade ile anlamları aydınlatmayı amaçlamıştır. Araştırma için seçilen sorular araştırma sorumuza uygun olmakla birlikte benimsenen desen ile de uyum içindedir. BB'a sahip bireylerin romantik ilişkilerini inceleyen araştırmada romantik ilişki olgusunun nasıl algılandığı ve nasıl deneyimlendiğine ilişkin 8 soru hazırlanmıştır.

2.2. Çalışma Grubu

Araştırmanın evrenini, yatan ve ayaktan tedavi edilmek üzere başvuran BB tanısı almış ve başka herhangi bir ek tanısı olmayan kişiler oluşturmaktadır. Bu araştırma, Türkiye'nin farklı illerinde 23–38 yaş aralığında, 4'ü kadın, 2'si erkek, 2'si evli, 4'ü sevgililik döneminde olan toplamda 6 bipolar bozukluğa sahip birey ile yürütülmüştür. Smith ve Osborn (2004) yorumlayıcı fenomenolojik analiz yöntemi ile çalışan araştırmacılar için 5 veya 6 kişilik örneklem sayısını önermektedir. Katılımcı bulmak amaçlı sosyal medya üzerinden ilan verilmiştir. Katılımcılar; BB tanısı almış ve çalışmaya katılmaya istekli, eş tanısı olmayan, en az 6 aydır devam eden romantik ilişkiye sahip ve sözel iletişim engeli (işitme ve konuşma) olmayan kişilerin gönüllülük esası ile araştırmacıya ulaşması üzerine seçilmiştir.

2.2.1. Çalışmaya Alınma Kriterleri

- Bipolar bozukluk tanısı almış koopere olan hastalar.
- İlaç tedavisi en az 1 yıldır devam eden hastalar.
- Hastanede yatarak ya da ayaktan tedavi için başvuran hastalar.
- Eş tanısı olmayan hastalar.
- En az 6 aydır devam eden romantik ilişkisi olan hastalar.
- Sözel iletişim engeli (işitme ve konuşma) olmayan hastalar.

2.3. Katılımcı Toplama Süreci

Araştırmanın katılımcı kriterleri, spesifik bir grubu işaret etmektedir. Kişilerin tanılı BB'a sahip olması, aynı zamanda eş tanısı olmaması, bunlarla birlikte farmakolojik tedavisinin en az 1 yıldır sürüyor olması ve en az 6 aylık romantik ilişkisi olması beklenmektedir. Araştırmada Türkiye'nin farklı şehirlerinden olabildiğince çok sayıda

kişiyeye ulaşabilme hedefi ile araştırmacı tarafından çalışma için çalışmayı anlatan bir poster tasarlanmıştır. Araştırmacının ve araştırmaya destek veren gönüllülerin sosyal medya hesaplarından belirli aralıklarla araştırma posterini paylaşmıştır. Bipolar Yaşam Derneği ile iletişime geçilmiş, çalışmanın duyurusunun yapılması talebinde bulunulmuştur. Alınan olumlu yanıt sonucunda, araştırma posterini 1 gün için instagram hikâyelerinde ilan edilmiştir. Süreç içinde tarafımıza müracaat olsa dahi, ölçütlerin sınındığı kısa telefon görüşmelerinde tüm başvurular olumsuz sonuçlanmıştır. En son katılımcı bulma teşebbüsü olarak, DISCORD ve Facebook gruplarına dâhil olunarak araştırma tanıtılmış ve poster paylaşmıştır. Çalışmanın sürecinin detaylandırıldığı bilgilendirilmiş onam formu, online Google Doküman olarak araştırmacı tarafından katılımcılara teker teker iletilmiştir. Bilgilendirilmiş onam formunda “çalışmaya katılmayı kabul ediyorum” ve “çalışmaya katılmayı kabul etmiyorum” şeklinde iki seçenek yer almış, çalışmaya katılmayı kabul edip, isim bölümüne de ismini yazan herkes çalışmaya kabul edilmiştir.

2.4. Veri Toplama Araçları

Veri toplama araçları BB tanılı kişilerin romantik ilişkileri hakkında araştırmacı tarafından Loving Someone With Bipolar Disorder (Fast ve Preston, 2004) adlı kitabın ilgili bölümleri ışığında hazırlanmıştır. Aşağıdaki soruları içermektedir:

- BB’la yaşayan biri olarak, romantik ilişkilerini, aşk ilişkilerini, cinsel ilişkilerini, flörtlerini, duygusal yakınlığını nasıl deneyimliyorsun?
- BB’la yaşayan biri olarak, romantik ilişkileri, aşk ilişkisi, cinsel ilişki, flört ve duygusal yakınlıkta ne yaşıyorsun?
- BB ilişki içinde kendine karşı anlayışlı/şefkatli olmanı nasıl etkiliyor?
- BB, ilişki içinde kaygı düzeyini nasıl etkiliyor?
- BB, ilişki içinde depresif belirtilerini nasıl etkiliyor?
- BB, ilişki içinde duygularını düzenleme becerilerini nasıl etkiliyor?
- İlişkini nasıl algılıyorsun/nasıl değerlendiriyorsun?
- Partnerinin sana karşı duyarlı olma düzeyini nasıl algılıyorsun?

2.5. Geçerlilik ve Güvenilirlik

Bu araştırma süreci geçerlilik ve güvenilirliğin sağlanmasına yönelik bir takım etkinlikleri içermektedir. Bu faaliyetler aşağıda sıralanmıştır:

- Araştırmanın yöntemi, süreci ve sonuçları açık ve kapsamlı bir şekilde belgelendi.
- Araştırmada derin araştırma ve inceleme (verilerin toplanması, analizi ve değerlendirilmesi) anlayışı benimsenmiştir.

- Verilerin toplanmasından analize ve sonuçların çıkarılmasına kadar birbiriyle bağlantılı ve tutarlı bir süreç izlendi.
- Çalışma grubu belirlenirken amaçlı örnekleme tekniği tercih edilmiştir.
- Araştırma verileri ve sonuçları doğrulama amacıyla katılımcılarla paylaşılmış, ilgili diğer araştırmacılara sunularak görüşler alınmıştır (Akturan ve Baş, 2008).

2.6. Araştırmacının Rolü

Bu araştırmanın odak noktası BB'a sahip bireylerin romantik ilişkilerinde ne yaşadıklarını ve nasıl yaşadıklarını araştırmaktır. Ayrıca kişilere BB'la yaşamının ilişki içindeki kaygı, depresyon ve stres belirtilerinin ortaya çıkışı üzerinde, duyguları düzenleme, kendilerine karşı anlayışlı ve şefkatli olma, yaşadıkları ilişkinin ne derecede sevgi, güven, tutku, bağlılık ihtiyaçlarını karşıladığına dair algıları ve partnerlerinin özel durumlarına karşı göstermiş oldukları hassasiyet ve duyarlılığı nasıl algıladıkları üzerinde etkisi olup olmadığı sorulmuştur. Bu araştırmada, uygulayıcı, gözlemleyici, verileri analiz eden ve yorumlayan kişi olarak roller oynayan araştırmacının, araştırma sonuçları üzerindeki etkisinin önemi büyüktür.

Türkiye'de BB hastalığı ve kişilerin aşk ilişkileri pratik anlamda anlaşılması, hakkında konuşulması ve çalışılması üzerinde nadiren çalışılmış bir konu olarak karşımıza çıkmaktadır.

Bu araştırmanın ortaya çıkışı kendi BB tanımı almam ve bundan önce romantik ilişkilerde yaşadığım zorluklar ve çaresizlik duyguma dayanmaktadır. Araştırma boyunca izini sürdüğüm öznel deneyimler, yıllar içinde tek başıma yaşamak durumunda kaldığım BB'luk deneyimimle örtüşmüştür. Bu da, derinden hissettiğim yalnızlık halimi iyileştiren, katılımcıların yanıtları üzerinde düşünürken kendime yeni yollar yaratabildiğim bir öğrenme sürecine hizmet etmiştir.

Elbette, benim de çalışma grubumun durumuna dâhil olmam araştırmaya belli ölçüde bir yanlılık katmış olabilir. Ancak görüşmeler boyunca fark ettiğim ve kişilerden de geri bildirimini aldığım şey şu ki: Kendi hastalığım, beraber çalıştığım hastaların deneyimlerini anlama ve sempati ihtimalini kabul ederek derin empati kurabilmeme hizmet etmiştir. Yaşadıkları gerek ilişkisel, gerek toplumsal sorunları kendi sürecimden tanıyor olmak hem onların anlaşılma ihtiyacına hem de araştırmacı olarak benim literatüre sunmak için büyük gayret içinde olduğum ve sadakatle çalıştığım araştırmama derinlik katmıştır. Yanlılığın bertaraf edilmesi için verilerin analiz aşaması yardımcı araştırmacı ile yürütülmüştür.

2.7. Sınırlılıklar

Araştırma, sosyal medya üzerinden ulaşılan ve ayaktan tedavisi devam eden BB hastalarından toplanan verilerle sınırlıdır. Bu sebeple çalışmanın sonuçları, bu örneklem sınırlılığında genelleylebilir. Kişilere ilişkin edinilen demografik bilgiler, hazırlanan kişisel bilgi formunda yer alan sorularla sınırlıdır.

2.8. Etik

Araştırma için Bilimsel Araştırma ve Yayın Etiği Kurulu'na çalışmanın uygunluğunun incelenmesi için başvuru yapılmış ve 17.03.2022 evrak tarihi ile etik kurul onayı alınmıştır.

2.9. Verilerin Toplanması

Araştırma, nitel araştırma yaklaşımı çerçevesinde görüşme tekniği kullanılarak yapılmıştır. Bryman (2004), Cohen, Manion ve Morrison (2007) ile Lichtman (2012)'a göre, nitel araştırmalar genellikle küçük çalışma gruplarıyla yapılır ve zengin, detaylı bilgi toplamak için kullanılır. Yıldırım ve Şimşek'e (2018) göre, olgubilim araştırmalarında en önemli veri toplama aracı görüşmedir. Görüşme, araştırmacılara etkileşim ve esneklik yoluyla yaşantıları ve anlamları ortaya çıkarma imkânı sunar. Creswell'e (2008, 2011) göre, nitel araştırma yöntemi bir ana olgu üzerine odaklanır ve katılımcıların görüşlerine dayanır. Veri toplama aracı olarak kullanılan görüşme formunda katılımcılara romantik ilişkileri hakkında toplam 8 farklı soru yöneltilmiştir. BB hastalarının görüşlerine dayalı detaylı verilere ulaşmak amacıyla yapılan çalışmada tutarlı sonuçlara ulaşmak için kullanılan veriler bir araya getirilmiştir ve temalar oluşturulmuştur.

Veri toplama sürecinin başındaki kişilerle telefonda kriterlerin tarandığı ön görüşmeler yapılmıştır. Ardından kişilere verilen randevu zamanında Zoom platformu üzerinden görüşme gerçekleştirilmiştir. Görüşme başında, Google formlar üzerinden alınan onama ek olarak sözlü onam ve ses kaydı için izin alınmıştır. Ardından araştırmayı tanıtan kısa bir metin okunduktan sonra, katılımcıya sorusu olup olmadığı sorulmuştur. Her görüşme ortalama 50-60 dakika sürmüştür. Alınan ses kaydı araştırmacı ve diğer araştırmacı tarafından deşifre edilmiş, kodlanmış, ortak temalara ulaşılmıştır. Bu işlem her kişi için tamamlandıktan sonra, diğer katılımcı ile görüşme yapılmıştır. Süreç toplamda 1 ay sürmüştür.

2.10. Verilerin Analizi

Fenomonolojik araştırmalar, veri analizini kullanarak yaşantıları ve anlamları ortaya çıkarmayı amaçlar. Tematik analiz, veriyi kavramsallaştırma ve temaları ortaya çıkarma çabası içerir ve sonuçlar betimsel bir Şekilde sunulur. Ayrıca, ortaya çıkan temalar ve örüntülerin bulguları açıklanarak yorumlanır. Nitel çözümlemede kodlama, verilerin içeriğini keşfetmeye yönelik temel bir işlemdir. Tematik analizi, benzer verileri belirli kavramlar ve temalar altında gruptandırma ve anlaşılabilir bir düzende yorumlama sürecidir. Fenomonolojik analiz, katılımcıların tecrübe ettiği psikolojik özü elde etmeye çalışır. Nitel araştırmalarda muhakeme süreci, algısal olarak parçaları bir araya getirerek bir bütün oluşturmayı gerektirir.

Araştırmada görüşme sorularıyla elde edilen veriler tematik analiz ile incelenmiştir. İnceleme sırasında yorumlama ve çıkarımlarda bulunma yolları ile derinlemesine analiz yapılmıştır. Bu amaçla, veri seti özenle incelenmiş, bu çalışmanın yürütücüsü ve yardımcı araştırmacısı tarafından defalarca okunmuş ve ayrı ayrı kodlanmıştır. Elde edilen veriler, tümce tümce indüktif yöntem kullanılarak önce kodlanmıştır. Ardından soyutlamalar yapılmış ve belirli temalar ortaya çıkmıştır. Araştırmacılar elde ettikleri kodları yorumlayıp tartışıp ve birlikte bu kodları belirli potansiyel temaların altında sıralamışlardır. Daha sonra, temalardan kategorilere, dedüktif yöntem kullanılarak geçilmiştir. Son olarak, bulgular doğrudan alıntılar kullanılarak betimsel olarak yorumlanmıştır.

3. Bulgular

Araştırma sonucunda elde edilen verilerin tümevarımsal tematik analiz yöntemiyle değerlendirilmesi sonucu ortaya çıkan temalar sırasıyla aşağıda açıklanmaktadır:

1. Tema: Duygusal Yakınlık İhtiyacının Kesintiye Uğraması

Katılımcılar duygusal iniş ıkışları ve hasta oldukları öğrenildiği takdirde yaşayacakları damgalama endişeleri sebebiyle duygusal yakınlık ihtiyaçlarının istikrarlı biçimde karşılanmadığını ifade etmişlerdir.

Katılımcı 3: ‘...İlişkilerimde en çok yakınlışma kaygısı yaşıyorum. Ben genelde bipolar hastası olduğumu saklıyorum, benden kaar mı diye düşünüyorum. Bu da yakınlışmak istememe rağmen dengesiz davranmama neden oluyor.’

Katılımcı 5: ‘...İlişkilerimde çekimser oluyor, hasta olduğum anlaşılmasın diye davranışlarımı devamlı olarak süzgeçten geçiriyorum. Eşim bana hasta muamelesi yapıyor, kabuğuma çekiliyorum. İlişkiden soğuyorum.’

Katılımcı 2: ‘...Yakınlık kurana kadar zorluk, melankoli ve güvensizlik yaşıyorum. Depresif dönemdeysem kabuğuma çekiliyorum ama kabuğumu da kırsın istiyorum.’

Katılımcı 4: ‘...Uzun süreli yakınlık kuramıyorum.’

2. Tema: Düzenli İlaç ve Psikoterapinin Sağaltıcı Gücü

BB'un yaratmış olduğu duygusal ve ilişkisel sorunların yanında, düzenli ilaç kullanımı ve psikoterapi ile depresif belirtilerin ve özellikle kendilerine yönelttikleri suçlayıcı tavırların azalttığını belirtmişlerdir.

Katılımcı 6: '...Depresif dönemlerimi ilaçla neredeyse hiç yaşamıyorum. Depresifleşsem bile kendime telkin ederek uzun sürmeden toparlanabiliyorum.'

Katılımcı 2: '...İlaç öncesinde, çok sert eleştiren biriydim, karşı tarafı da eleştirirdim. İlaçlı tedavi ve psikoterapi ile birlikte bu eleştirinin dozu ve sesi azalmaya başladı.'

Katılımcı 4: '...Kendimi hep eleştirme, kendimi suçlu hissetme ama yaptıklarımın da geri kalmama durumum var. Psikoterapi ile bunu büyük ölçüde son 1 senede aştım. Kendini sevmeye ve kişiselleştirmemeye başladım.'

3. Tema: Bir Suçlu Varsa O da "Benim"

İkinci temayla beraber, kişiler ilişkide ortaya çıkan sorun sorumlusu olarak kendilerini görmeye meyilli olduklarını ifade etmişlerdir. Bu kendine yönelik suçlayıcı tavrın, öz damgalama süreci ile bağlantılı olduğu düşünülebilir.

Katılımcı 1: '...Kendimi suçlayıcı davranıyorum, kendime hiç acımiyorum.'

Katılımcı 4: '...Kendimi hep eleştirme, kendimi suçlu hissetme ama yaptıklarımın da geri kalmama durumum var.'

Katılımcı 5: '...Hastalık zaten iç görüyü, kendini değerlendirmeyi bozuyor ve çok alingan olabiliyorum. Hastayım zaten, kötüyüm, mutlaka kötü bir şey yaptım diye suçlu hissediyorum.'

Katılımcı 3: '...Yani ben kendime pek anlayış gösteremiyorum kendime genelde suçlayıcı oluyorum. Yargılayıcı cümleler kurduğum için hastalıkla barışmıyorum.'

4. Tema: Duyarlı Partnerin Hastalık ve İlişki Seyrine Olumlu Etkisi

Bipolar bozukluk ile yaşıyor olmak bireysel yaşantıda belirli kısıtlamalara ve zorluklara yol açmakla birlikte, romantik ilişki içinde kişinin partneri bu dalgalanmalara hem eşlik eden hem de etkisi altında kalan kişi olmaktadır. Partnerin hastalığa ve hastalığın yol açtığı etkilere karşı takındığı hassas ve yardım sever tavır, hastalığın ve ilişkinin seyrini olumlu anlamda etkilemektedir.

Katılımcı 4: '...Çok duyarlı. Onun duyarlılığı sayesinde benim hastalığım olumlu ilerledi. Çünkü şu olmadı, ya uf saçmalamasan ne yapıyorsun, deli misin işte bu hareket mi yapılır, bu mu yapılır bunları hiç demedi. Çok anlayışla karşıladı. Anormal bulmadı.'

Katılımcı 1: '...Şöyle, bana karşı çok duyarlı çünkü hastalığımı biliyor. İlgileniyor ve yardımcı oluyor.'

Katılımcı 2: ‘...Karşımdaki insan bu konularda duyarlı ve bana destek olmaya çalışan biri. Bunu doğru bir şekilde yapıyor bu da ilişki kalitemizi artırıyor. Değer verdiğini, ilgi gösterdiğini, ihtiyaç duyduğumda yanımda olduğunu hissediyorum.’

Katılımcı 6: ‘...Bana karşı hassas. Başlarda beni anlaması zordu ama zamanla tanıştıkça artık daha duyarlı davranabiliyor.’

5. Tema: Dalgalı Bir Denizde Hayatta Kalmak

BB genel hatlarıyla depresyon ve mani arasındaki salınım olarak kabul edilse de bu tanım, hastalığın pratikte yarattığı etkiyi karşılamamaktadır. Atak dönemleri haricinde de, kalıntı belirtilerin var olması kişinin eşik altı düzeyde dalgalanan duygu durumu ile baş etmesini gerektirmektedir (Azorin et. al., 2021). Bu ise, romantik ilişkinin istikrarını bozan bir faktör olmakla birlikte kişinin kendisini "normal" dışı hissetmesine, zor duygularla dalgalı bir denizde mücadele edercesine yaşamasına yol açmaktadır (Granek et al, 2016).

Katılımcı 1: ‘...Normal bir insan gibi karşıdaki insana değer verip onun kalbini kırmadan onunla normal bir şekilde konuşmak onunla normal bir şekilde ilişki kurmak istiyorum ama belli noktalarda bu beni çok engelliyor ve bunalıyorum. Yine kaygılarım nedeniyle duygularım dengesizleşiyor.’

Katılımcı 2: ‘...Sevinç, korku, üzüntü fazla olursa iyi olmuyor. En tedirgin olduğum konular duygularımı uçlarda yaşamak. Alkol kullanımım ve kontrolsüz araç kullanımım yani klasik semptomlar artıyor. Ayrıca yalnız kaldığımda da bu duygular artıyor.’

Katılımcı 4: ‘...Kaygım şu şekilde oluyor benim. Ya ben hep böyle mi hissedeceğim? Ömür boyu böyle mi devam edecek? Normal hissedemeyecek miyim? Biriyle hiçbir zaman ömür boyu sağlıklı bir şekilde bir ilişki yaşayamayacak mıyım?’

Katılımcı 5: ‘...Duygularımı bastırmaya çalışıyorum ama zaten dalgalanma durumunda isem ona müdahale edemiyorum. Bunu yaşamak beni utandırıyor.’

Katılımcı 6: ‘...Duygularımı düzenlemek mevsimsel dönemlerde zorlaşıyor. İçime kapanıyorum. İletişim kurmamı etkiliyor ve bu da daha çok tartışmaya yol açıyor. Duygularımı çok yoğun yaşıyorum, fazla düşünüyor ve kaybetmekten korktuğum için fazla verici oluyorum.’

4. Tartışma

Araştırma neticesinde ulaşılan temalar ve literatürde ilgili fenomen hakkında fenomenolojik çalışmanın bulunmaması, BB’u olan kişilerin romantik ilişkilerinde ne yaşadıklarını ve nasıl yaşadıklarını betimlemek konusunda literatüre bilgi sunmaktadır. Aşk ilişkilerinde duygusal yakınlık, ilişkiden alınan doyum ve kişinin güvende hissetmesi

üzerinde etkiye sahiptir. Partnere duyulan romantik yakınlık, güven ve arkadaşlığın kapısını aralamaktadır. Yokluğu ise tam tersi bir etkiye sahiptir (Hendrick ve Hendrick, 1986). Bu çalışmada katılımcılar, duygusal iniş çıkışlar ve hasta olduklarını öğrendikleri takdirde damgalanma endişeleri nedeniyle duygusal yakınlık ihtiyaçlarının tutarlı bir şekilde karşılanmadığını belirtmişlerdir. Araştırma sonucunda ulaşılan ilk tema olarak "duygusal yakınlığın sekteye uğraması" damgalanma ve damgalanma endişesi ile yakından ilişkili görünmektedir. Bununla birlikte depresif dönemde içe dönüyor/içte kapanıyor olmak iletişimde kopukluklara yol açmaktadır (Landwehr, 2005).

İkinci önemli temada düzenli ilaç tedavisi ve psikoterapinin, BB'un neden olduğu duygusal ve kişilerarası sorunların yanı sıra depresif belirtileri, özellikle de kendini suçlama tutumlarını büyük ölçüde azalttığı ortaya çıkmış olup bu bilgi literatürde desteklenir niteliktedir (Goodwin, 2003).

Ullman, Peter-Hagene ve Relyea'nın (2014)'de, Jannati ve diğerlerinin (2020)'de yaptıkları araştırmalara göre, kişinin kendini suçlaması ile duygu durum düzensizliği arasında ilişki olduğu öne sürülmüştür. Araştırmanın üçüncü teması duygu durum bozukluğunun stabil olmayan doğasına işaret ettiği söylenebilir. Katılımcılar ilişkilerindeki sorunlardan kendilerinin sorumlu olduğuna inanma eğiliminde olduklarını bildirdiler. Tucker ve arkadaşlarının (2013) yaptıkları araştırmadan yola çıkarak, kendini suçlama tutumunun kendini damgalama süreciyle ilişkili olduğu ileri sürülebilir. Kendini damgalama, suçluluk, değersizlik düşünceleri, özsaygıda azalma ve sosyal içe çekilme gibi durumları içerebilir. Sharma-Patel ve Brown'a (2016) göre kendini suçlama eğilimi ise duygu düzenleme güçlüğü yaratan faktörler arasında yer almaktadır. Duygu düzenleme güçlüğü ise romantik ilişkiden alınan doyumla negatif ilişkide olduğu gözükmektedir (Akdur ve Aslan, 2017).

Algılanan partner duyarlılığı, bir kişinin partnerinin ihtiyaçlarını anlama, onlara destek olma ve duygusal olarak yanlarında olduğunu hissettirme becerisiyle ilgilidir. Bu durum, ilişkide karşılıklı anlayış, saygı ve destek üzerine kurulu bir yaklaşımı ifade eder (Reis, 2012). BB, bireyin yaşamında bazı sınırlamalara ve zorluklara neden olabilirken, romantik ilişkide bu dalgalanmaları yaşayan ve etkilenenler aynı zamanda partnerlerdir. Partnerin hastalığa ve etkilerine karşı duyarlı ve yardımsever tutumu hastalığın ve ilişkinin gidişatını olumlu yönde etkileyebilir. Katılımcı ifadelerinden varılan neticelerden bir diğeri ise, partnerin ilgili tavırlarının kişinin kendi özel durumunu kabul etmesi ve kendine karşı daha sevecen yaklaşmasına böylece depresif belirtilerin nispeten daha az ortaya çıkmasına sebep olmaktadır.

Araştırma kapsamında elde edilen son tema olan "Dalgalı Bir Denizde Hayatta Kalmak" kişilerin duygularının duygu durum epizotları haricinde dalgalanmasını ifade etmektedir. Düzensiz duygu durum ilişki istikrarını negatif anlamda etkileyebilir yorumu yapılabilir. Bununla birlikte kişinin kendini algılama biçiminde de önemli bir etkiye sahip olduğu söylenebilir (Rusbult, 1980). İlişki yatırımı modeline göre, istikrarlı bir ilişki için ilişkiden genel bir memnuniyet (ilişki doyumu) ve mevcut ilişkinin diğerlerinden daha çekici olduğuna dair algının var olması gerekir. Bununla birlikte ilişkiye yapılan duygusal ve maddi yatırım da istikrarı belirleyiciler arasındadır (Uzun, 2017). Dalgalı bir denizde olmak, istikrarı sürdürmeye, duygusal paylaşım, destek ve yakınlığı korumaya ve ilişkinin ihtiyaç duyduğu maddi ve manevi yatırımların tesis edilmesine ket vuruyor olabilir.

Araştırmamız BB'a sahip bireylerin romantik ilişkilerinde hangi durumları, nasıl yaşadıklarına dair görüşler içermektedir. Bu çalışma vesilesiyle ilgili fenomen adına kısıtlı olan literatüre bilgi sunulmuştur. Bu çalışma ile birlikte, romantik ilişki ve BB'u ilgilendiren çalışmalar için literatür bilgisinin genişlemesi hedeflenmiştir.

Kaynaklar

- Akdur, S. ve Aslan, B. (2017). Duygusal zekâ ile ilişki doyumu arasında duygu düzenleme güçlüğü ve romantik kıskançlığın aracı rolü. *Nesne Psikoloji Dergisi (NPD)*, 5(9), 71–88.
- Azarin, J. M., Lefrere, A. ve Belzeaux, R. (2021). The impact of bipolar disorder on couple functioning: Implications for care and treatment: A systematic review. *Medicina*, 57(8), 771.
- Baş, T. ve Akturan, U. (2008). *Nitel araştırma yöntemleri*. Ankara: Seçkin Yayıncılık.
- Bowlby, J. (1958). The nature of the child's tie to his mother. *International Journal of Psycho-Analysis*, 39, 350–373.
- Bryman, A. (2004). *Quantity and quality in social research*. New York: Routledge.
- Cohen, L., Manion, L. ve Morrison, K. (2007). *Research methods in education*. New York: Routledge.
- Creswell, J. W. (2008). *Research design: Qualitative, quantitative, and mixed methods approaches*. Thousand Oaks; CA: SAGE.
- Creswell, J. W. (2011). *Educational research: Planning, conducting, and evaluating quantitative and qualitative research*. Boston; MA: Pearson Education.
- Creswell, J. W. (2017). *Araştırma deseni*. Ankara: Eğiten Kitap.
- Dunkel, C. S. ve Harbke, C. (2017). A review of measures of Erikson's stages of psychosocial development: Evidence for a general factor. *Journal of Adult Development*, 24, 58–76. <https://doi.org/10.1007/s10804-016-9247>
- Goodwin, G. M. (2003). Evidence-based guidelines for treating bipolar disorder: Recommendations from the British Association for Psychopharmacology. *Journal of Psychopharmacology*, 17, 149–173.

- Granato Yoshimura, C. ve Weber, C. R. P. (2024). Disclosing bipolar disorder in romantic relationships. *Communication Reports*.
- Granek, L., Danan, D., Bersudsky, Y. ve Osher, Y. (2016). Living with bipolar disorder: The impact on patients, spouses, and their marital relationship. *Bipolar Disorders*, 18(2), 192–199. <https://doi.org/10.1111/bdi.12370>
- Hendrick, C. ve Hendrick, S. (1986). A theory and method of love. *Journal of Personality and Social Psychology*, 50(2), 392–402.
- Hendrix, H. (1992). *How to keep your relationship in shape: An introduction to imago*. Imago Relationships International.
- Hendrix, H. (1996). The evolution of imago relationship therapy: A personal and theoretical journey. *The Journal of Imago Relationship Therapy*, 1, 1–18.
- Hendrix, H. (2008). *Hakettiğiniz aşkı yaşayın–çiftler için rehber kitap*. İstanbul: Sistem.
- Hendrix, H. ve Hunt, H. L. (2001). *Ailede iyileştirici sevgi*. İstanbul: Kaknüs.
- Hendrix, H. ve Hunt, H. L. (2013). *Making marriage simple*. New York: Harmony Books.
- Imago Relationships International. (2015). *Hakettiğiniz aşkı yaşayın çift atölye kitapçığı*. İstanbul: Evlilik Terapileri Enstitüsü.
- Jannati, Y., Sharif Nia, H., Froelicher, E. S., Goudarzian, A. H. ve Yaghoobzadeh, A. (2020). Self-blame attributions of patients: A systematic review study. *Central Asian Journal of Global Health*, 9(1). <https://doi.org/10.5195/cajgh.2020.419>
- Landwehr, K. A. (2005). Review of psychological treatment of bipolar disorder [Review of the book psychological treatment of bipolar disorder, by S. L. Johnson & R. L. Leahy, ed.]. *Psychiatric Rehabilitation Journal*, 28(4), 415–416. <https://doi.org/10.1037/h0094595>
- Peven, D. E. ve Shulman, B. H. (1998). Bipolar disorder and the marriage relationship. J. Carlson ve L. Sperry (Ed.), *The Disordered Couple* içinde (ss. 13–28). Abingdon: Routledge.
- Preston, J. D. ve Fast, A. J. (2004). *Loving someone with bipolar disorder*. Oakland: New Harbinger Publications.
- Reis, H. T. (2012). Perceived partner responsiveness as an organizing theme for the study of relationships and well-being. L. Campbell ve T. J. Loving (Ed.), *Interdisciplinary Research on Close Relationships: The Case for Integration* içinde (ss. 27–52). Washington; DC; US: American Psychological Association. <https://doi.org/10.1037/13486002>
- Rusbult, C. E. (1980). Commitment and satisfaction in romantic associations: A test of the Investment model. *Journal of Experimental Social Psychology*, 16(2), 172–186.
- Sharma–Patel, K. ve Brown, E. J. (2016). Emotion regulation and self-blame as mediators and moderators of trauma-specific treatment. *Psychology of Violence*, 6(3), 400–409. <https://doi.org/10.1037/vio0000044>
- Sheets, E. S. ve Miller, I. W. (2010). Predictors of relationship functioning for patients with bipolar disorder and their partners. *Journal of Family Psychology*, 24(4), 371–379.
- Smith, J. A. ve Osborn, M. (2004). Interpretative phenomenological analysis. G. M. Breakwell (Ed.), *Doing Social Psychology Research* içinde (ss. 229–254). British Psychological Society; Blackwell Publishing.
- Sternberg, R. J. (1999). *Cupid's arrow: The course of love through time*. Cambridge: Cambridge University Press.

- Tucker, J. R., Hammer, J. H., Vogel, D. L., Bitman, R. L., Wade, N. G. ve Maier, E. J. (2013). Disentangling self-stigma: Are mental illness and help-seeking self-stigmas different? *Journal of Counseling Psychology*, 60(4), 520-531. <https://doi.org/10.1037/a0033555>
- Ullman, S. E., Peter-Hagene, L. C. ve Relyea, M. (2014). Coping, emotion regulation, and self-blame as mediators of sexual abuse and psychological symptoms in adult sexual assault. *Journal of Child Sexual Abuse*, 23(1), 74-93. <https://doi.org/10.1080/10538712.2014.864747>
- Uzun, K. N. (2017). *Bağlanma stilleri ve evlilikte ilişki istikrarı arasındaki ilişkinin incelenmesi*. (Yayımlanmamış yüksek lisans tezi). İstanbul Ticaret Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Eğitim Bilimleri Ana Bilim Dalı, İstanbul.
- Yıldırım, A. ve şimşek, H. (2018). *Sosyal Bilimlerde Araştırma Yöntemleri*.

The Perception of Fraud and Perspective on Ethics of the Media Employees in Emerging Countries in the Digital Era: Evidence from Türkiye

Dijital Çağda Gelişmekte Olan Ülkelerde Medya Çalışanlarının Hile Algısı ve Etiğe Bakış Açısı: Türkiye'den Kanıtlar

 Tamer Aksoy^{(1)*}, Ali Tümay Denkdemir⁽²⁾

(1,2)İbn Haldun University, Türkiye

(1)tamer.aksoy@ihu.edu.tr, (2) ali.denkdemir@gmail.com

Received: 01 May 2024

Accepted: 18 June 2024

Published: 30 July 2024

Abstract: This study aimed to examine whether there is a significant difference between media employees' perception of fraud and their views on ethics and their demographic characteristics, through the example of a leading corporate written/audio/visual media company in Türkiye. Methodologically, data from 202 employees were collected by survey method and analyzed with SPSS-22. The study revealed that there was no significant difference between the participants' demographic characteristics such as age, education level, years of experience, position, and their perception of fraud and their views on ethics. The study also concluded that there are significant differences in the perception of fraud and ethical perspectives between female and male employees regarding gender criteria. It was determined that statistical significance and scoring were higher compared to men. In other words, it was revealed that female participants were more sensitive to fraud and ethical values than men.

Keywords: Perception of Fraud, Ethics, COSO Internal Control Model, Internal Audit, Media

Özet: Çalışmanın amacı, Türkiye'nin önde gelen kurumsal bir yazılı/işitsel/görsel medya şirketi örneği üzerinden medya çalışanlarının hile algısı ve etiğe bakışları ile demografik özellikleri arasında anlamlı bir farklılık olup olmadığını incelemektir. Metodolojik olarak veriler anket yöntemiyle toplandı ve SPSS-22 ile analiz edildi. Anket, farklı departmanları ve pozisyonları yansıtan 202 çalışana uygulandı. Araştırmada katılımcıların yaş, eğitim düzeyi, deneyim yılı, pozisyon gibi demografik özellikleri ile hile algısı ve etiğe bakışları arasında anlamlı bir farklılık olmadığı ortaya çıktı. Ayrıca kadın çalışanların hile algısı ve etiğe bakış açıları ile erkeklerin bakış açıları arasında cinsiyet kriteri açısından önemli farklılıklar olduğu sonucuna varılmıştır. İstatistiksel anlamlılık ve puanlamada, kadınların duyarlılığının erkeklerden daha yüksek olduğu

* Corresponding author: Tamer Aksoy, tamer.aksoy@ihu.edu.tr

ORCID-ID: T. Aksoy 0000-0001-6483-4547, A. T. Denkdemir 0000-0001-8091-5590

belirlendi. Bir başka deyişle, kadın katılımcıların erkeklere kıyasla hile ve etik değerlere karşı daha duyarlı oldukları ortaya çıktı. Sonuçlar, literatürdeki bazı çalışmalarla da uyumludur. Araştırma 202 çalışanın algılarıyla sınırlı olduğundan, daha genel verilere ulaşmak için daha fazla sayıda farklı medya çalışanıyla çalışmaların yapılması önerilmiştir.

Anahtar Kelimeler: Hile Algısı, Etik, COSO İç Kontrol Modeli, İç Denetim, Medya

1. Introduction

In recent historical perspective, the world has witnessed global accounting and auditing scandals that started with the Enron company in the United States in 2001. These scandals became widespread and had a global impact. The scandals occurred due to various factors. Two of the most important of these factors are fraudulent financial reporting and harm and violation of ethical values. Frequent and intense use of financial statement frauds, disclosure of fraudulent financial reports to the public, and deliberate disregard and violation of ethical principles such as accuracy, honesty, transparency, independence and accountability by internal and external stakeholders also played a dominant role in the formation of the global scandals. As a result, all stakeholders involved in the companies were misled through fraudulent financial reporting and violation of ethical values. Multilateral, multidimensional damages were observed all over the world and there was a great loss of trust in all relevant parties involved in the scandals (Aksoy, 2005).

In 2002, the Sarbanes–Oxley Act (SOX, 2002) came into force in the USA, which aims to discipline and eliminate the issues that are factors in global scandals and contains strict provisions. In addition to other factors that play a role in the occurrence of scandals, this law introduced serious provisions aimed at preventing financial statement fraud, deterring the preparation of fraudulent financial statements, protecting ethical principles and ethical values, and increasing corporate responsibility and accountability (Mohammed & Aksoy, 2020). Accordingly, in addition to other factors, preventing fraudulent financial reporting and compliance with ethical principles and values have become vital in the wake of scandals. With the lessons learned from the scandals and the globally influential Sarbanes–Oxley law, the importance of preventing fraudulent financial reporting and complying with ethical principles and values has become extremely evident and has become the subject of both national/international regulations, international standards and the corporate COSO integrated internal control framework (COSO, 2013).

In this context, in accordance with SOX, international auditing standards, regulations and the global corporate COSO integrated internal control framework, it is the responsibility of the business management to constantly evaluate the risk of fraud within the business, to establish an internal system that will manage and eliminate the risk of fraud itself, to comply with ethical principles and values by giving more importance to them. Fulfillment of these critical duties and responsibilities by the business management will create safety valves for many important aspects such as reliable reporting, transparency, accountability, achieving corporate goals, corporate governance, corporate social responsibility, quality assurance, corporate risk management, competitiveness, sustainability and protection of mutual interests of all stakeholders.

In the digital age we live in, various changes, new trends, developments, models, approaches and strategies have further increased the importance of managing fraud risk and compliance with ethical principles in terms of the sustainability of the business (Hacioglu & Aksoy, 2021).

In this study, it was mainly aimed to analyze the relationships between media employees' perception of fraud, their views on ethics and demographic variables, and to examine whether there is a significant difference between the demographic characteristics of media employees and their perception of fraud and their views on ethics, through the example of a leading audio-written-visual media company in Türkiye.

In the study, a leading media company was chosen as the company that was handled. Factors such as being one of the top largest, most widespread, well-established and most influential company operating in the audio-print-visual media sector in Türkiye, with corporate governance, were effective in the selection of this company. As far as is known, it is thought that the study will contribute to both the literature and the audio-written-visual media sector, as there is no direct study that addresses the perception of fraud and ethical perspectives of employees in the audio-written-visual media sector together with demographic characteristics. The research model was created to reveal media employees' perception of fraud and their views on ethics in terms of demographic characteristics. For this purpose, the following 5 hypotheses were prepared to reveal the opinions of media employees on the subject.

H1: Media employees' perception of fraud and their view of ethics differ depending on their gender.

H2: Media employees' perception of fraud and their view of ethics differ according to age groups.

H3: Medya employees' perception of fraud and their view of ethics differ according to their educational status.

H4: Media employees' perception of fraud and their view of ethics vary according to their years of professional experience.

H5: Media employees' perception of fraud and their view of ethics differ according to their positions.

Methodologically, the survey method was used to collect the data. The survey form consisted of two parts. The first part contained the demographic characteristics of the participants, and the second part contained 17 questions suitable for a 5-point Likert scale regarding employees' perception of fraud and their views on ethics. In creating the survey, the main components and standards in COSO (2013) standards and the survey questions in Aksoy (2005) were used. 202 of the 280 employees to whom the survey was sent participated in the survey. The survey, from a broad perspective, was applied to employees in the Media, Human Resources, Advertising, Financial Affairs, Budget Control, Information Systems, Audit, D&R Sales Team, Technical Service and Uplink departments of the selected media company. Data were analyzed with SPSS-22 statistical program and evaluated through general tests, frequency, Mann Whitney U and Kruskal Wallis analyses.

The organization of the study, which consists of four chapters, is briefly as follows: The first chapter contains the introduction. In the second part of the study, basic concepts, conceptual and theoretical background about fraud, financial statement frauds, fraudulent financial reporting and ethics in connection with COSO model are briefly introduced. In this section, previous studies on the subject are also included. The third chapter is devoted to methodology, research and an application, and detailed light will be shed on the method of obtaining and processing data, including aim of the research, research method, the scale used, population, sample and limitations of the research, research model, and hypotheses. The fourth chapter consists of statistical analysis and findings. The study ends with the conclusion section containing what was obtained from the study and the reference list.

2. Literature Review and Conceptual & Theoretical Background

2.1. Agency Theory

Agency theory is a theory that examines the relationships between one party doing the work (the agent) and the other party giving authority to do the work (the principal). This theory focuses on the relationships containing agents and principals. Considering today's large-scale companies; it is a matter that deserves serious researches about its advantages and disadvantages (Öner, 2018).

There is a conflict of interest between the principal and the agent. Today's senior management and company managers are agents, and owners and shareholders are principals. The agent represents the principal and is required to represent the interests of the principal without any self interest. Various interests of principals and agents may lead to conflict since some agents may not always act in the principal's best interests. (Mohammed & Aksoy, 2020). Agents generally have more knowledge than the owner/shareholder on issues related to the management of the business (Eilifsen et al., 2006). Therefore, under this theory, the principal must fulfill the responsibility of overseeing that its interests are protected by the agent and that the necessary internal systems are established and maintained to achieve business objectives. Similarly, the agent is obliged to ensure that the interests of the principal (owners/shareholders) are protected and that all necessary internal systems to achieve business goals are established and operated effectively.

In this regard, the top management must establish a special system that will constantly assesses the risk of fraud within the business, prevent fraud and manage the risk of fraud, and take measures to ensure compliance with ethical principles and values and increase sensitivity to ethical principles. Similarly, the principal (owner and shareholders) is obliged to monitor ensuring that the risk of fraud in the business is constantly assessed and that a system to manage and prevent the risk of fraud is established and operated effectively by the senior management. The principal (owner/shareholder) generally grants the agent (senior management) more executive authority to represent his/her interests. In order to avoid conflict of interest between them, to control the agency's actions, and to avoid damaging the trust in the agent, the principal must determine the necessary control, oversight and surveillance mechanisms and standards (Pratt & Zeckhauser, 1985).

2.2. Concept of Fraud, Characteristics that Distinguish Error from Fraud

Fraud can be defined as gaining profit and causing harm to another person by deceiving or using force. Activities such as theft, corruption, embezzlement, and bribery fall under

the concept of fraud (Özkul & Özdemir, 2014). The dictionary definition of fraud is a scheme or trick designed to deceive or mislead someone (TDK, 2023). The Association of Certified Fraud Examiners defines fraud as follows: "The intentional misuse or misappropriation of an organization's resources or assets by an employee to gain an unfair advantage." Fraud involves the misuse of one's position and authority to make decisions that cause harm to the company (Kahyaoğlu & Aksoy, 2012). It can also occur in bidding and procurement processes, where companies can suffer losses due to overpayments or through accepting bribes.

While fraud is an intentional and deliberate act, error lacks intent. An error is an act done unknowingly and unintentionally due to negligence or carelessness. An error is defined as a mistake made by a person without any intent, unknowingly, and unintentionally. The most fundamental characteristic that distinguishes fraud from error is the presence of intent (Colbert, 2000). An error causes harm to the other party but does not result in any gain for the person making the error. In contrast, in fraud, the person intentionally causes harm to the other party and ultimately gains a benefit. Another characteristic that differentiates fraud from error is that fraud is an act carried out secretly by the person. The most fundamental difference between them is the element of intent. However, distinguishing this is not always easy. It is necessary to prove the presence or absence of intent to varying degrees. For example, identifying a benefit obtained from the act can be evidence of the presence of intent (Coenen, 2009).

2.3. Causes of Fraud and the Fraud Triangle Components (Pressure/Incentive, Opportunity, Rationalization/ Justification)

The reasons that drive a person to commit fraud can be grouped under certain elements. These elements come together to form fraud. This combination of elements is known as the Fraud Triangle. The Fraud Triangle consists of pressure, opportunity, and rationalization (Lokanan, 2015). Recent studies have introduced a fourth element, capability, which has led to the concept of the Fraud Diamond (Albrecht et al., 2012). For someone to engage in fraudulent activity, they must also possess the necessary capabilities. Capability includes the ability to exploit weaknesses and opportunities within the company and the skill to lie convincingly (Mengi, 2012).

The reasons that drive a person to commit fraud can be grouped under certain elements. These elements come together to form fraud. This combination of elements is known as the Fraud Triangle. The Fraud Triangle consists of pressure, opportunity, and rationalization (Lokanan, 2015). Recent studies have introduced a fourth element,

capability, which has led to the concept of the Fraud Diamond (Albrecht et al., 2012). For someone to engage in fraudulent activity, they must also possess the necessary capabilities. Capability includes the ability to exploit weaknesses and opportunities within the company and the skill to lie convincingly (Mengi, 2012).

Understanding these elements can help organizations develop comprehensive strategies to prevent and detect fraud by addressing each part of the Fraud Diamond. This includes reducing pressure on employees, strengthening internal controls, fostering an ethical work culture, and recognizing the capabilities required to commit fraud.

1. **Pressure:** Pressure refers to the motivation or stress that compels an individual to commit fraud. It can stem from financial problems, personal issues, or work-related demands.
2. **Opportunity:** Opportunity is the element that allows fraud to occur. It involves weaknesses in internal controls, inadequate oversight, or the ability to bypass existing controls without being detected.
3. **Rationalization:** Rationalization is the process by which an individual justifies their fraudulent behavior. They convince themselves that their actions are acceptable, necessary, or deserved.
4. **Capability:** Capability is the individual's ability to commit fraud, which includes exploiting company weaknesses, identifying opportunities, and having the skill to deceive others effectively.

Events or a series of events in a person's daily or work life that put them in a difficult situation are referred to as pressure. "The word incentive means encouragement and motivation, but it also includes the meaning of inciting someone to do a bad deed" (TDK, 2023). Due to pressures, a person's personal needs may become more important than their moral standards and the interests of the workplace. Pressures can stem from the individual's financial life, moral situation, or work-related issues (Okutmuş & Uyar, 2014).

When there is an environment in the company conducive to fraud, a person may start with small fraudulent acts and then escalate to larger, more impactful ones (Özeroğlu, 2014). The weaknesses in companies that cause the opportunity element include poor hiring decisions, inspections not carried out on time, and the lack of sanctions for those who have previously committed fraud (Okutmuş & Uyar, 2014). When a person encounters pressure and decides to commit fraud, they will start looking for opportunities (Coenen, 2009).

To ease their conscience, the person committing fraud will try to justify their actions and create excuses. These excuses are likely to appear in the following ways (Özeroğlu, 2014): believing that the company does not pay them what they deserve for their work, thinking they work harder than the company owner, feeling that the working conditions are unsuitable, noticing that some other employees are also committing similar frauds, feeling driven to commit fraud due to personal needs, believing that the amount of the fraud is not significant enough to negatively impact the company, or claiming that they are committing the fraud to help someone else. This will not be very difficult for those with weak morals and little regard for ethical values. Since their conscience is at ease, they will not feel the need to legitimize the fraud. However, for individuals with high moral standards and greater sensitivity to ethical values, it will be more challenging to resort to fraud, and they will try to ease their conscience with various excuses (Özeroğlu, 2014).

2.4. Examples of Employee Fraud and Financial Statement Fraud

Employee fraud is a subtype of fraud. The ACFE defines employee fraud as the misuse of a company's resources by an employee, misusing their authority for personal gain (ACFE, 2008). Employee fraud is conducted covertly and involves the employee's misuse of their duties and responsibilities to the company. Fraud directly or indirectly benefits the perpetrator and damages the company's assets. Examples of employee fraud include payroll fraud, expense reimbursement fraud, time theft, procurement fraud, asset misappropriation, stealing company materials, using company resources for personal purposes, abusing break times like smoking or tea breaks, using company vehicles for personal errands, and embezzlement (Turvey, 2013; Uzey & Aksoy, 2021).

As mentioned above, employee fraud can be direct or indirect. In direct fraud, the perpetrator often acts alone without intermediaries (Albrecht, 2012). Typically, the fraudulent employee has been with the company for a long time and exploits the trust they have built to continue their fraud undetected. Sometimes, fraud can be organized (Goldmann & Kaufman, 2009). Examples of direct fraud include, theft of cash assets, theft of fixed assets, exaggerated travel and related expenses, taking cash from the register, altering invoices, checks, and payroll, misappropriation of cash, using company resources and assets for personal gain, payments to fictitious vendors, inflating expenses, charging personal expenses to the company, creating fake invoices, collecting overtime pay for hours not worked (Dönmez & Bağışlar, 2017; Uzey & Aksoy, 2021). In indirect fraud, the perpetrator enlists others to help defraud the company. Examples of indirect fraud include receiving kickbacks from individuals, accepting bribes from others, leaving work before the end of the shift, sharing confidential company information with other firms (Kocameşe, 2015).

Financial statement fraud is the deliberate and intentional alteration of financial records to deceive financial statement users, violating generally accepted accounting principles (Erkan & Arıcı, 2011). This type of fraud aims to mislead users of financial information intentionally. Financial statement fraud is typically committed by employees with authority in financial matters or by senior management. It is more prevalent in publicly traded companies (Yılmaz, 2013). Examples include overstating revenue, understating expenses, improper asset valuation, concealing liabilities, manipulating reserves, fictitious revenues, manipulating accounting records, creating fake documents and records, altering documents, generating fake invoices, distorting income and expense accounts, recording personal expenses as company expenses, making false adjustments in financial statements (Uzay & Aksoy, 2021).

2.5. Fraud Risk and Ethics in the COSO Internal Control Standard

As mentioned before, following the scandals, compliance with the issues of preventing fraudulent financial reporting, which has become increasingly important, assessing and managing fraud risk, creating a special system for fraud risk within the business and ensuring its functionality, and also demonstrating adherence to ethical values within the business, is extremely high has become important.

As previously mentioned, following the scandals, compliance with issues such as the prevention of fraudulent financial reporting, the assessment and management of fraud risk, the establishment and operationalization of a specific system for addressing fraud risk within the business, and demonstrating adherence to ethical values within the business have become extremely important. Additionally, the scandals and the international auditing standards introduced after SOX have brought detailed provisions for the prevention of fraud and fraudulent financial reporting (IAASB, 2024). Similarly, a comprehensive standard specifically addressing ethical issues, containing detailed provisions to ensure adherence to and compliance with ethical values by all employees, including senior management, auditors and CPAs has also been implemented (KGK, 2024).

In this context, the most advanced corporate internal control standard developed for all corporate businesses and various organizational entities worldwide, the COSO Integrated Internal Control Framework, also places special emphasis on the assessment and management of fraud risk and ensuring adherence to ethical values within the business. These aspects have been incorporated into the model's core standards for implementation in businesses.

COSO is the most corporate internal control model, which is the gold standard and widely used in corporate businesses. As can be seen from the table below, the COSO model includes 5 basic components and 17 basic principles. In addition, there are detail focal points on which each principle is based (COSO, 2013). The 5 key components of the integrated model are control environment, risk assessment, control activities, information and communication, and monitoring. These components are also parallel to the components in International Auditing Standards–ISAs (IFAC, 2023).

COSO's globally accepted model framework, as long as it is created and operated effectively with all its components and principles within the business, supports the purposes of reliability of financial reporting, protecting assets, operational efficiency, compliance with regulations, as well as supporting businesses in achieving their mission, strategies and relevant business goals. Functions and provides a road map and a reasonable assurance in this regard. As is mentioned before, COSO framework can be applied regardless of organization size or type: public companies, privately held companies, not-for-profit entities, and governmental entities (COSO, 2013).

Table 1. COSO–Based integrated internal control framework
(5 main components and 17 principles)

Control environment	<ul style="list-style-type: none"> • Demonstrates commitment to integrity and ethical values • Exercises oversight responsibility • Establishes structure, authority, and responsibility • Demonstrates commitment to competence • Enforces accountability.
Risk assessment	<ul style="list-style-type: none"> • Specifies suitable objectives • Identifies and analyzes risk • Assesses fraud risk • Identifies and analyzes significant change
Control activities	<ul style="list-style-type: none"> • Selects and develops control activities • Selects and develops general controls over technology • Deploys control activities through policies and procedures
Information and communication	<ul style="list-style-type: none"> • Uses relevant information • Communicates internally • Communicates externally
Monitoring activities	<ul style="list-style-type: none"> • Conducts ongoing and/or separate evaluations • Evaluates and communicates deficiencies

(COSO, 2013)

As can be seen from the table, the first principle of the first component of the COSO model, titled control environment, envisages commitment to honesty and ethical values. Establishing commitment to ethical values and integrity within the business and ensuring

harmony is of great importance for achieving business goals. Similarly, the third substandard of the second component of the COSO model, titled risk assessment, requires the constant evaluation of fraud risk in risk assessments within the business, the establishment of a system for fraud risk and the management of this risk. In terms of actual practice in businesses, the detailed sub-base points on which the first principle of the control environment component, regarding adherence to ethical values, and the eighth principle of the risk assessment component, regarding fraud risk, are based are as follows (COSO, 2013).

It is important to adhere to the principle of honesty and ethical values in the company, In case of an unethical inappropriate behavior, employees know what to do, unethical behavior and violations of ethical standards are resolved within the framework of the company's ethical and behavioral rules, Providing ethical training to company personnel is not fraudulent. It has a positive effect on preventing behavior, company personnel and managers carry out their duties in accordance with general morality and ethical rules, fraud risks are taken into consideration when assessing risks within the company, there is a fraud management process mechanism that will resolve the fraud in case of fraud in the company, Perceiving a behavior as bad and unethical behavior, Having the perception that impunity for fraud encourages fraud, The company's regulations and procedures regarding fraud issues have a preventive effect on fraud, The continuity and frequency of audits have a positive effect on preventing fraudulent behavior, Responsibility for detection, prevention and taking action is the responsibility of all company employees, not just the audit.

The survey applied in the study includes the main components, principles and sub-supports of the model regarding fraud risk and ethical values.

Ethics is a set of rules that show right and wrong to a person or people, shape attitudes and actions, and guide behavior. The purpose of ethical principles and rules is to ensure the development of ethical culture both within businesses and on employees. Ethics are the norms of behavior expected from employees at the business level. Compliance with ethical principles has a multifaceted effect on increasing the added value for all stakeholders of the business (Aksoy, 2006). Ethical behavior varies from person to person, from society to society; it may vary from company to company (Vural & Coşkun, 2011).

To combat fraud in the company, there needs to be an environment where moral values are upheld. We can create this environment by ensuring that the information provided in training sessions is implemented. Ethical rules should reflect the core values of the company and serve as a guide for employees. When these rules are fully adhered to by employees, they will become part of the company's identity. Managers in the company should set an example by creating and maintaining this ethical environment. When employees see that managers are following the rules, they will be more likely to emulate them. Conversely, managers who engage in unethical behavior will negatively influence their employees. (Özkul & Özdemir, 2013).

2.6. Related Studies

In this part of the study, previous studies about the subject takes place. Since there are not many studies that address the issue of fraud perception and ethics of written/audio-visual media company employees together, some of the studies consist of research conducted in the press sector, some in public institutions (municipalities, courthouses) and some in the private sector and universities. Some of the studies carried out are summarized below.

In their study, Baird and Zelin (2008) examined employees' fraud perception and reporting tendencies. It was determined that the perception of fraud is important in terms of evaluating employees' behavior and that employees' perceptions of fraud have an impact on their tendency to report. In line with the study, scenarios involving asset fraud, corruption and financial statement fraud on 236 people were presented. It was observed that there is a positive relationship between financial fraud and the approval and reporting of transactions. It was found that women are more sensitive to fraudulent transactions and tend to report more than men (Baird & Zelin, 2008).

In a similar study conducted by Eweie and Brunton (2009), they aimed to reveal the attitudes of students studying in the business department towards ethical behavior. As a result of their research, they found that female students' attitudes towards ethical behavior were more sensitive and sensitive than male students (Eweie & Brunton 2009). In the fraud survey conducted by Ernst & Young in 2016, with the participation of 2,825 people from 62 countries around the world, 50 people responded from Turkey. As a result of the research, 42% of financial managers in companies stated that they may exhibit unethical behavior in order to achieve some of the company's goals. In this research, 91% of the participants stated that transparency in company ownership is important, and that the use of software systems to detect fraud is 50% (Ernst & Young, 2016).

In his study, Arslan and Arslan (2016) examined the ethical views of the management staff of local media organizations. In the study, issues such as ethics, media and ethics were evaluated. In the application part, a survey method consisting of 27 questions was applied to the managers of 55 local media in 9 cities of Turkey. The survey explained how the perception of ethics in daily life is perceived by the local press. As a result of the research; It has been determined that the local press should realize how important its duty is and therefore act in strict accordance with ethical values while performing its duty and create a sustainable environment of trust with its readership (Arslan & Arslan, 2016).

Dönmez and Karausta (2011), in their research on students at Akdeniz University Faculty of Economics and Administrative Sciences, aimed to determine the perception of fraud and their tendency to report fraudulent behavior. The aim of the study was to determine the differences between students' perception of fraud and reporting tendencies in terms of gender, faculty and department. It was determined that as the perception of fraud increases, the tendency to report also increases. However, when evaluated in terms of gender and department, it was determined that there were partial differences (Dönmez & Karausta, 2011).

Koru (2021) determined how public employees in the local government of Aksaray province perceive ethical principles. The purpose of this research is to determine positive and negative behaviors regarding ethical principles. In this study, municipal employees were examined. In this regard, the survey method was applied as the data collection method. The questions in the survey form were based on ethical behavior. The research sample was determined and the research came out with a confidence interval of approximately 80%. Evaluation results regarding demographic information such as gender, education, age group and seniority of 253 participants from Aksaray Municipality and 7 districts, which constitute the sample of the research, are included. In the findings obtained as a result of the survey, ethical perception rates were positive (Koru, 2021).

Ataman and Aydın (2017) used the survey method as a data collection method in the research on the detection of frauds. In the research survey, it was concluded that 83.6% of the participants encountered fraud and the number of frauds encountered was 49.2%. It has been revealed that the most effective method when detecting fraud is internal audit at 23.2% and the tip line at 13.9%. In the conducted research, it was stated that the

frauds committed with a rate of 42.5% were bribery, corruption, invoices and expense-related irregularities (Ataman & Aydın, 2017).

Kandemir and Kandemir (2012), in their research, in preventing fraud; They stated that internal audit, independent audit, fraud investigations, tip lines, data analysis investigations and traditional methods used to detect fraud are insufficient in the fight against fraud and thus a transition to modern methods should be made (Kandemir & Kandemir, 2012).

Yıldırım and Turgut (2016) conducted a study on the relationship between demographic information regarding management fraud and fraud in cases filed within the Erzurum Courthouse between 2010 and 2014. As a result of the research it was determined that 95.7% of cheaters are men. They found that there is a reverse relationship between management positions and those who commit fraud; as the age and experience of those who commit fraud increases, the amount of fraud decreases; and as the income of those who commit fraud increases, the amount of fraud increases (Yıldırım & Turgut, 2016).

3. Research and Methodology: An Application

3.1. Aim of the Research

In this study, it was aimed to analyze the relationships between media employees' perception of fraud and their view of ethics and demographic variables through a selected sample of written/visual/audio media companies. It was examined whether there was a significant difference between the demographic characteristics of media employees and their perception of fraud and their views on ethics.

3.2. Research Method

In this study, a quantitative research method was chosen and the survey method was used as the data collection method. When creating survey questions, it was aimed to be directly related to the main subject and hypothesis of the research and to have internal integrity. The survey form was filled out as an online form via the internet (Google Drive) and sent to media company employees. The reason why the survey is preferred over the Internet (Google Drive) is that it is aimed to reach more participants more easily.

It was not compulsory to write a name on the survey forms, they were filled out anonymously. With this method, it is aimed to ensure that the participants fill in the answers more objectively without being influenced by them. It was assumed that the media employees participating in the research read the survey correctly, perceived the survey questions correctly and gave reliable and accurate answers to the survey form.

It is accepted that the survey form is sufficient to measure media employees' perceptions of fraud and their view on ethics. The survey was prepared using relevant academic publications. Care was taken to include the survey questions in the main components and sub-standards of the COSO Internal Control model regarding fraud risk and adherence to ethical values. The survey form consists of two parts, except for the personal information section prepared to determine the demographic characteristics of the participants. The first part was evaluated to determine the perception of fraud, and the second part was evaluated to determine the view on ethics. A total of 17 questions were asked to the survey participants, which were in accordance with the 5-point Likert scale as follows:

1. Strongly Disagree
2. Disagree
3. Partially Agree
4. Agree
5. Strongly Agree

The survey form used to obtain the data in the research was sent to the participants as an online form, and it was explained to the participants that the survey was conducted for scientific purposes, that writing their names was not required, that they were filled in anonymously, and that the survey forms would not be shared with anyone other than their intended purpose. Thus, it was assumed that survey participants answered the survey questions both impartially/objective and clearly.

The survey is designed for lower, middle and senior level employees of the media company. In this survey study; "Gender, age, education level, professional experience and the positions they hold" of media employees were determined as demographic characteristics. Through these variables, the answers given by the employees to the questions in the survey form were analyzed in the SPSS-22 statistical program, the hypotheses were subjected to Mann Whitney U and Kruskal Wallis tests, and frequency analysis was performed for demographic variables.

3.3. Population, Sample and Limitations of the Research

The research population consists of employees in the departments at the media company's headquarters in Istanbul. These departments are: Media Human Resources, Advertising, Financial Affairs, Budget Control, Information Systems, Audit, D&R Sales Team, Technical Service, Uplink departments. The survey form was sent to approximately 280 participants, and 202 people participated in the survey. Therefore, the research sample consists of 202 employees. It was concluded that the sample was

statistically sufficient. The study is limited to the opinions of 202 employees. Therefore, it is possible that the results may change in studies conducted with more personnel of the company or with more employees of different media companies. Since the results obtained within the scope of the research consist of the personal evaluations of the media employees who participated in the survey regarding the culture of the company they work for, the results are limited to the personal evaluations of the employees.

3.4. Research Model and Hypotheses of the Research

The study aimed to determine whether there is a significant difference between the demographic characteristics of media employees and their perception of fraud and their views on ethics. Demographic characteristics in the study were determined as the gender, age, educational status, professional experience and positions of media workers. As follows, the main hypotheses of the research were created regarding the effects of demographic characteristics (employees' gender, age, educational status, professional experience, and the positions they work in) on employees' perception of fraud and their views on ethics.

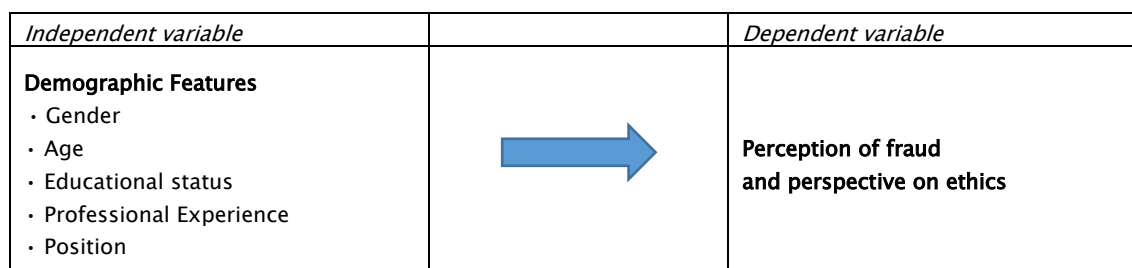

Figure 1. Research Model

The hypotheses of the research were created as in the table below.

Table 2. Hypotheses

No	Hypothesis
H1	Media employees' perception of fraud and their view of ethics differ according to gender.
H2	Media employees' perception of fraud and their view of ethics vary according to age.
H3	Media employees' perception of fraud and their view of ethics vary depending on their educational level.
H4	Media employees' perception of fraud and their view of ethics vary according to their years of professional experience.
H5	Media employees' perception of fraud and their view of ethics vary depending on their position.

4. Statistical Analysis and Findings

Statistical analyzes were performed with SPSS 22 program. In the study group, the rate of women is 60.61% and the rate of men is 39.39%. When considered in terms of age group, it is seen that 11.11% of the participants are 18–25, 36.36% are 25–34, 30.81% are 35–45, and 21.72% are 46 and over. . When the educational status of the participants is examined, it is seen that 8.08% are primary / high school graduates, 68.18% are undergraduate graduates and 23.74% are graduate graduates. 19.19% of the participants have 0–5 years of experience, 23.23% have 5–10 years of experience, 17.68% have 10–15 years of experience, 14.65% have 15–20 years of experience and 25.25% have 20 years or more of professional experience. When the positions the participants work in are examined, it is seen that 42.93% are experts, 26.26% are directors, 23.74% are middle level managers and 7.07% are senior managers.

Table 3. Distribution of Participants According to Some Sociodemographic Characteristics

		Frequency	%
Gender	Woman	120	60,61
	Male	78	39,39
	Total	198	100,00
Age	18–25	22	11,11
	25–34	72	36,36
	35–45	61	30,81
	46 years and above	43	21,72
	Total	198	100,00
Educational Status	Primary / High School	16	8,08
	University	135	68,18
	Degree	47	23,74
	Total	198	100,00
Years of Professional Experience	0–5 years	38	19,19
	5–10 years	46	23,23
	10–15 years	35	17,68
	15–20 years	29	14,65
	20 years and above	50	25,25
	Total	198	100,00
Position	Expert	85	42,93
	Director	52	26,26
	Middle Manager	47	23,74
	Senior Manager	14	7,07
	Total	198	100,00

Descriptive statistics of the participants' total scores on the "Perception of fraud and View of Ethics Scale" are given in the table below. Accordingly, the average score of the participants on the "The scale of fraud Perception and View on Ethics" was determined as 53.65 ± 6.32 .

Table 4. Descriptive Statistics of Participants' Fraud Perception and Ethical Perspective Scale Scores (n= 198)

Mean \pm SD	Median	Smallest-Largest
53,65 \pm 6,32	55,00	27 – 60

SS= Standard deviation

The distribution of the data was examined. Accordingly, it was determined that all scales and sub-dimensions did not exhibit normal distribution ($p < 0.05$).

Table 5. Normal Distribution Values of Scale and Sub-Dimensions

Scale	Kolmogorov-Smirnov	p
Perception of Fraud and Ethical View Scale	0,157	0,000

Table 6. Test of Normality

	Kolmogorov-Smirnov ^a			Shapiro-Wilk		
	Statistic	df	Sig.	Statistic	df	Sig.
Total	0,157	198	0,000	0,859	198	0,000

a. Lilliefors Significance Correction

In this context, descriptive statistics for the study are presented as mean, standard deviation, median, smallest and largest value. Mann Whitney U and Kruskal Wallis tests were used for intergroup comparisons of variables. When differences between groups were detected from the analyzes performed with the Kruskal Wallis test, posthoc Mann Whitney U test with Bonferroni correction was used to determine which groups caused the difference. A value of $p < 0.05$ was accepted for statistical significance. Within the scope of the research, the Cronbach's alpha value of the data was found to be 0.857. Accordingly, the reliability coefficients determined for the overall scale and all its sub-dimensions meet the condition of 0.70, which is the reliability limit required for a scale (Sijtsma, 2009).

Table 7. Scale Reliability Values

Scale	Number of items	Cronbach's Alfa
Scale of fraud perception and Ethics Scale	12	0,857

Table 8. Statistics

Total					
N	Valid	198			
	Missing	0			
Mean		53,6465			
Median		55,0000			
Std. Deviation		6,32265			
Skewness		-1,495			
Std. Error of Skewness		0,173			
Kurtosis		2,954			
Std. Error of Kurtosis		0,344			
Minimum		27,00			
Maximum		60,00			
		Total			
		Mean	Median	Maximum	Minimum
Gender	Male	52,62	54,00	60,00	27,00
	Female	55,23	55,50	60,00	43,00
Age group	18-25	54,36	56,00	60,00	43,00
	25-35	53,06	55,00	60,00	34,00
	35-45	53,97	55,00	60,00	28,00
	45 and over	53,81	54,00	60,00	27,00
Educational Status	Primary / High School	53,31	53,50	60,00	36,00
	University	53,10	54,00	60,00	27,00
	Degree	55,34	56,00	60,00	44,00
Years of Professional Experience	0-5 years	54,00	55,00	60,00	43,00
	5-10 years	53,87	55,00	60,00	34,00
	10-15 years	53,11	54,00	60,00	28,00
	15-20 years	52,76	54,00	60,00	34,00
	20 years and above	54,06	55,50	60,00	27,00
Position	Expert	52,59	54,00	60,00	27,00
	Director	53,83	53,50	60,00	34,00
	Middle Manager	54,79	55,00	60,00	34,00
	Senior Manager	55,57	57,50	60,00	36,00

Below, the answers given by the participants to the questions are examined on the basis of demographic characteristics. In the evaluations made; the value ratios of the employees who participated in the survey in the 5-point Likert scale in the form with the options 4.Agree and 5.Strongly agree were taken as basis.

Statement 1- Adherence to the principle of integrity and ethical values is important in the company: When the answers to this statement are examined, the agreement rate of men is 93.33% and the agreement rate of women is 97.44%. When considered in terms of age groups, the agreement rate of the 18-25 age group is 95.45%; The agreement

rate of the 25–34 age group is 95.83%; The agree rate of the 35–45 age group is 95.08% and the agree rate of those aged 45 and over is 93.02%. When considered in terms of educational status, the agreement rate of primary/high school graduates is 75%; The agreement rate of undergraduate graduates is 95.55% and the agreement rate of graduate graduates is 100%. When considered in terms of professional experience, the agreement rate of those with 0–5 years of working experience is 97.37%; The agreement rate of those with 5–10 years of working experience is 97.83%; The agreement rate of those with 10–15 years of working experience is 97.14%; The agree rate of those with 15–20 years of working experience is 89.65%, and the agree rate of those with 20 years or more of working experience is 92%. Finally, when analyzed according to the participants' positions, the agreement rate of the experts was 95.29%; The agree rate of directors is 94.23%; The agree rate of middle level managers is 95.74% and the agree rate of senior managers is 92.86%.

Statement 2– In case of unethical and improper behavior, employees should know what to do: When the answers to the statement, the agreement rate of men is 91.67%; The agreement rate of women is 94.87%. When considered in terms of age groups, the agreement rate of the 18–25 age group is 90.91%; The agreement rate of the 25–34 age group is 88.89%; The agree rate of the 35–45 age group is 95.08%, and the agree rate of those aged 45 and above is 97.67%. When considered in terms of educational status, the agreement rate of primary/high school graduates is 87.5%; The agree rate of undergraduate graduates is 91.11% and the agree rate of graduate graduates is 100%. When considered in terms of professional experience, the agreement rate of those with 0–5 years of working experience is 94.74%; The agreement rate of those with 5–10 years of working experience is 91.31%; The agree rate of those with 10–15 years of working experience is 88.57%; The agree rate of those with 15–20 years of working experience is 93.1%, and the agree rate of those with 20 years or more of working experience is 96%. Finally, when analyzed according to the participants' positions, the agreement rate of the experts was 94.12%; The agree rate of directors is 86.54%; The agreement rate of middle level managers is 97.87% and the agreement rate of senior managers is 92.86%.

Statement 3– Unethical behaviors and violations of ethical standards are resolved within the framework of the company's code of ethics and conduct: In this question, the agreement rate of men is 84.16%; The agreement rate of women is 92.3%. When considered in terms of age groups, the agreement rate of the 18–25 age group is 90.91%; The agreement rate of the 25–34 age group is 84.72%; The agree rate of the 35–45 age group is 86.89% and the agree rate of those aged 45 and above is 90.7%. When considered in terms of educational status, the agreement rate of primary/high

school graduates is 75%; The agree rate of undergraduate graduates is 84.45% and the agree rate of graduate graduates is 100%. When considered in terms of professional experience, the agreement rate of those with 0–5 years of working experience is 94.73%; The agree rate of those with 5–10 years of working experience is 82.61%; The agree rate of those with 10–15 years of working experience is 82.85%; The agree rate of those with 15–20 years of working experience is 86.21%, and the agree rate of those with 20 years or more of working experience is 90%. Finally, when analyzed according to the participants' positions, the agreement rate of experts was 84.7%; The agree rate of directors is 82.69%; The agree rate of middle level managers is 95.74% and the agree rate of senior managers is 92.86%.

Statement 4– Providing company personnel with ethics-related training has a positive effect on preventing fraudulent behavior: In the answers given to this statement, the agree rate of men is 80.83%; The agreement rate of women is 92.31%. When considered in terms of age groups, the agreement rate of the 18–25 age group is 90.91%; The agreement rate of the 25–34 age group is 84.72%; The agree rate for the 35–45 age group is 90.16%, and the agree rate for those aged 45 and over is 76.74%. When considered in terms of educational status, the agreement rate of primary/high school graduates is 87.5%; The agree rate of undergraduate graduates is 81.48% and the agree rate of graduate graduates is 95.74%. When considered in terms of professional experience, the agreement rate of those with 0–5 years of working experience is 89.47%; The agree rate of those with 5–10 years of working experience is 82.61%; The agree rate of those with 10–15 years of working experience is 91.43%; The agree rate of those with 15–20 years of working experience is 89.65%, and the agree rate of those with 20 years or more of working experience is 78%. Finally, when analyzed according to the participants' positions, the agreement rate of the experts was 83.53%; The agree rate of directors is 86.54%; The agree rate of middle level managers is 85.1% and the agree rate of senior managers is 92.85%.

Statement 5– Company employees and managers must perform their duties in accordance with general morality and ethical rules: When the responses to this statement are examined, the agreement rate of men is 98.33%; The agree rate of women is 100%. When considered in terms of age groups, the agree rate of the 18–25 age group is 100%; The agreement rate of the 25–34 age group is 97.22%; The agree rate for the 35–45 age group is 100%, and the agree rate for those aged 45 and over is 100%. When considered in terms of educational status, the agreement rate of primary/high school graduates is 93.75%; The agree rate of undergraduate graduates is 100% and the agree rate of graduate graduates is 97.88%. When considered in terms of professional experience, the

agreement rate of those with 0–5 years of working experience is 97.37%; The agreement rate of those with 5–10 years of working experience is 100%; The agreement rate of those with 10–15 years of working experience is 100%; The agree rate of those with 15–20 years of working experience is 96.55%, and the agree rate of those with 20 years or more of working experience is 100%. Finally, when analyzed according to the participants' positions, the agreement rate of the experts was 98.83%; The directors' agreement rate is 100%; The agreement rate of middle level managers is 100% and the agreement rate of senior managers is 92.85%.

Statement 6– Fraud risks are also taken into consideration when evaluating risks within the company: When the answers to this statement are examined, the agreement rate of men is 80%; The agree rate of women is 92.31%. When considered in terms of age groups, the agree rate of the 18–25 age group is 90.91%; The agreement rate of the 25–34 age group is 87.5%; The agree rate for the 35–45 age group is 83.61%, and the agree rate for those aged 45 and over is 79.07%. When considered in terms of educational status, the agreement rate of primary/high school graduates is 62.5%; The agree rate of undergraduate graduates is 82.22% and the agree rate of graduate graduates is 100%. When considered in terms of professional experience, the agreement rate of those with 0–5 years of working experience is 89.47%; The agreement rate of those with 5–10 years of working experience is 91.3%; The agree rate of those with 10–15 years of working experience is 85.71%; The agree rate of those with 15–20 years of working experience is 75.86%, and the agree rate of those with 20 years or more of working experience is 80%. Finally, when analyzed according to the participants' positions, the agreement rate of the experts was 78.83%; The agree rate of directors is 86.54%; The agree rate of middle level managers is 91.49% and the agree rate of senior managers is 92.86%.

Statement 7– There is a fraud management process mechanism to resolve the fraud in case of fraud: When the answers given to this statement are examined, the agreement rate of men is 68.33%; The agree rate of women is 87.18%. When considered in terms of age groups, the agree rate of the 18–25 age group is 90.91%; The agreement rate of the 25–34 age group is 70.83%; The agree rate for the 35–45 age group is 80.33%, and the agree rate for those aged 45 and over is 69.77%. When considered in terms of educational status, the agreement rate of primary/high school graduates is 68.75%; The agree rate of undergraduate graduates is 71.85% and the agree rate of graduate graduates is 89.36%. When considered in terms of professional experience, the agreement rate of those with 0–5 years of working experience is 76.32%; The agree rate of those with 5–10 years of working experience is 78.26%; The agreement rate of those with 10–15 years of working experience is 80%; The agree rate of those with 15–20 years

of working experience is 65.52%, and the agree rate of those with 20 years or more of working experience is 76%. Finally, when analyzed according to the participants' positions, the agreement rate of the experts was 64.71%; The agree rate of directors is 86.54%; The agree rate of middle level managers is 80.85% and the agree rate of senior managers is 85.72%.

Statement 8– Fraudulent behavior in the company is bad and unethical behavior: When the answers to this statement are examined, the agreement rate of men is 92.5%; The agreement rate of women is 98.72%. When considered in terms of age groups, the agreement rate of the 18–25 age group is 90.91%; The agreement rate of the 25–34 age group is 93.06%; The agree rate of the 35–45 age group is 96.72% and the agree rate of those aged 45 and over is 97.67%. When considered in terms of educational status, the agreement rate of primary/high school graduates is 81.25%; The agree rate of undergraduate graduates is 95.55% and the agree rate of graduate graduates is 97.87%. When considered in terms of professional experience, the agreement rate of those with 0–5 years of working experience is 94.73%; The agreement rate of those with 5–10 years of working experience is 95.65%; The agreement rate of those with 10–15 years of working experience is 94.29%; The agree rate of those with 15–20 years of working experience is 93.1%, and the agree rate of those with 20 years or more of working experience is 96%. Finally, when analyzed according to the participants' positions, the agreement rate of the experts was 92.94%; The agreement rate of directors is 96.15%; The agree rate of middle level managers is 97.88% and the agree rate of senior managers is 92.86%.

Statement 9– Impunity for fraud encourages fraud: When the answers to this statement are examined, the agreement rate of men is 93.33%; The agreement rate of women is 89.74%. When considered in terms of age groups, the agreement rate of the 18–25 age group is 100%; The agreement rate of the 25–34 age group is 91.67%; The agree rate of the 35–45 age group is 88.52% and the agree rate of those aged 45 and over is 93.03%. When considered in terms of educational status, the agreement rate of primary/high school graduates is 93.75%; The agree rate of undergraduate graduates is 90.37% and the agree rate of graduate graduates is 95.74%. When considered in terms of professional experience, the agreement rate of those with 0–5 years of working experience is 100%; The agreement rate of those with 5–10 years of working experience is 86.96%; The agree rate of those with 10–15 years of working experience is 94.28%; The agree rate of those with 15–20 years of working experience is 86.21%, and the agree rate of those with 20 years or more of working experience is 92%. Finally, when analyzed

according to the participants' positions, the agreement rate of the experts was 92.94%; The agree rate of directors is 94.23%; The agree rate of middle level managers is 87.24% and the agree rate of senior managers is 92.86%.

Statement 10– Regulations and procedures on fraud have a preventive effect on fraud and corruption: When the answers to this statement are examined, the agreement rate of men is 79.17%; The agreement rate of women is 93.59%. When considered in terms of age groups, the agreement rate of the 18–25 age group is 95.46%; The agree rate of the 25–34 age group is 79.16%; The agree rate for the 35–45 age group is 86.88%, and the agree rate for those aged 45 and over is 86.05%. When considered in terms of educational status, the agreement rate of primary/high school graduates is 87.5%; The agree rate of undergraduate graduates is 82.22% and the agree rate of graduate graduates is 91.49%. When considered in terms of professional experience, the agreement rate of those with 0–5 years of working experience is 92.1%; The agree rate of those with 5–10 years of working experience is 73.91%; The agree rate of those with 10–15 years of working experience is 94.28%; The agree rate of those with 15–20 years of working experience is 79.31%, and the agree rate of those with 20 years or more of working experience is 86%. Finally, when analyzed according to the participants' positions, the agreement rate of the experts was 78.82%; The agree rate of directors is 84.62%; The agree rate of middle level managers is 93.62% and the agree rate of senior managers is 92.85%.

Statement 11– Continuity and frequency of audits creates a positive effect in preventing fraudulent behaviors: Looking at the answers to this statement, the agreement rate of men is 89.16%; The agreement rate of women is 98.72%. When considered in terms of age groups, the agreement rate of the 18–25 age group is 100%; The agreement rate of the 25–34 age group is 91.66%; The agree rate of the 35–45 age group is 90.17% and the agree rate of those aged 45 and over is 95.35%. When considered in terms of educational status, the agreement rate of primary/high school graduates is 81.25%; The agree rate of undergraduate graduates is 92.59% and the agree rate of graduate graduates is 97.88%. When considered in terms of professional experience, the agreement rate of those with 0–5 years of working experience is 97.37%; The agreement rate of those with 5–10 years of working experience is 91.3%; The agree rate of those with 10–15 years of working experience is 91.43%; The agree rate of those with 15–20 years of working experience is 96.55%, and the agree rate of those with 20 years or more of working experience is 90%. Finally, when analyzed according to the participants' positions, the agreement rate of the experts was 91.77%; The agree rate of directors is

92.31%; The agree rate of middle level managers is 95.74% and the agree rate of senior managers is 92.85%.

Statement 12– Detecting, preventing and taking action for fraud is the responsibility of not only the audit and management, but all company employees: When the answers to this statement are examined, the agreement rate of men is 88.34%; The agreement rate of women is 96.15%. When considered in terms of age groups, the agreement rate of the 18–25 age group is 86.37%; The agreement rate of the 25–34 age group is 90.28%; The agree rate of the 35–45 age group is 96.72%, and the agree rate of those aged 45 and over is 88.37%. When considered in terms of educational status, the agreement rate of primary/high school graduates is 93.75%; The agree rate of undergraduate graduates is 89.63% and the agree rate of graduate graduates is 95.75%. When considered in terms of professional experience, the agreement rate of those with 0–5 years of working experience is 84.21%; The agreement rate of those with 5–10 years of working experience is 93.48%; The agreement rate of those with 10–15 years of working experience is 97.15%; The agree rate of those with 15–20 years of working experience is 93.11%, and the agree rate of those with 20 years or more of working experience is 90%. Finally, when analyzed according to the participants' positions, the agreement rate of the experts was 88.23%; The agree rate of directors is 92.31%; The agree rate of middle level managers is 95.74% and the agree rate of senior managers is 92.85%.

Table 9. Comparisons of Fraud and Ethics Perception Scale Scores by Gender (n= 198)

		N	Average Rank	U	P
Gender	Male	120	92,02	3.782,50	0,022*
	Female	78	111,01		

*Mann Whitney U test

According to the table above, the H1 hypothesis is accepted, and the perception of fraud and ethical views of media employees differ according to the gender of the participants.

Table 10. Gender–Ranks

Gender		N	Mean Rank	Sum of Ranks
Total	Man	120	92,02	11042,50
	Woman	78	111,01	8658,50
	Total	198		

Table 11. Gender-Test Statistics^a

	Total
Mann-Whitney U	3.782,500
Wilcoxon W	11.042,500
Z	-2,294
Asymp. Sig. (2-tailed)	0,022

a. Kruskal Wallis Test

As seen in the table below; when the "Fraud Perception and Ethics View Scale" scores of the participants were compared according to their gender, the fraud perception and ethical perspective levels of women were found to be statistically more significant and higher ($p < 0.05$) than men. In other words, the hypothesis was accepted because the p (0.022) value was less than ($p < 0.05$). The fact that the average rank value of female participants (111.01) is significantly higher than the average rank value of male participants (92.02) shows that it affects the acceptance of the hypothesis. When the "Fraud Perception and Ethics View Scale" scores of the participants were compared according to their age group, educational status, years of professional experience and position, no statistical difference was detected ($p > 0.05$). Detailed explanations on the subject are presented in the table below.

Table 12. Comparison of Fraud and Ethics Perception Scale Scores According to Participants' Age Group, Educational Status, Years of Professional Experience and Position Characteristics (n= 198)

		N	Rank Average	χ^2	p
Age group	18-25	22	100,00	1,025	0,795
	25-34	72	94,53		
	35-45	61	104,43		
	45 and over	43	100,57		
Educational Status	Primary / High School	16	102,00	3,672	0,159
	University	135	94,53		
	Graduate	47	112,91		
Years of Professional Experience	0-5 years	38	98,12	1,672	0,796
	5-10 years	46	102,42		
	10-15 years	35	95,19		
	15-20 years	29	90,76		
	20 years and above	50	105,95		
Duty Position	Expert	85	89,62	6,095	0,107
	Director	52	101,15		
	Middle Manager	47	108,73		
	Senior Manager	14	122,32		

*Kruskal Wallis test

According to the tables above and below, hypotheses H2, H3, H4 and H5 are rejected. Accordingly, media company employees' perception of fraud and their view of ethics do not differ according to the participants' age group, educational status, years of professional experience and job positions.

Table 13. Age Group–Ranks

Age Group		N	Mean Rank
Total	18–25	22	100,00
	25–35	72	94,53
	35–45	61	104,43
	45 and above	43	100,57
	Total	198	

Table 14. Test Statistics a, b

	Age Group	Educational Status	Years of Experience	Duty Position
	Total	Total	Total	Total
Kruskal–Wallis H	1,025	3,672	1,672	6,095
Df	3	2	4	3
Asymp. Sig.	0,795	0,159	0,796	0,107

a. Kruskal Wallis Test

b. Grouping Variable: Age/ Educational Status/ Years of Experience

In brief, In light of the analysis results presented above and below, the H1 hypothesis differs from the H2, H3, H4 and H5 hypotheses.

Table 15. Ranks

Educational status–Ranks			
Educational Status		N	Mean Rank
Total	Primary/ High School	16	102,00
	University	135	94,53
	Graduate	47	112,91
	Total	198	
Years of Experience–Ranks			
Years of Experience		N	Mean Rank
Total	0–5 years	38	98,12
	5–10 years	46	102,42
	10–15 years	35	95,19
	15–20 years	29	90,76
	20 years and above	50	105,95
	Total	198	

Duty Position–Ranks			
Duty Position		N	Mean Rank
Total	Expert	85	89,62
	Director	52	101,15
	Middle Manager	47	108,73
	Senior Manager	14	122,32
	Total	198	

In the analysis of H1 – Hypothesis, it was determined that the "p" value was 0.022, which was less than $p < 0.05$. This situation revealed that the perception of cheating and ethical views of media employees differ according to gender. In the study conducted by gender, female participants' perception of fraud and their view of ethics were found to be statistically significantly higher than male participants. It was revealed that the hypotheses H2, H3, H4 and H5 did not differ because the values found were greater than the "p" value of 0.022.

The results of all hypothesis tests of the research are summarized in the table below.

Table 16. Results of Hypothesis Tests

No	Hypothesis	Accept/ Reject
H1	Media employees' perception of fraud and their view of ethics differ depending on their gender.	Accept
H2	Media employees' perception of fraud and their view of ethics differ according to age groups.	Reject
H3	Media employees' perception of fraud and their view of ethics vary depending on their educational level.	Reject
H4	Media employees' perception of fraud and their view of ethics vary according to their years of professional experience.	Reject
H5	Media employees' perception of fraud and their view of ethics vary depending on their position.	Reject

Conclusion

The study revealed that there were no significant differences between the demographic characteristics of the participants, including age, education level, years of experience, position, and their perception of fraud and their view of ethics. It also concluded that there were significant differences between female employees' fraud perception/view of ethics and men's in the light of gender criteria. It was found that females were higher than male participants in terms of statistical significance and scoring. In other words, although male employees are also high, it was indicated that female participants are

more sensitive to fraud and ethical values. This result is also compatible with some studies in the literature.

Due to the study is limited to the perceptions of 202 employees and only one media company, it was recommended to conduct study with a larger number of different media employees to reach more general data.

Acknowledgement

Part of Ali Tümay Denkdemir's master project entitled "The perception of fraud and perspective on ethics of the media employees" submitted to the School of Graduate Studies in partial fulfillment of the requirements for the degree of Master of Science in Business Management and supervised by Prof. Tamer Aksoy. The partial abstract of the master project was presented at the 39th EBES Conference–Rome in 2022.

References

- ACFE, (2008). 2008 Report to the Nation on occupational Fraud & abuse, www.acfe.com (retrieved: 25.8.2022)
- Aksoy, T. (2005). Küresel etkili muhasebe ve denetim skandallarının nedenleri ışığında Sarbanes–Oxley yasası ile SPK düzenlemesinin karşılaştırılması, *Muhasebe Bilim Dünyası, World of Accounting Science*, 7(4), 45–79.
- Aksoy, T. (2006). Etik Ulusal ve Uluslararası Etik İkelere Yönelik Karşılaştırmalı Bir İnceleme: Muhasebe Meslek Etiği, Yetkin Yayınları, Ankara.
- Albrecht, W. S., Albrecht, C. O., Albrecht, C. C. & Zimbelman, M. F. (2012). *Fraud Examination. USA: South–Western Cengage Learning*. 34
- Arslan, E. & Arslan, B. (2016). Türkiye’de Yerel Gazete Yöneticilerinin Meslek Etiği Algısı. *Selçuk Üniversitesi İletişim Fakültesi Akademik Dergisi*, 9(2), 188–200.
- Ataman, B. & Aydın, R. (2017). Hile Denetimi ve Denetçilerin Hile Tespitine Yönelik Bir Araştırma. *Marmara Business Review*, 2(1), 1–23.
- Baird, J. E. & Zelin, R. (2008). Understanding Employee Perceptions of Fraudulent Activities and Their Propensity to Report Those Activities Using Anonymous Tip Lines: The Influence of Fraud Type, Propetrator Gender, and Observer Demographics. *Southern Business Review*, 33(1), 1–14.
- Coenen, T. L. (2009). *Expert Fraud Investigation: A Step–by–Step Guide*. New Jersey: John Wiley & Sons Inc.
- Colbert, J. L. (2000). International and US Standards: Error and Fraud. *Managerial Auditing Journal*, 15(3), 97–107.
- COSO, (2013). *Internal Control–Integrated Framework*. COSO. USA: AICPA, <https://www.coso.org/Documents/COSO–CROWE–COSO–Internal–Control–Integrated–Framework.pdf> (retrieved: 18.04.2023)
- Dönmez, A. & Bağışlar, H. (2017). A Research on Fraud Incidents in the Banking Sector. *International Journal of Academic Value Studies (Javstudies)*, 3(16), 170–180.

- Dönmez, A. & Karausta, T. (2011). Çalışanların Mesleki Hile Algısı Ve İhbar Hattı Kullanarak Rapor Etme Eğilimleri Üzerine Akdeniz Üniversitesi İktisadi İdari Bilimler Fakültesinde Yapılan Bir Araştırma. *Mali Çözüm*, 21(104), 17-41.
- Eilifsen, A., Messier Jr, W. F., Glover, S. M. Prawitt & Douglas F. (2006). *Auditing and Assurance Services*.
- Erkan, M. & Demirel Arıcı, N. (2011). Hata ve Hile Denetimi: SPK'na Kayıtlı Halka Açık Anonim Şirketlere İlişkin Düzenlemeler. *Muhasebe ve Denetime Bakış*, (33), 29-43.
- Ernst & Young (2016). *Global Fraud Survey*, 1-4.
- Eweie, G. & Brunton, M. (2009). Ethical Perceptions of Business Students in a New Zealand University: Do Gender, Age and WorkExperience Matter? *Journal of Business Ethics*, 19(1), 95-111.
- Goldmann, P. & Kaufman H. (2009). *Anti-Fraud Risk and Control Workbook*. USA: Wiley&Sons.
- Hacıoglu, U. & Aksoy, T. (2021). *Auditing Ecosystem and Strategic Accounting in the Digital Era: Global Approaches and New Opportunities*, Springer, Cham. <https://doi.org/10.1007/978-3-030-72628-7>
- IAASB, (2024). *ISA 240- The auditor's responsibilities relating to fraud in an audit of financial statements*. <https://ifacweb.blob.core.windows.net/publicfiles/2023-10/IAASB-2022-Handbook-Volume-1.pdf>
- IFAC, (2023). *Handbook of International Quality Management, Auditing, Review, Other Assurance, and Related Services Pronouncements, ISA-315* <https://www.iaasb.org/publications/2022-handbook-international-quality-management-auditing-review-other-assurance-and-related-services> (retrieved 15.04.2023)
- Kahyaoglu, S. & Aksoy, T. (2012). An Empirical Analysis on the Determinants of Fraud Cases in Turkey, *International Journal of Business and Social Sciences* (ISSN 2219-1933), 3(1), 157-164.
- Kandemir, C. & Kandemir, Ş. (2012). Muhasebe Hilelerinin Önlenmesi ve Ortaya Çıkarılmasında Kullanılan Çağdaş Araç ve Yöntemler. *Mali Çözüm Dergisi/Financial Analysis*, 114.
- KGK, (2024). *IAASB Bağımsız denetçiler için etik kurallar (bağımsızlık standartları dâhil)*. [https://www.kgk.gov.tr/Portalv2Uploads/files/Duyurular/v2/TDS/TDS_2024_Seti/ETIK_KURALLAR\(1\).pdf](https://www.kgk.gov.tr/Portalv2Uploads/files/Duyurular/v2/TDS/TDS_2024_Seti/ETIK_KURALLAR(1).pdf)
- Kocameşe, M. (2015). İşletmelerde Suistimal Risklerini Yönetimi. *Mali Çözüm*, 127, 199-207
- Koru, F. (2021). *Yerel yönetimlerde çalışanların etik algısı: Aksaray örneği. (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi)*. Sakarya Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Sakarya.
- Lokanan, M. (2015). Challenges to the Fraud Triangle: Questions On Its Usefulness. *Accounting Forum*, 39(3), 201-224.
- Mohamed, F. F. M. (2020). *The impact of board characteristics on corporate social responsibility performance of companies: Evidence from emerging markets*, Unpublished master's thesis, Ibn Haldun University, School of Graduate Studies, İstanbul.
- Mohammed, A. & Aksoy, T. (2020). Assessing bank's internal control effectiveness: The case of Ghanaian listed banks. *International Journal of Research in Business and Social Science* (2147-4478), 9(4), 196-206.
- Okutmuş, E. & Uyar, S. (2014). Departmanında Yapılan Bir Hilenin Tespiti: Vâkâ Analizi. *Mali Çözüm*, 35-54.

- Öner, Ö. (2018). The effect of control systems on management risk in the context of Agency Theory: An application in small and medium-sized businesses, Unpublished master's thesis, İstanbul Gelişim University, Institute of Social Sciences, İstanbul.
- Özeroğlu, A. İ. (2014). Finansal Aldatmaca ve İşletme Hileleri. Akademik Sosyal Araştırmalar Dergisi 2/2, 180-196
- Özkul, U. F. & Özdemir, Z. (2014). Çalışan hilelerinin önlenmesinde proaktif yaklaşımlar: Kurumsal işletmelerde insan kaynakları yöneticileri üzerine nitel bir araştırma. Öneri Dergisi, 10(40), 75-89. <https://doi.org/10.14783/od.v10i40.1012000348>
- Pratt, J. W. & Zeckhauser, R. J. (1985). Principals and agents: An overview. Principals and agents: The structure of business, 1, 12-15.
- Sijtsma, K. (2009). On the use, the misuse, and the very limited usefulness of Cronbach's alpha. Psychometrika, 74(1), 107-120. <https://doi.org/10.1007/s11336-008-9101-0>
- SOX. (2002). Sarbanes-Oxley Act of 2002, <https://www.soxlaw.com/> (retrieved: 21.03.2024)
- Tarhan, M. B. (2012). Hile denetiminde yetkinliklerin değerlendirilmesi - hile karosu, Mali Çözüm, 22(114), 113 - 128
- TDK. (2023). Güncel Türkçe Sözlük. <https://sozluk.gov.tr/> (retrieved: 17.08.2023)
- Turvey, B. E. (2013). Forensic Fraud: Evaluating Law Enforcement and Forensic Science Cultures in the Context of Examiner Misconduct. Oxford: Elsevier Inc
- Uzay, S. & Aksoy, T. (2021) Relationship between Fraud Auditing and Forensic Accounting. Auditing Ecosystem and Strategic Accounting in the Digital Era. Springer, Cham, Switzerland. https://doi.org/10.1007/978-3-030-72628-7_6
- Vural, B. A. & Coşkun, G. (2011). Kurumsal Sosyal Sorumluluk ve Etik. Gümüşhane Üniversitesi İletişim Fakültesi Elektronik Dergisi, 1(1), 61-87.
- Yıldırım, S. & Turgut, Ö. (2016). Yönetim Hilelerinin Demografik Analizi ve Bir Uygulama, Muhasebe Bilim Dünyası, 18(1), 215-236.
- Yılmaz, K. (2013). Fraud in Businesses, Its Causes, Preventive Practices and Case Studies. (Unpublished master's thesis). Okan University, Institute of Social Sciences, İstanbul.

Ahmedi Hani Anadolu Lisesinde Öğretmenler Arasında Okul İklim Algısı

Perfection of the School Climate Among Teachers at Ahmedi Hani Anatolian High School

 Mehmet Zahit Demir^{(1)*}, Özgür Deniz⁽²⁾,

 Ümmühan Seçil İnan Demir⁽³⁾

^(1,2,3)Diyarbakır Ahmedi Hani Anadolu Lisesi, Türkiye

⁽¹⁾demirzahit21@gmail.com, ⁽²⁾ozgur23deniz@gmail.com, ⁽³⁾usecil.inan@gmail.com

Geliş Tarihi: 08 Ağustos 2023

Kabul Tarihi: 17 Ocak 2024

Yayın Tarihi: 30 Temmuz 2024

Öz: Bu çalışmada, Diyarbakır Ahmedi Hani Anadolu Lisesi'nde görev yapan öğretmenler arasında okul iklimi algısının belirlenmesi amaçlanmıştır. Bu amaçla tesadüfi yöntemlerle ve gönüllülük esaslı seçilen 30 öğretmen ile görüşme yapılmıştır. Görüşme formunda 7 farklı görüşme sorusu sorularak; öğretmenler arasında okul iklim algısı, öğretmenlerin okul yönetimi, meslektaşları, öğrenciler ve velilerle olan ilişkileri ve okul müdürünün tutumlarına dair görüşleri saptanmaya çalışılmıştır. Yüz yüze görüşme yöntemi kullanılarak elde edilen veriler, içerik analizi tekniği ile yorumlanmıştır.

Anahtar Kelimeler: İklim Algısı, Lise, Okul İklimi, Öğretmen

Abstract: In this study, it was aimed to determine perfection of school climate among teachers working at Diyarbakir Ahmedi Hani Anatolian High School. For this purpose, interviews were conducted with 30 teachers selected by random methods and on a voluntary basis. By asking 7 different interview questions in the interview form; in this study, it was tried to determine the perfection of the school climate among teachers, their relations with school management, colleagues, students and parents and the attitudes of the school principal. The data obtained by using the face-to-face interview method interpreted with the content analysis technique.

Keywords: Climate Perception, High School, School Climate, Teacher

* Sorumlu yazar: Özgür Deniz, ozgur23deniz@gmail.com

ORCID: M. Z. Demir 0000-0003-3948-3866; Ö. Deniz 0000-0002-7840-2371; Ü. S. İnan demir 0000-0002-3678-8077

1. Giriş

Okullar sosyal ilişkilerin yaşandığı halka açık yerlerdir. Okulların görevlerini yerine getirebilmesi için okul müdürleri, öğretmenler ve personeller arasında güçlü bir iletişim olması beklenir. Okul yönetimi, okulda etkili bir iletişim gerçekleştiremezler ise okulda olumsuzlar yaşanabilir. Böyle bir durumda ise okul başarısızlığı kaçınılmaz olur. Dolayısıyla okullarda kişiler arası ilişkiler ve iletişim çok önemlidir (Bursalıoğlu, 2010). Özellikle öğretmenler sağlıklı okul ikliminin oluşturulmasında ve okul başarısının şekillendirilmesinde etkin rol oynamaktadır. Bu sebeple öğretmenlerin okul iklim algısının bilinmesi gerekmektedir. Öğretmenlerin okul iklim algısının belirlenmesi hususunda okul yönetimi, öğretmen, veli, öğrenci arasında oluşan tüm kombinasyonlardaki ilişki ağının sorgulanması ve sebepleri ile araştırması çok önemli olmaktadır. Çünkü iletişim esaslı tüm oluşumlar ve özellikle problemler okul iklim algısını etkilemektedir.

Okulların amaç ve işlevlerini etkili bir şekilde yerine getirebilmelerinde olumlu ve sağlıklı bir okul ikliminin oluşturulması son derece önemlidir. Bu bağlamda; olumlu ve sağlıklı bir okul iklimine sahip okullar; bünyelerinde birlik ve beraberlik duygularını da barındırırlar. Bu okullarda kişiler arası iletişim gelişmiş, sosyal ve bireysel anlamda tatmin edici ve yüksek başarı potansiyeli vardır denilebilmektedir. Öğretmenlerin görev aldıkları okullara dair görüşleri ve okul iklim algıları bilinirse; okul iklimini etkileyen olumlu ve olumsuz faktörler daha kolay tespit edilebilmektedir. Böylece okul iklimlerinin geliştirilmesinin önünün açılacağı düşünülmektedir.

Bu açıklamalardan hareketle “Diyarbakır Ahmedi Hani Anadolu Lisesinde görev yapan öğretmenler arasında okul iklim algısı ne düzeydedir?” problem cümlesine cevap aranmıştır. Bu çalışmanın amacı, Diyarbakır ilinde bulunan Ahmedi Hani Anadolu Lisesinde görev yapan öğretmenler arasında okul iklim algısını belirleyerek, öğretmenlerin okullarının iklimine dair görüşlerini belirtmek, yorumlamak ve önerilerde bulunmaktır.

Son derece önemli eğitim örgütlerinden olan okullarda başarı ve okul öğretmenlerinde yüksek performansın oluşması sağlıklı ve olumlu bir okul ikliminin varlığı ile mevcut olacaktır. Öğretmenler olumlu iklimi algılayarak ve çalıştıkları okul ikliminin rahatlığını da düşünerek hem kendileri hem de okulları adına daha başarılı olacaktır. Aksi takdirde okullarda başarı elde edilmesi pek de mümkün olamayacaktır. Bu çalışma, Diyarbakır Ahmedi Hani Anadolu Lisesinde görev yapan öğretmenler arasında okul iklim algısını ortaya koyacağı, olumlu iklim oluşturmak için öğretmenlere nasıl yaklaşılması

hususunda yardımcı olacağı ve varsa sorunların tespitini yöneticiler, veliler ve okulla ilişkili herkes adına gün yüzüne çıkaracağı için önem arz etmektedir. Ayrıca yapılan araştırmalarda liseler adına bu tür araştırma çalışmalarına çok az rastlanılmıştır. Bunun yanında Diyarbakır ili adına bir lisede bu tarzda yapılan hiçbir çalışmaya rastlanılmamıştır. Bu sebeplerden dolayı bu çalışma daha da önem kazanmaktadır.

2. Kavramsal Çerçeve

2.1. Örgüt İklimi

Örgüt iklimi kavramını anlamlandırmak ve kapsamını bilmek istersek; öncelikle bu kavramı oluşturan iki öge olan örgüt ve iklim kavramlarını tanımlamamız gerekecektir. Örgütler, iş ve işlev paylaşımı yaparak önceden belirlenmiş ortak amaçlarını sorumluluk bilinci içerisinde belirli bir hiyerarşi ve otoriteye bağlı olarak gerçekleştiren toplumsal yapılardır (Karcioğlu, 2001). Ortak amaçlar için bir araya gelmiş bireylerin mantıksal ve duygusal olarak etkileşim içinde olduğu düşünülmektedir.

İklim ise sözlükteki terim anlamı olarak; çok uzun bir süre boyunca gözlemlenen sıcaklık, nem, hava basıncı, rüzgâr, yağış gibi meteorolojik olayların oluşturduğu koşulların ortalaması anlamını taşımaktadır. İklim kavram olarak Yunanca kökenli olup “eğilim” ve “yönelme” anlamlarına gelmektedir.

Örgütsel iklim, örgüt içinde var olan ancak örgüt içindeki bireyler tarafından görülmeyen fakat algılanan ve bireysel davranışları etkileyecek psikolojik bir kavram olarak tanımlanabilir. Psikolojik kavramlar, bir duyguya, bir niteliğe özgü kavramlardır. Asıl olan farklı bir çevreden ileri gelmesi ve kendine özgü bir hava yaratmasıdır. O zaman her örgütün iklimi farklıdır, denebilecektir. Çünkü her örgütün kendi içindeki dinamikleri, demografik özellikleri, çalışma ortamı ve çalışanlarının özellikleri farklıdır. Bu farklılıklar örgütleri etkileyen faktörleri, örgüt iklimi boyutlarını vb. nitelikleri belirlemektedir. Örgütleri etkileyen faktörlerin bilinmesi, örgütü oluşturan bireylerin algılarının açıklanmasında oldukça önemli bir husustur. Bu faktörler örgüt iklimini olumlu ya da olumsuz etkilemekte ve örgütteki bireylerin birbirleriyle olan iletişimlerini, ilişkilerini, örgüte olan bağlılıklarını belirlemede etkindir. Örgütü sahiplenme ve benimseme ruhu, çalışanlarının performansının yükselmesinde büyük bir role sahiptir (Baykal, 2013).

Böylece olumlu iklime sahip olan örgütlerin performanslarının ve çalışma kapasitelerinin de artacağı düşünülmektedir. Olumsuz iklime sahip örgütler de ise performans düşüklüğü ile iletişim bozuklukları gelişecektir. Okullar da birer örgüt kabul edilebileceğinden; örgütlerin genel özelliklerinde bahsettiğimiz mantıksal ve duygusal

etkileşim, bu etkileşimi etkileyen boyutlar ve faktörler ile örgüt ikliminin olumlu ya da olumsuz olmasının getirdiği sonuçlar okullarda da gözlemlenebilecektir.

Yukarıda yapılan açıklamalar doğrultusunda örgüt ikliminin özellikleri şöyle sıralanabilir:

- Örgüt iklimi, belli ortak amaçları ve hedefleri olan yapılardır. Örgütün amaçları ve yapısı doğrultusunda örgütteki bireylerin iletişim düzeyleri değişmektedir.
- Örgütte çalışanların tutumlarını, davranışlarını ve performanslarını örgüt iklimi belirlemektedir.
- Her örgütün kendine özgü atmosferi yani iklimi vardır.

2.2. Örgüt İklimi Boyutları

Örgüt iklimi ile ilgili yapılan birçok araştırma çalışmasında, örgüt iklimini oluşturan boyutlar farklı araştırmacılar tarafından farklı yönleri ile ele alınmaktadır. Yapılan araştırmalar sonucunda, örgüt iklimini etkileyen en önemli faktörlerden birinin örgüt iklimi boyutları olduğu anlaşılmaktadır. Bu boyutlar örgütü meydana getiren bireylerin niteliklerine, örgütün var olan alışkanlıklarına ve örgütün temel oluşumuna göre değişkenlik gösterebilen özelliktedir (Ertekin, 1978). Yapılan araştırmalar incelediğinde; örgüt iklimi boyutlarının çeşitli şekillerde gruplaştırıldığı gözlemlenmiştir. Bunlardan bazıları aşağıdaki gibi özetlenmiştir:

1. Örgütteki Bireylere Dair Özellikler: Örgütler insanlardan oluşmaktadır. İnsanların bulunduğu ortamlarda etkileşim ve iletişim söz konusudur. Örgütteki bireylerin tutum ve davranışları örgüt ikliminin bu boyutunu açıklamaktadır. Örgüt ikliminin bu boyutunu oluşturan faktörler; bireylerin iş doyumu, bireylerin kariyer yapma, yükselme ve gelişme imkânları, bireye verilen önem ve saygınlık, engellenme duygusu hissi, güvensizlik hissi, diğer örgüt üyeleri ile olan ilişkiler, adil olma, ihtiyaç ve beklentilerin karşılanması şeklinde sıralanabilir.
2. Örgütlerin İç Özellikleri: Örgütleri meydana getiren, varlığını devam ettiren ve zamanla o örgütün boyutlarını ve iklimini belirleyen özelliklerdir. Bunlar: örgütün iç dinamikleri ve hassasiyetleri, örgüt politikası, örgütün amacı ve önemi, örgütün ne kadar büyük olduğu yani kişi sayısı ve yoğunluğu, ödül verme ve ceza sistemi, örgütsel dengeler ve iç huzur, örgütle ilişkili olma durumu, sıkı kontrol ve denetim, iletişim, yöneticilerin liderlik becerileri, karar verme mekanizmaları, örgütün gelişme ve büyüme, evrene hitap etme olanakları ve olasılıkları, örgütsel açıklık, sorumluluk bilinci ile hareket etme şeklinde sıralanabilir.
3. Çevresel Özellikler: Örgütün yaşadığı ve geliştiği ortam da önemli bir boyut olarak karşımıza çıkmaktadır. Bu özellikler bulunulan ortamla değişmektedir. Bunlar: çevrenin örgütteki bireyleri sınırlayıcı olması ya da limitler, örgütün performans arttırıcı bir çevrede gelişmesi, örgütteki bireylerin çalışma koşulları ve düzeni, yönetici desteği, ortam baskısı, ortamdaki ahenk ve ortamı oluşturan

ögelerin uyumu, maddi ve manevi kaynaklar, fiziksel durum ve mekân birliği, kullanılan araç ve gereçler, iş tanımının çevreyle bütünlüğü ve sosyal girdi ve çıktılar olarak sayılabilir.

Örgüt iklimi sekiz boyuta ayrılabilir. Bu boyutlar aşağıdaki gibi öğretmen ve yönetici grubuna ait davranışlar olarak sıralanabilir:

Öğretmen Grubuna Ait Davranışlar

1. Çözülme: Öğretmenlerin göreve yönelik davranışlar üzerinde yoğunlaşmaları ve işle ilgili grup özelliği göstermemeleri yani bireysel olmaları.
2. Engellenme: Öğretmenlerin görevlerini idare tarafından verilen işlerin kolaylaştırmaktan ziyade zorlaştırdıklarını düşünmeleri yani yönetimden memnuniyetsizlik.
3. Moral: Öğretmenlerin kişisel ve sosyal gereksinimlerinin karşılanması ve çalışmaktan memnun olmaları durumu.
4. Samimiyet: Öğretmenlerin arkadaşça ilişkileri, etkileşimleri sonucu aldıkları doyum, haz. Fakat bir yandan öğretmen ihtiyaçları karşılanmadıkça öğretmenler istekli olamazlar.

Yönetici Grubuna Ait Davranışlar

1. Yüksekten Bakma: Okul hizmeti dışında tutum sergilemeyen okul yöneticileri, kuralların uygulanması dışında bir şey düşünmeyerek öğretmenler ile kendileri arasına algısal mesafe yaratırlar. Resmi ilişkiler baskındır.
2. Yakından Kontrol: Öğretmenlerin geri bildirimlerini önemsemeyen okul yöneticileri, yönetilenlere karşı anlayışlı olmazlar, onlara emredici davranırlar.
3. İşe Dönüklük: Yöneticiler, öğretmenlere güdüleyici davranarak canlı, yaşayan bir ortam yaratırlar, rol model olurlar. Sıkı bir denetimde bulunmazlar. Kendilerini işlerine adarlar.
4. Anlayış Gösterme: Yönetici, anlayışlıdır. İletişimi yüksek düzeydedir. Öğretmenlerin beklentilerine karşılık verir.

2.3. Örgüt İklimi Türleri

Bu konudaki araştırmalar çok çeşitli şekillerde farklılaşmaktadır. Alanyazında iklim türleri, açık iklim, bağımsız iklim, kontrollü iklim, samimi iklim, babacan iklim ve kapalı iklim olmak üzere altı tip olarak sınıflandırmıştır.

2.3.1. Açık İklim

Açık iklim; ortamın güvenilirliğini ve açık yanını vurgular. Çalışanlar, birbirleriyle ve yöneticileriyle birlikte çalışmaktan, dostça ilişki geliştirmekten dolayı örgütsel iklimi

olumlu hissederler (Tutar ve Altınöz, 2010). Açık iklime sahip okullarda, bireyler içten ve samimi hareket etmekte, yöneticiler ve öğretmenler arasındaki iletişim iyi bir boyutta ve sorunlar paylaşılarak olumsuz bir durum hissedilmeden çözülmektedir, denilebilir. Okullarda ortaya çıkan sorunları, iş ahlakları ve işe bağlılıkları sayesinde kolayca çözerler. Öğretmenlerin okul iklim algılarında, en büyük pay alması gereken iklim tipidir. Zira, en temel net, anlaşılır, yaşanılır bir ortam sunan iklim tipidir.

2.3.2. Bağımsız İklim

Bağımsız iklim özünde açık iklim ile benzerdir. Birbirini ayırt eden temel faktör, bağımsız iklimde çalışanlar ve yöneticiler arasında soğukluk varken; açık iklimde böyle bir durum söz konusu değildir (Dönmez ve Korkmaz, 2011). Soğukluk ifadesi ile bir mesafe dile getirilirken, sosyal anlamda iyi bir motivasyonun varlığından da söz edilmiştir. Çalışanlar kendi içlerinde bağımsız fakat sorun çözmede yardımcıdır.

2.3.3. Kontrollü İklim

Bu iklim tipinde, görevini doğru ve kontrollü yapmak esastır. Arkadaşlık ilişkileri için pek zaman yoktur. Moral ve samimiyet açık iklime göre düşüktür. Çalışanlar üzerlerinde daima bir otorite hisseder ve bu durum birbirleri ile olan ilişkilerine de yansımaktadır. Genellikle bireysel çalışırlar. Öğretmenler, sürekli iş temposundadırlar. Yönetici, etkili bir liderdir ve emredicidir. Samimiyet azdır. Yöneticiler dil ve üslup olarak; kanalı kontrol işlevini benimsemiştir.

2.3.4. Samimi İklim

Açık iklime göre, çözümlenme ve anlayış gösterme boyutları yüksek, moral ortalamaya eşit, işe dönüklük boyutu düşüktür. Örgütsel amaçlara ulaşmada grup etkinlikleri, yönetim ve denetim az olmasına rağmen sosyal gereksinimlerin doyumu yüksektir (Şentürk, 2010). Samimi iklim tipinde, okuldaki havanın olumlu olduğu söylenmektedir fakat okul müdürü dâhil yöneticiler çalışma ortamı ve öğretmenler hakkında eleştirel bir tutum sergilemedikleri için verim azalmaktadır. Kontrol mekanizması yeterince çalışmamaktadır. Bu da iş gücü kaybına sebep olmaktadır. Fakat buna rağmen, öğretmenler çalışmaktan zevk almaktadır ve kendi aralarındaki sosyal ilişkiler de yeterince iyi düzeydedir.

2.3.5. Babacan İklim

Yöneticiler tarafından sürekli kontrol edilen çalışanlar içerisinde gruplar meydana gelir ve verimi düşürürler. İşe dönüklük ve samimiyet boyutları düşüktür (Özdemir, 2006). Öğretmenler yöneticilerden beklediklerini alamamaktadır ve yöneticiler doğru bir rol-model değildir. Okuldaki tüm birimler ve tüm bireyler bu durumdan etkilenmektedir.

Okulun genel motivasyonu ve mutluluğu gelişmemiş düzeydedir. Bu sebeplerden dolayı, özellikle okullarda babacan iklim tipinin oluşması tercih edilmemektedir.

2.3.6. Kapalı İklim

Kapalı iklim açık iklim ile zıttır. Bu iklim tipinde, yönetici ve çalışanlar rutin, gereksiz ve önemsiz işlerle uğraşırlar, kısıtlayıcı bir ortam bulunmaktadır ve az konuşurlar (Akman, 2010). Kapalı iklimlerde sosyal ilişkiler, iş birliği ve yardımlaşma zayıftır (Yazıcı, 2009). Okuldaki tüm etkileşimlerin zayıf olduğu görülmektedir. Okul yöneticileri, okuldaki öğretmenlere destek olmamakta ve sosyal ihtiyaçlar giderilmemektedir. Her birey yalnızca kendi düşünceleri doğrultusunda hareket etmektedir. Bu iklim türünün gelişmesi, okullarda en son istenecek durumlardandır. Çünkü okullardaki ilişkilerin zayıflığı başta öğrenci tutum ve davranışları ile başarı durumlarını da olumsuz etkileyecektir.

2.4. Okul İklimi

Eğitim kurumları ve okullar bireylerin kaliteli bir gelecek inşa etmeleri için toplumun eğitim ve öğretim ihtiyacını karşılayan toplumsal yapılardır. Ülkelerin hedeflerine ulaşmada eğitim öğretim faaliyetleri geleceğin teminatı olan çocukların donanımlı bir şekilde yetişmesini sağlamalıdır. Bu yüzden okullar paydaşlarının ihtiyaçlarına ve beklentilerine cevap verebilen değişime ve yeniliğe açık yapıda olmalıdır. Bu durumlar göz önüne alındığında okulların sahip olduğu örgüt iklimi daha da önem kazanmaktadır. Dolayısıyla okul iklimi öğrenci, öğretmen, yönetici ve veli olmak üzere okul içinde ve dışında bulunan tüm paydaşlardan etkilenen ve tüm bu paydaşları etkileyen bir özelliktir (Gedikoğlu & Tahaoğlu, 2010). Bir okulun iklim algısını belirlerken, tüm bu paydaşları ve paydaşlar arasındaki iletişimlerini göz önünde bulundurmak gerekecektir. Bilindiği üzere; okullar, ekonomik, sosyal-kültürel, demografik, psikolojik vb. pek çok farklı öğeyi içinde barındıran yapılardır. Okullar temelde belli başlı, ortak amaçlarla eğitim öğretim süreçlerini yerine getirseler de yukarıda belirtilen öğeler her okulu bir diğerinden ayırttırmakta ve farklı kılmaktadır. Böylece okullar kendilerine has özelliklere sahip olmaktadır. Bu özelliklerin okullarda oluşturduğu atmosfere “okul iklimi” denilmektedir. Okul iklimi öğretmenlerin çalıştıkları okuldaki insan çevresidir. Bir okuldan diğerine geçen bir kişi bu iki okulun farklı olduğunu okulların iklimlerine dayanarak belirtir (John ve Taylor, 1999). Okul iklimi, öğretmenlerin, öğrencilerin ve yöneticilerin okulda ne hissettiğidir (Tableman, 2004).

Yukarıdaki tüm tanımlamalardan anlaşılacağı üzere; okul iklimi kavramını tek ve ortak bir tanıma indirgemek mümkün değildir. Çok çeşitli tanımlamalar ve araştırmalar mevcuttur. Fakat bu tanımlamaların çoğunun insan ilişkilerini ve okul havasını önemseydiğini görebilmekteyiz. Özetle; okul iklimi geniş bir kavram olup, öğretmenlerin

okuldaki genel çalışma atmosferi algısını, resmi örgütlenmeleri, gayri resmi örgütlenmeleri, üyelerin kişiliklerini ve okul ortamındaki örgütsel liderliği kapsamaktadır. Basit bir şekilde söylemek gerekirse, bir okulu diğerinden ayıran ve okul üyelerinin tutumunu etkileyen bir takım içsel özellikler, okulun örgütsel iklimidir. Daha belirgin bir biçimde söylemek gerekirse okul iklimi; üyelerin deneyimlediği, üyelerin davranışını etkileyen ve üyelerin okuldaki kolektif davranış algısı üzerine kurulu, nispeten devamlı olan okul ortamının kalitesidir. Bu çalışmada, Ahmedi Hani Anadolu Lisesinde görev alan öğretmenlere uygulanan görüşme soruları hazırlanırken bu tanımlamalardan yararlanılmıştır.

Okul ikliminin sağlıklı olduğu okullarda; dayanışma, çeşitli fikirlere karşı anlayış, takip etmekten uzak, olumlu bir iletişim vardır. İlişkiler gelişmiştir. Olumlu okul iklimleri güvenli, saygılı bir ortamın varlığı ile oluşurken; bu bağlamda sonuç olarak başarı getirmektedir. Örgüt iklimi türlerinden olan açık iklime sahip olan okullar, olumlu olarak nitelendirilebilecektir. Açık iklim tipi en çok istenen ve aynı zamanda en net, yalın ve anlaşılır olan iklim tipidir. Kuşkusuz okullarda oluşan açık iklim havası da bir okula artı bir değer katacaktır. Öğretmenlerin bu yönlü algısı tespit edilmeye ve gerektiğinde ödüllendirmeye değerdir.

İklimin olumsuz olduğu örgütlerde insana yeterli düzeyde önem verilmezken katı, baskıcı-esnek olmayan bir örgütsel yapı vardır, iletişim çok fazla sınırlandırılmıştır, katılım ve etkileşim çok düşüktür (Varol, 1989). Öyleyse; olumsuz okul ikliminin var olduğu okullarda da okul yönetiminin soğuk, baskıcı, takdir etmeyen ve ödüllendirmeyen, adil davranmayan tutum ve davranışları gözlenirken; ikili ilişkiler çerçevesinde bu durum, öğretmenleri ve öğrencileri olumsuz etkileyecektir. Öğretmenler, okullarına yeterli verimle katkı sağlayamayacaktır. Babacan veya kapalı iklim tiplerinden biri veya birkaçı gözlenebilecektir. Bu durumun düzeltilmesi adına çaba sarf edilmesi gerekecektir.

3. Yöntem

Araştırmanın bu bölümünde araştırmanın modeli, evren ve çalışma grubu, veri toplama aracı, verilerin toplanması ve verilerin analizine ilişkin bilgilere yer verilmiştir.

3.1. Araştırma Modeli

“Ahmedi Hani Anadolu Lisesi’nde Öğretmenler Arasında Okul İklim Algısı” adlı bu çalışma, nitel metodoloji ile yapılandırılmıştır. Nitel araştırmalar, gözlem, görüşme ve doküman analizleri gibi nitel veri toplama yöntemlerinin kullanıldığı, algıların ve olayların doğal ortamında gerçekçi ve bütüncül bir şekilde ortaya konulması süreci olarak ifade edilebilir.

Diyarbakır Ahmedi Hani Anadolu Lisesi'ndeki öğretmenlerin okul iklim algılarını, okul yönetimi, meslektaşları, öğrenciler ve veliler hakkındaki görüşlerini alarak belirlemeyi amaçlayan bu çalışmada nitel modelin ve yarı yapılandırılmış görüşme formlarının kullanılmasının daha uygun olacağı düşünülmüştür. Bu araştırmadaki veriler derinlemesine analiz edilmiştir.

3.2. Evren ve Örneklem

Bu çalışmanın evrenini, Diyarbakır Ahmedi Hani Anadolu Lisesi'nde görev alan 91 öğretmen, örneklemini ise 2021-2022 okul döneminde, Diyarbakır ilinin Kayapınar ilçesinde bulunan Ahmedi Hani Anadolu Lisesi'nde görev alan, araştırmaya katılmak için tesadüfi örneklem yoluyla ve gönüllülük esaslı seçilen 30 adet branş öğretmeni oluşturmaktadır.

3.3. Veri Toplama Aracı

Bulgular, nitel araştırma desenlerinden olan görüşme ile elde edilmiştir. Yıldırım ve Şimşek'e (2016) göre görüşme yoluyla; karşı tarafın kendini rahat ifade edebileceği, yalandan uzak ve dolaysız biçimde yorum yapabilmelerini sağlamak için edinilen deneyimler, takınılan tavırlar, fikir ve amaçlar, yorumlar, zihinsel algılar gibi gözlem yaparak ortaya koyulamayanı anlamaya ve anlamlandırmaya çalışma sürecinde sorular sorulur.

Bu çalışmada ortaya çıkarılması amaçlanan durum, öğretmenlerin okul iklimini nasıl algıladıklarının ortaya konulmasıdır. Bunun için en uygun veri toplama aracının kullanılması önem arz etmektedir. Araştırmada, yarı yapılandırılmış görüşme formu kullanılacaktır. Bu form hazırlanırken öncelikle gerekli ve yeterli literatür taraması yapılmıştır. Görüşme formunun kapsam ve geçerliliğini belirlemek amacıyla uzman akademisyenlerden görüşleri alınmıştır. Sorular hazırlandıktan sonra, okulun Türk Dili ve Edebiyatı öğretmeninden uygunluk açısından onay alınmıştır. Yarı yapılandırılmış görüşme formunda açık uçlu sorulara yanıt aranmaktadır.

3.4. Verilerin Toplanması

Araştırmaya katılan 30 branş öğretmenine yarı yapılandırılmış görüşme formları uygulanmıştır. Öğretmenlerle yapılan görüşmeler, öğretmenler odasında veya müsait bir odada, önce kısa bir sohbet edilip yazılı bir şekilde sorulara yanıt vermeleri istenmiştir. Formlara gerekli notlar alınmıştır. Ses kaydı alınmamıştır. Görüşmeler 30 Mart-4 Nisan tarihleri arasında tamamlanmıştır.

3.5. Verilerin Analizi

Yüz yüze görüşme yoluyla elde edilen veriler, betimsel analiz ve içerik analizi yaklaşımları ile çözümlenecektir. Esasta betimsel ve içerik analizi birbirine benzese de

aralarındaki fark betimsel analizde katılımcı yorumları tamamen görüşlerin cümlelerle verilmesi ve gerekli yerlerde kullanılması iken; içerik analizinde doğrudan alıntılama yerine verilerin temalar ve kodlarla düzenlenerek sunulmasıdır. Veri analizi 4 aşamada gerçekleşmiştir:

1. Verilerin Kodlanması
2. Temaların Bulunması
3. Kodların ve Temaların Düzenlenmesi
4. Bulguların tanımlanması ve sunulması

Bu araştırmada, katılımcılardan elde edilen veriler tablolar halinde ve ifadelerle zenginleştirilerek sunulmuştur. Tablolara ait yorumlamalar daha sonra belirtilmiştir. Görüşme formunda ad-soyadı bilgileri yer almadığı için her bir öğretmene, 'öğretmen' kelimesinin baş harfine 30'a kadar numaralar verilerek (Ö1, Ö2, Ö3, Ö4...) kodlama yapıldıktan sonra analizler yapılmıştır.

4. Bulgular ve Yorum

Araştırmanın bulgular bölümünde, katılımcı öğretmenlerden elde edilen veriler ile alt sorulara ilişkin veriler yer almaktadır.

Tablo 1. Katılımcı Öğretmen Verileri

Değişken	Kategori	n	%
Cinsiyet	Kadın	12	40,0
	Erkek	18	60,0
	Toplam	30	100,0
Mesleki Kıdem	1-5 yıl arası	3	10,0
	6-10 yıl arası	6	20,0
	11-15 yıl arası	6	20,0
	16 yıl ve üstü	15	50,0
	Toplam	30	100,0
Branş	Türk Dili E.	6	20,0
	Matematik	4	13,3
	Tarih	4	13,3
	Görsel Sanatlar	1	3,3
	Fizik	2	6,6
	Din Kültürü A. Bilgisi	2	6,6
	İngilizce	2	6,6
	Almanca	2	6,6
	Kimya	4	13,3
	Beden Eğitimi	1	3,3
	Biyoloji	1	3,3
	Müzik	1	3,3
	Toplam		30

Tablo 1 incelendiğinde, araştırmaya katılan farklı branşlardan 12 kadın (%40) ve 18 erkek (%60) olmak üzere 30 adet katılımcı öğretmenin; n=3'ünün mesleki kıdeminin 1-5 yıl arası, n=6'sının mesleki kıdeminin 6-10 yıl arası, n=6'sının 11-15 yıl arası ve n=15'inin 16 yıl ve üstü mesleki kıdemini bulduğu sonucuna varılmaktadır. Araştırmaya katılan öğretmenlerin yarısını 16 yıl ve üstü kıdemli öğretmenler oluşturmaktadır. %20+%20'sini 6-10 yıl ve 11-15 yıl arası öğretmenler oluştururken; en az payı %10 ile 1-5 yıl arası kıdeme sahip öğretmenler oluşturmaktadır.

Tablo 2. Öğretmenlerin Okullarının İklimine Dair Görüşleri

Tema	n	Kodlar
Açık	11	(Ö1, Ö6, Ö7, Ö8, Ö10, Ö14, Ö15, Ö19, Ö22, Ö24, Ö30)
Kontrollü	6	(Ö3, Ö4, Ö9, Ö21, Ö23, Ö27)
Samimi	8	(Ö2, Ö11, Ö12, Ö13, Ö18, Ö25, Ö26, Ö28)
Bağımsız	5	(Ö5, Ö16, Ö17, Ö20, Ö29)
Toplam	30	

Tablo 2 incelendiğinde okuldaki hislerine ve algılarına dair görüşlerini 11 öğretmen açık, 6 öğretmen kontrollü, 8 öğretmen samimi ve 5 öğretmen bağımsız olarak nitelendirmiştir. Hiçbir öğretmen okulda kendisini babacan ya da kapalı olarak nitelendirmemiştir. Öğretmenlerin okul iklim algıları kendilerini okulda nasıl hissettikleri ile doğrudan ilişkili olmaktadır. Kendini okulda rahat ve güvende hisseden öğretmen, okulu da açık ve olumlu iklim tipiyle nitelendirmektedir. Öğretmenlerin samimi ya da kontrollü hissetmesi okuldaki performanslarını ve ilişkilerini de etkilemektedir.

Tablo 3. Öğretmenlerin Okul İkliminden Nasıl Etkilendiklerine Dair Görüşleri

Tema	n	Kodlar
Olumlu	18	(Ö1, Ö2, Ö5, Ö6, Ö7, Ö12, Ö13, Ö15, Ö16, Ö17, Ö18, Ö19, Ö21, Ö23, Ö24, Ö27, Ö28, Ö30)
Olumsuz	5	(Ö3, Ö10, Ö25, Ö26, Ö29)
Hem olumlu hem olumsuz	7	(Ö4, Ö8, Ö9, Ö11, Ö14, Ö20, Ö22)
Toplam	30	
Okul ikliminden olumlu etkilenme boyutu		Okul ortamının pozitif olması (Ö1, Ö12, Ö20, Ö21, Ö22, Ö27, Ö28), öğrencilerin olumlu nitelikleri (Ö2), okul yönetiminin olumlu yaklaşımları (Ö2, Ö6, Ö11, Ö17), kolayca iletişim kurma (Ö17), sorunlara çözüm üretme (Ö13), okulun çalışma ortamı (Ö5, Ö7, Ö15, Ö23, Ö24, Ö30), öğretmenlerin uyumlu ve olumlu oluşu (Ö9, Ö11, Ö14, Ö18).
Okul ikliminden olumsuz etkilenme boyutu		Ders saatlerinin fazlalığı (Ö3), kalabalık olması (Ö8, Ö9, Ö14, Ö22, Ö26), öğrencilerin yetersizliği (Ö8, Ö10, Ö24), öğrenci davranışları (Ö11, Ö19, Ö25, Ö26), temizlik sorunu (Ö26), öğretmenler arası bütünlük olmaması (Ö20, Ö29).
TOPLAM		40

Tablo 3 incelendiğinde; öğretmenlerin okul ikliminden olumlu, olumsuz veya her anlamda da etkilendiğine dair farklı görüşler elde edilmiştir. 18 öğretmen olumlu, 5 öğretmen olumsuz ve 7 öğretmen hem olumlu hem de olumsuz etkilendiklerini belirtmişlerdir. Okul ikliminden olumlu etkilenme boyutunda öğretmenler; okulun çalışma ortamının güzel olduğunu, öğretmenlerin uyumlu olduğunu, kolayca iletişim kurabildiklerini, okul yönetiminin olumlu yaklaşımları geliştirdiğini, okul ortamının pozitif oluşunu etken olarak belirtmişlerdir. Okul ikliminden olumlu etkilenme boyutunda ise; ders saatlerinin fazla oluşunu, kalabalık sınıfları, öğrencilerin yetersizliğini ve olumsuz davranışlarını, öğretmenler arası bütünlük olmayışını ve temizlik sorununu etken olarak belirtmişlerdir.

Tablo 4. Öğretmenlerin Okullarındaki Yönetim ile İlişkilerine Dair Görüşleri

Tema	Kodlar
Okul yönetimi- öğretmen ilişkisi olumlu değerlendirmeler	Baskıcı olmama (Ö27), motive edici (Ö10, Ö22, Ö26, Ö29), sağlıklı ve verimli iletişim kurma (Ö14, Ö18, Ö29, Ö30), beklentilerin karşılanması (Ö1, Ö9), öğretmenlere danışma (Ö1, Ö17, Ö21), adil davranma (Ö1, Ö2, Ö6, Ö10), samimi davranma (Ö8, Ö10, Ö11, Ö13), iyi ilişkiler kurma (Ö3, Ö13, Ö23, Ö24), destekleyici olma (Ö2, Ö12, Ö20, Ö21), demokratik davranma (Ö16), profesyonel davranma (Ö5, Ö17), saygılı davranma (Ö8), sağlıklı çalışma ortamı yaratma (Ö18), sıcak bir aile ortamı sağlama (Ö17, Ö28), sorunlara çözüm üretme (Ö6, Ö15, Ö19, Ö24).
Okul yönetimi- öğretmen ilişkisi olumsuz değerlendirmeler	Mesafeli davranma (Ö4, Ö7), kontrollü davranma (Ö11).

Tablo 4'e göre; okul yönetimi ile öğretmenler arasındaki ilişki olumlu olarak yorumlanabilmektedir. Öğretmenler on beş farklı başlıkta toplanan olumlu değerlendirme yapmışlardır. Bunlar; yönetimin baskıcı olmaması, motive edici olması, kurulan sağlıklı ve verimli iletişim, yönetimde beklentilerin karşılanması, adil olma, samimi davranma, sorunlara çözüm üretme, saygılı davranma, yönetimin profesyonel, demokratik ve destekleyici olması, sıcak bir aile ortamı kurması ve sağlıklı çalışma ortamı yaratması ile öğretmenlere danışma olarak karşımıza çıkmaktadır. Sadece iki olumsuz görüş ve değerlendirme belirtilmiştir. Bunlar; mesafeli davranma ve kontrollü değildir. Tablodan da anlaşılacağı üzere, Ahmedi Hani Anadolu Lisesinde okul yönetimi tutum ve davranış biçimleri ile öğretmenlerle olumlu ve iyi ilişkiler kurmuştur. Sadece 3 öğretmen farklı görüş belirtmiştir.

Tablo 5. Öğretmenlerin Okullarındaki Meslektaşları ile İlişkilerine Dair Görüşleri

Tema	Kodlar
Öğretmen-öğretmen ilişkisi olumlu değerlendirmeler	Yardımlaşma (Ö13), saygılı davranma (Ö5, Ö11), iyi ilişkiler kurma (Ö3, Ö6, Ö7), ortak karar alma (Ö15, Ö18), öğrencilere karşı ortak tutum sergileme (Ö17), beraber çalışma (Ö1, Ö21, Ö22), birlikte etkinlikler düzenleme (Ö17, Ö22, Ö23), sıcak ve samimi davranma (Ö2, Ö3, Ö7, Ö9, Ö11, Ö12, Ö13, Ö24, Ö27, Ö28).
Öğretmen-öğretmen ilişkisi olumsuz değerlendirmeler	Gruplaşma (Ö4, Ö6, Ö8, Ö10, Ö13, Ö14, Ö19, Ö27, Ö29, Ö30), zayıf ilişkiler kurma (Ö8, Ö20, Ö26), anlaşmazlıklar (Ö14, Ö16, Ö25).

Tablo 5'e göre, öğretmenler arasında olumlu değerlendirmelerden 'sıcak ve samimi davranma', olumsuz değerlendirmelerden 'gruplaşma' kodlarının fazlalığı göze çarpmaktadır. 10 öğretmen okuldaki öğretmenler arası gruplaşmadan memnuniyetsizlik duymaktadır bunu görüşlerinde de belirtmişlerdir. Ayrıca zayıf ilişkiler ve anlaşmazlıklar da olumsuz değerlendirmelerdendir. Yardımlaşma, saygılı olma, ortak karar alma, ortak tutumlar ve etkinlikler gibi kodlar olumlu bir okul iklimi yaratmaktadır. Okulda küçük gruplaşmalar dışında öğretmenler arasında çok fazla olumsuz değerlendirmelere rastlanmamıştır.

Tablo 6. Öğretmenlerin Okullarındaki Öğrencileri ile İlişkilerine Dair Görüşleri

Tema	Kodlar
Öğrenci-öğretmen ilişkisi olumlu değerlendirmeler	İyi ilişkiler kurma (Ö2, Ö3, Ö13, Ö14, Ö18, Ö22, Ö24), öğrencilerin uyumlu olması (Ö18, Ö24, Ö25, Ö27), saygılı davranma (Ö9, Ö26, Ö29), samimi olma (Ö1, Ö4, Ö5, Ö11, Ö29), öğretmenlerin sorun çözücü yaklaşımları (Ö12, Ö20).
Öğrenci-öğretmen ilişkisi olumsuz değerlendirmeler	Pandemiden kaynaklı sorunlar (Ö6, Ö11, Ö16), öğrenci performanslarından kaynaklı sorunlar olması (Ö12, Ö20), tutarsız davranma (Ö30), öğrenci sayısının fazlalığı (Ö14), mesafeli bir ilişki olması (Ö4, Ö7, Ö27), öğrencilerin seviye düşüklüğünden kaynaklı sorunlar (Ö1, Ö12, Ö14, Ö28), öğrencilerin sorumluluklarını yerine getirmemesi (Ö10, Ö19, Ö21, Ö26), öğrencilerin isteksiz olması (Ö9, Ö15, Ö19, Ö23), zayıf ilişkiler kurma (Ö20, Ö23), öğrencilerin saygısız davranması (Ö10).

Tablo 6'ya bakıldığında, öğretmenlere ait yorumların çoğunda öğrencileri ile olan ilişkileri ile ilgili olumsuz değerlendirmelerinin pek çok başlıktan oluştuğu göze çarpmaktadır. Okuldaki öğretmen- öğrenci ilişkisinin zayıf ve mesafeli olmasından, öğrencilerin performansının ve seviyelerinin düşük oluşundan, isteksiz ve sorumsuz öğrenci profilinden, öğrenci sayısının fazlalığından, öğrencilerin tutarsız davranışlarından ve pandemiden kaynaklı sorunlardan dolayı öğretmenler 25 adet olumsuz değerlendirme yapmıştır. Olumlu değerlendirmeler ise 21 adet olup öğrencilerin saygılı, uyumlu ve samimi davranışları ile öğretmenlerin sorun çözücü

davranışlarını temel almıştır. Genel olarak öğretmenlerin okuldaki öğretmen- öğrenci ilişkisinden memnun oldukları gözlenmekle birlikte, özellikle çevresel faktörler ve öğrencilerin birtakım farklılıklarından dolayı olumsuz değerlendirmeler yaptıkları görülmüştür.

Tablo 7. Öğretmenlerin Okullarındaki Veli-Öğretmen Arasındaki İlişkiye Dair Görüşleri

Tema	Kodlar
Veli-öğretmen ilişkisi olumlu değerlendirmeler	Velilerin duyarlı olması (Ö12, Ö24), öğretmenlerin velilere ilgili davranması (Ö2), karşılıklı beklentilerin sağlanması (Ö11), öğretmenlerin veliler ile iyi bir diyalog kurması (Ö16, Ö27), veliler ve öğretmenlerin iyi ilişkiler kurması (Ö3, Ö6, Ö8, 14, Ö16, Ö17).
Veli-öğretmen ilişkisi olumsuz değerlendirmeler	Velilerin duyarsız olması (Ö10, Ö15, Ö21, Ö27, Ö28, Ö29, Ö30), velilerin tutarsız olması (Ö22), velilerin anlayışsız olması (Ö19), yetersiz ilişkiler kurulması (Ö4, Ö7, Ö13), velilerin her şeyi bilir davranması (Ö25), velilerin ilgisiz olması (Ö1, Ö5, Ö9, Ö10, Ö18, Ö19, Ö20, Ö23, Ö26).

Tablo 7'ye göre öğretmenlerin 7 tanesi velilerin duyarsız, 9 tanesi ilgisiz olmalarından olumsuz etkilenmektedir. Velilerin de öğretmenlerin okul iklim algısını etkilediği düşünüldüğünde bu hiç azımsanmayacak bir sayıdır. Ayrıca kurulan yetersiz ilişkiler, velilerin tutarsız, anlayışsız, bilirkışı davranması da olumsuz değerlendirilmiştir. Öğretmenlerin %20'si (n=6) kurulan iyi ilişkileri olumlu değerlendirmiştir. Bunun dışında, iyi diyalog kurma, duyarlı ve ilgili veli davranışları ile öğretmenlerin ilgili davranışları da olumlu değerlendirilmiştir. Genel anlamda pandemi gibi çeşitli sebeplerden dolayı öğretmenler veliler ile kurulan ilişkilerden memnun değildir.

Tablo 8. Öğretmenlerin Okul Yönetiminin Adil Davranmasına Dair Görüşleri

Tema	Kodlar
Evet. Adil davranılıyor.	Tüm öğretmenler-Ö18
Hayır. Adil değil.	Ö18

Tablo 8 incelediğinde bir öğretmen dışında tüm öğretmenlerin, okul yönetiminin adil davrandığına ilişkin görüş belirttiği görülmüştür. Okul yönetimi adil davranmaktadır ve bu durum okul iklim algısını olumlu etkilemektedir, denebilmektedir. Bir öğretmenin kişisel fikirlerinden dolayı farklı görüş belirttiği düşünülmektedir.

Tablo 9. Öğretmenlerin Okul Müdürleri Tarafından Takdir Edilip Edilmediklerine Dair Görüşleri

Tema	Kodlar
Evet. Takdir ediliyoruz.	Tüm öğretmenler-(Ö4, Ö11, Ö18, Ö20, Ö22)
Hayır. Yeteri kadar takdir edilmiyoruz.	Ö4, Ö11, Ö18, Ö20, Ö22

Tablo 9 incelediğinde beş öğretmen dışında tüm öğretmenlerin, okul yönetiminin öğretmenleri yeteri kadar takdir ettiğini belirtmiştir. Öğretmenlerin çoğu olumlu görüş belirtmektedir. Aksini belirten öğretmenler azınlıktadır.

Tablo 10. Öğretmenlerin Okul Yönetimi Tarafından Beklentilerinin Karşılanıp Karşılanmadığına Dair Görüşleri

Tema	Kodlar
Evet. Beklentilerimiz karşılanıyor.	Tüm öğretmenler- (Ö18, Ö22)
Hayır. Beklentilerimiz karşılanmıyor.	(Ö18, Ö22)

Tablo 10 incelediğinde iki öğretmen dışında tüm öğretmenlerin, okul yönetiminin öğretmenlerin beklentilerini karşıladığını belirtmiştir. Öğretmenlerin çoğu olumlu görüş belirtmektedir. Aksini belirten iki öğretmen bulunmaktadır. Bunun da fikir farklılığından kaynaklandığı düşünülmektedir.

5. Sonuç

Bu araştırmada, Diyarbakır Ahmedi Hani Anadolu Lisesinde görev alan öğretmenler arasında okul iklim algısının tespiti amaçlanmıştır. Bu sebeple okulda çalışan öğretmenlere yöneltilen ilk araştırma sorusu kendilerini okullarında nasıl hissettiklerini anlamaya yönelik olmuştur. Bu soru sorulmasındaki amaçlardan biri aslında okul iklimini nasıl tanımladıklarını bulmaktır. Öğretmenler, okuldaki hislerine ve algılarına dair görüşlerini 11 kez açık, 6 kez kontrollü, 8 kez samimi ve 5 kez bağımsız olarak cevap vermişlerdir. Hiçbir öğretmen okulda kendisini babacan ya da kapalı olarak nitelendirmemiştir. Kendini okulda rahat ve güvende hisseden öğretmen, okulu da açık ve olumlu iklim tipiyle nitelendirmektedir. Öğretmenlerin samimi ya da kontrollü hissetmesi okuldaki performanslarını ve ilişkilerini de etkilemektedir. Çoğunluğun açık ve samimi olarak değerlendirmeleri görülmektedir. Görev aldıkları okul müdürüyle sorun yaşamayan öğretmenler, sorunla karşılaştıklarında açık ve samimi davranmışlar ile olası problemleri önlemişlerdir. Öğretmenler ile okul müdürleri arasındaki güven duygusunun yüksek düzeyde olduğu sonucu çıkmaktadır.

Öğretmenlere yöneltilen ikinci araştırma sorusu öğretmenlerin okul ikliminden nasıl etkilendiklerini bulmaya yöneliktir. Öğretmenlerin 18 tanesi olumlu, 5 tanesi olumsuz ve 7 tanesi hem olumlu hem de olumsuz etkilendiklerini belirtmiştir. Okul ikliminden olumlu etkilenme boyutunda öğretmenler; okulun çalışma ortamının güzel olduğunu, öğretmenlerin uyumlu olduğunu, kolayca iletişim kurabildiklerini, okul yönetiminin olumlu yaklaşımları geliştirdiğini, okul ortamının pozitif oluşunu etken olarak belirtmişlerdir. Okul ikliminden olumlu etkilenme boyutunda ise; ders saatlerinin fazla

oluşunu, kalabalık sınıfları, öğrencilerin yetersizliğini ve olumsuz davranışlarını, öğretmenler arası bütünlük olmayışını ve temizlik sorununu etken olarak belirtmişlerdir. Öğretmenlerin yarısından fazlasının olumlu etkilendiğini belirtmesi okul iklimini olumlu algıladıklarının bir göstergesidir. Birtakım olumsuzluklar genel olarak okullarda bulunmakta ve çözüme kavuşturulursa hem olumlu hem olumsuz cevabını verenler de olumluya dönebilecektir.

Öğretmenlere yöneltilen üçüncü araştırma sorusu okul yönetimi ile öğretmenler arasındaki ilişkiyi tanımlamaya yöneliktir. Okul yönetimi ile öğretmenler arasındaki ilişki olumlu olarak yorumlanabilmektedir. Öğretmenler on beş farklı başlıkta toplanan olumlu değerlendirme yapmışlardır. Bunlar; yönetimin baskıcı olmaması, motive edici olması, kurulan sağlıklı ve verimli iletişim, yönetimce beklentilerin karşılanması, adil olma, samimi davranma, sorunlara çözüm üretme, saygılı davranma, yönetimin profesyonel, demokratik ve destekleyici olması, sıcak bir aile ortamı kurması ve sağlıklı çalışma ortamı yaratması ile öğretmenlere danışma olarak karşımıza çıkmaktadır. Sadece iki olumsuz görüş ve değerlendirme belirtilmiştir. Bunlar; mesafeli davranma ve kontrollü değildir. Tablodan da anlaşılacağı üzere, Ahmedi Hani Anadolu Lisesinde okul yönetimi tutum ve davranış biçimleri ile öğretmenlerle olumlu ve iyi ilişkiler kurmuştur. Sadece 3 öğretmen farklı görüş belirtmiştir. Mesafeli davranma kişiden kişiye farklı algılanabilecek bir başlıktır.

Öğretmenlere yöneltilen dördüncü araştırma sorusu öğretmenlerin kendi aralarındaki ilişkiyi tanımlamaya yöneliktir. Öğretmenler arasında olumlu değerlendirmelerden 'sıcak ve samimi davranma', olumsuz değerlendirmelerden 'gruplaşma' kodlarının fazlalığı göze çarpmaktadır. 10 öğretmen okuldaki öğretmenler arası gruplaşmadan memnuniyetsizlik duymaktadır bunu görüşlerinde de belirtmişlerdir. Ayrıca zayıf ilişkiler ve anlaşmazlıklar da olumsuz değerlendirmelerdendir. Yardımlaşma, saygılı olma, ortak karar alma, ortak tutumlar ve etkinlikler gibi kodlar olumlu bir okul iklimi yaratmaktadır. Okulda küçük gruplaşmalar dışında öğretmenler arasında çok fazla olumsuz değerlendirmelere rastlanmamıştır. Okullarda gruplaşmanın olması, okul iklimi tipinin kapalı ve soğuk olmasına neden olmakta iken Ahmedi Hani Anadolu Lisesinde bu durum gözlenmemiştir. Küçük grupçukların varlığı sorun olmamaktadır.

Öğretmenlere yöneltilen beşinci araştırma sorusu öğretmenlerin öğrenciler ile ilişkisini tanımlamaya yöneliktir. Öğretmenlere ait yorumların çoğunda öğrencileri ile olan ilişkileri ile ilgili olumsuz değerlendirmelerinin pek çok başlıktan oluştuğu göze çarpmaktadır. Okuldaki öğretmen- öğrenci ilişkisinin zayıf ve mesafeli olmasından,

öğrencilerin performansının ve seviyelerinin düşük oluşundan, isteksiz ve sorumsuz öğrenci profilinden, öğrenci sayısının fazlalığından, öğrencilerin tutarsız davranışlarından ve pandemiden kaynaklı sorunlardan dolayı öğretmenler 25 adet olumsuz değerlendirme yapmıştır. Olumlu değerlendirmeler ise 21 adet olup öğrencilerin saygılı, uyumlu ve samimi davranışları ile öğretmenlerin sorun çözücü davranışlarını temel almıştır. Genel olarak öğretmenlerin okuldaki öğretmen- öğrenci ilişkisinden memnun oldukları gözlenmekle birlikte, özellikle çevresel faktörler ve öğrencilerin birtakım farklılıklarından dolayı olumsuz değerlendirmeler yaptıkları görülmüştür.

Öğretmenlere yöneltilen altıncı araştırma sorusu öğretmenlerin veliler ile ilişkisini tanımlamaya yöneliktir. Öğretmenlerin çoğunun velilerin duyarsız ve ilgisiz olmasından dolayı şikâyetçi oldukları görülmüştür. Velilerin de öğretmenlerin okul iklim algısını etkilediği düşünüldüğünde bu hiç azımsanmayacak bir sayıdır. Ayrıca kurulan yetersiz ilişkiler, velilerin tutarsız, anlayışsız, bilirkişli davranması da olumsuz değerlendirilmiştir. Öğretmenlerin %20'si (n=6) kurulan iyi ilişkileri olumlu değerlendirmiştir. Bunun dışında, iyi diyalog kurma, duyarlı ve ilgili veli davranışları ile öğretmenlerin ilgili davranışları da olumlu değerlendirilmiştir. Genel anlamda pandemi gibi çeşitli sebeplerden dolayı öğretmenler veliler ile kurulan ilişkilerden memnun değildir.

Öğretmenlere yöneltilen yedinci araştırma sorusu okul yönetiminin adil davranma, takdir edilme ve beklentilerinin karşılanması konuları hakkındaki görüşlerini bulmaya yönelik olmuştur. Bir öğretmen dışında tüm öğretmenlerin, okul yönetiminin adil davrandığına ilişkin görüş belirttiği görülmüştür. Okul yönetimi adil davranmaktadır ve bu durum okul iklim algısını olumlu etkilemektedir, denebilmektedir. Bir öğretmenin kişisel fikirlerinden dolayı farklı görüş belirttiği düşünülmektedir. Öğretmenler okul müdürleri tarafından desteklendiklerinde ve onlara adil davranıldığında örgütsel bağlılık artmakta ve olumlu davranış göstermektedirler.

Beş öğretmen dışında tüm öğretmenlerin, okul yönetiminin öğretmenleri yeteri kadar takdir ettiğini belirtmiştir. Öğretmenlerin çoğu olumlu görüş belirtmektedir. Aksini belirten öğretmenler azınlıktadır. Okul yönetiminin öğretmeni takdir etmesi, okuldaki güven ortamını ve aidiyetliğini arttırmaktadır. Ayrıca iki öğretmen dışında tüm öğretmenlerin, okul yönetiminin öğretmenlerin beklentilerini karşıladığını belirtmiştir. Öğretmenlerin çoğu olumlu görüş belirtmektedir. Aksini belirten iki öğretmen bulunmaktadır. Bunun da fikir farklılığından kaynaklandığı düşünülmektedir.

Sonuç olarak Diyarbakır Ahmedi Hani Anadolu Lisesinde öğretmenler arasında okul iklim algısı genel olarak olumludur. Öğretmenlerin çoğu olumlu değerlendirmelerde bulunmuştur.

Kaynaklar

- Akman, Y. (2010). *İlköğretim İkinci Kademe Öğrencilerinin Şiddet ve Okul İklimi Algıları Arasındaki İlişki*. [Yüksek Lisans Tezi]. Gazi Üniversitesi, Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Ankara.
- Aksoy H. (2007). Örgüt İklimi ve Motivasyon. Tarık Solmuş (Ed.), *Endüstriyel Klinik Psikoloji ve İnsan Kaynakları Yönetimi*, İstanbul: Beta.
- Baykal, Ö. K. (2013). *Okul iklimi ile öğretmenlerin örgütsel vatandaşlık davranışı arasındaki ilişki üzerine bir araştırma*. Yeditepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü: [Yayımlanmamış yüksek lisans tezi].
- Bursalioğlu, Z. (2010). *Okul yönetiminde yeni yapı ve davranış*. Ankara: Pegem Akademi Yayıncılık.
- Çağlayan, E. (2014). *Okul Binaları ve Örgüt İklimi*, [Doktora Tezi]. Dokuz Eylül Üniversitesi, Eğitim Bilimleri Enstitüsü, İzmir.
- Dönmez, B., Korkmaz, M. (2011). Örgüt Kültürü-Örgütsel İklim ve Etkileşimleri, *Uluslararası Hakemli Akademik Sosyal Bilimler Dergisi*, Ekim-Kasım-Aralık Sayısı Sayı:2, Cilt:1.
- Ertekin, Y. (1978). *Örgüt İklimi*. Ankara: Doğan Basımevi.
- Gedikoğlu, T., & Tahaoğlu, F. (2010). İlköğretim okullarının örgüt iklimi: Gaziantep ili Şahinbey ve Şehitkamil ilçeleri örneği. *Milli Eğitim Dergisi*, 40(186), 38– 55.
- Hoy, W. K., Tarter, C. J. Ve Kottkamp, R. B. (1991). *Open schools / healthy schools: Measuring Organizational Climate*. Newbury Park: SAGE.
- John, M. C., ve Taylor, J. W. (1999). Leadership style, school climate, and the institutional commitment of teachers, *International Forum*, 2(1), 25–57.
- Karcıoğlu, F. (2001). Örgüt Kültürü ve Örgüt İklimi İlişkisi, *İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi*, Cilt:15, Sayı:1–2, Mart.
- Özdemir, A. (2006). Okul Kültürünün Oluşturulması ve Çevreye Tanıtılmasında Okul Müdürlerinden Beklenen ve Onlarda Gözlenen Davranışlar, *Türk Eğitim Bilimleri Dergisi*, 4 (4), 411–433.
- Şentürk, C. (2010). *İlköğretim Okul Müdürlerinin Liderlik Davranışları ile Okul İkliminin Karşılaştırılması*, [Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi]. Niğde Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Niğde.
- Tableman, B. (2004). School climate and learning. *Best Practice Briefs*, 31, 1–10.
- Tutar, H. ve Altınöz, M. (2010). Örgütsel iklimin iş gören performansı üzerine etkisi: ostim imalât işletmeleri çalışanları üzerine bir araştırma, *Ankara Üniversitesi SBF Dergisi*, 65 (2), 195–218.
- Varol, M. (1989). Örgüt Kültürü ve Örgüt İklimi, Ankara Üniversitesi, Siyasal Bilgiler Fakültesi Dergisi, Cilt: XLIV, Sayı: 1–2, 195–222.
- Yazıcı, H. (2009). Öğretmenlik Mesleği, Motivasyon Kaynakları ve Temel Tutumlar: Kurumsal Bir Bakış, *Kastamonu Eğitim Dergisi*, 17(1), 33–46.

Necip Fazıl Kısakürek'in Hayatı ve Şiirlerinde Kolektif ve Dirençli Umudun İnşası

The Construction of Collective and Resilient Hope in the Life and Poem's of Necip Fazıl Kısakürek

 Nesibe Demir

İbn Haldun Üniversitesi, Türkiye

nesibedemir@stu.ihu.edu.tr

Geliş Tarihi: 21 Nisan 2024

Kabul Tarihi: 13 Mayıs 2024

Yayın Tarihi: 30 Temmuz 2024

Öz: Duygulara merak ve ilgi son yıllarda hem antropolojik hem de sosyolojik olarak artmış olsa da Türkiye'de bu alanda yapılan çalışmalar oldukça sınırlıdır. Özellikle duyguların İslam ile ilişkisi neredeyse yok sayılmaktadır. Bu anlamda bu makale, özellikle Büyük Doğu düşüncesi ve dergisi ile Türkiye'deki İslami/İslamcı hareketin en etkili isimlerinden biri olarak kabul edilen şair Necip Fazıl Kısakürek'e odaklanmaktadır. Çalışma Kısakürek'in hayatındaki düşünsel ve duygusal değişimi, bu değişimin onun İslam anlayışı ile olan ilişkisini, seçilen bazı meşhur şiirlerinin ayrıntılı analizini ve dönemindeki İslami harekete katkısını umut üzerinden analiz eder. Kısakürek'in hayatındaki değişim birçok duygunun analizine imkân verse de bu çalışma umut ve umudun itici gücü olan sevgi ile sınırlıdır. Bu çalışmada onun hayatını anlattığı *O ve Ben* otobiyografisi ile tüm şiirlerini topladığı *Çile* eserine odaklanılmıştır. Kısakürek'in hayatının ve şiirlerinin analizi, hocası Abdülhakim Arvasi ile tanışması sonucu, onun sevgisiyle gelen İslami bir amaç ve sorumluluğa sahip olmanın kolektif ve dirençli bir umut inşa ettiğini ortaya koymaktadır. Makale Türkiye'deki İslami hareketlerde Necip Fazıl'ın inşa ettiği bu umudun büyük rolünün olduğunu iddia etmektedir.

Anahtar Kelimeler: Umut, Direnç, Necip Fazıl Kısakürek, İslami Hareket, Türkiye

Abstract: Although curiosity and attention to emotions have increased in recent years both anthropologically and sociologically, the study on this subject in Turkey is quite limited. In particular, the relationship of emotions with Islam is almost ignored. In this sense, I am focusing on the poet Necip Fazıl Kısakürek, who is regarded as one of the most influential and important figures of the Islamic/Islamist movement in Türkiye especially with the idea and journal of the Büyük Doğu (Great East). The study analyzes the intellectual and emotional change in Kısakürek's life, the relationship of this change with his understanding of Islam, a detailed analysis of some of his famous poems and his contribution to the Islamic movement in his period through hope.

Although the emotional change in his life allows for the analysis of many emotions, my interest in this study is limited with hope and love as a driving force of this hope. In this study, it is focused on his autobiography O ve Ben, in which he tells his life, and Çile, in which he collects all his poems. Analysis of Kısakürek's life and poems reveals that having an Islamic purpose and responsibility that came with the meeting his teacher Abdülhakim Arvasi, builds a collective and resilient hope. The article claims that this hope constructed by Necip Fazıl played a significant role in the Islamic movements in Türkiye.

Keywords: Hope, Resilience, Necip Fazıl Kısakürek, Islamic Movement, Türkiye

1. Giriş

Umut, bir insanın hayata tutunması için gerekli olan temel ilkelerden biridir; kişi bir gününü öfke, mutluluk, acı veya başka herhangi bir duygu olmadan sonlandırabilir fakat az da olsa umut olmadan bunu yapamaz (Parla, 2019). Umut kavramına duygu antropolojisi perspektifinden baktığımızda, onu içsel bir duygudan ziyade “tarihi, kültürel veya yasal bir inşa” olarak düşünmemiz gerekir (Abu-Lughod, 1986; Lutz ve White, 1986). Kimi için umut, belirsizliği ve güvensizliği nedeniyle “kırılgan”dır (Parla, 2019). Kimi için ise umut, felsefesindeki “henüz değil” (Bloch, 1986) anlayışı nedeniyle daha iyi bir geleceği beklemekle ilişkilendirilir (Khosravi, 2017).

Necip Fazıl Kısakürek’te ise umut, onun İslami anlayışıyla oldukça bağlantılıdır. Bu nedenle İslam’da umuda bakarsak genellikle reca olarak havf (korku) ile ikili kavramlar şeklinde kullanılır ve bu nedenle umut ile korku arasında bir denge olması gerektiği kabul edilir; bu yüzden umut “gerçek bir iç inancın sonucu”dur (Bahmani ve d., 2018). Bu dengenin duygusal, bilişsel ve davranışsal olmak üzere üç boyutu ile birey, ahlaki ve ruhsal olarak hayatında ne yapacağına daha iyi karar verebilir (Bahmani ve d., 2018). Diğer bir deyişle İslami anlamda umut, ne tamamen ütöpik bir hayali beklemektir ne de en ufak bir sarsıntıda kaybolacak güvensiz bir umuttur. Bu umut, belli bir çaba ve eylemi gerektiren ama gerçekleşmeme ihtimalini de her zaman içinde barındıran bir umuttur. Gerçekleşmeme ihtimali kişiyi umutsuzluğa düşürmez, aksine kişinin her zaman tedbirli ve dirençli olmasına zemin hazırlar.

Necip Fazıl Kısakürek, Türk edebiyatının önde gelen şairleri arasında yer alırken, Türkiye'deki İslami hareket tarihine de ideolojik duruşu ve eylemiyle damgasını vurmuş bir aydındır. Necip Fazıl'ın düşüncesinde Türkiye'de siyasal kültürün bir parçası olan İslamcılık, milliyetçilik ve muhafazakârlık sentez içindedir (Akın, 2014). Bu nedenle Türkiye'de muhafazakâr siyasal kültürde mücadelesiyle sembol ve üstat (Akın, 2014); İslamcılık fikrinin de taşıyıcısı olarak kabul edilir (Çoban, 2015). Özellikle bir ideoloji olarak ve başyazarı olduğu derginin adı olarak Büyük Doğu düşüncesi Kısakürek'in bu

rolünde oldukça önemlidir. *İdeolocya Örgüsü* adlı eserinde siyasi fikirlerine karşı çıktığı Kemalist zihniyetle milliyetçilik ve toplum mühendisliği yaklaşımı açısından benzerlikler taşıdığı için eleştirilse de (Duran, 2005) zor zamanlardaki kararlı ve cesur mücadelesi onu bir rol model haline getirmiştir. Dolayısıyla Kısakürek, Türkiye'de dindar kesim için şiir ve düşüncelerine sık sık başvurulmuş bir isim haline gelmiştir. Aynı zamanda Türkiye'nin en tanınmış ve başarılı şairlerinden biri olup, 1980 yılında Türkiye Edebiyat Vakfı tarafından “Şairler Sultanı” (Sultan-ı Şuara) olarak kabul edilmiş ve 1982 yılında “Yılın Fikir ve Sanat İnsanı” ödülüne layık görülmüştür. Kısakürek 1983 yılında İstanbul'da vefat etmiştir. Onun adına her yıl düzenlenen anma ve ödül törenleri devam etmektedir.

Kısakürek'in hayatına baktığımızda aslında onun otuzlu yaşlarına kadar oldukça yalnız, bohem ve umutsuz bir yaşam sürdüğü görülür. Ancak Abdülhakim Arvasi¹ ve onun benimsediği İslam anlayışı ile tanıştıktan sonra düşünceleri ve hayatı tamamen değişir ve bu durum onun şiirlerinin içeriğini de dönüştürür. Bu kırılma noktasını kendisi şöyle ifade eder:

“Tam otuz yıl saatim işlemiş ben durmuşum;
gökyüzünden habersiz uçurtma uçurmuşum” (Kısakürek, 2005).

Bu dönüm noktasından sonra onun şiirlerinde ve yazılarında hem ana konuların hem de hâkim olan duyguların değiştiği dikkat çekmektedir. Bu makalede Kısakürek'in bu dönüşümünü onun *Çile* ile *O ve Ben* adlı iki başyapıt kitabında umut duygusuna odaklanarak analiz etmeye çalışacağım.

Çile, şairin 1962 yılında yayımlanan tüm şiirlerini topladığı eseridir. Kısakürek *Örümcek Ağı* (1925), *Kaldırımlar* (1928), *Ben ve Ötesi* (1932) şiir kitaplarını küçük ve yetersiz bulmuş, 1955 yılında yazdığı *Sonsuzluk Kervanı*'nın da kendisini tam olarak ifade etmediğini belirtmiştir (Kısakürek, 2021). Hatta bu yüzden beğenmediği pek çok şiirine de *Çile*'de yer vermediğini dile getirmiştir. *Örümcek Ağı* veya *Kaldırımlar*, arayış dönemi şiirleridir ve bu dönemde “Genç Şair” olarak anılır. *Çile* ise 1932-1946 yılları arasındaki çile dönemini yansıtır ve bu dönemde “Mistik Şair” olarak anılır. Ünlü şiiri *Sakarya Türküsü* (1946) “Sabık Şair” olarak anıldığı “dava ve cemiyet” veya “dini hassasiyetler” döneminin başlangıç noktasıdır (Çetin, 2014).

O ve Ben adlı kitabı, hayatını kapsamlı bir şekilde anlattığı bir otobiyografidir. Kısakürek bu kitabında hayatını üç döneme ayırmış ve aslında bu üç dönemin etkilerinin tüm

¹ Nakşibendi tarikatına mensup 1865-1943 yılları arasında yaşamış tasavvuf şeyhi (Çetin, 2014).

şairlerine ve düşüncelerine nasıl yansıdığını okuyucuya aktarmaya çalışmıştır. İlk dönem “Tanıyınca Kadar” onun doğumundan 1934'e kadar olan yaşamını anlatır. İkinci dönem “Tanıdıktan Sonra” hayatında dönüm noktası olan Arvasi ile tanıştığı 1943'ten onun ölümüne kadar olan dönemi kapsar. “O Günden Beri” başlıklı üçüncü bölüm, 1943'ten Kısakürek'in ölümüne kadar olan onun hayatının en yoğun, aktif ve yorucu dönemini içerir. Kısakürek'te umudun kolektif ve dirençli bir şekilde nasıl inşa edildiğini anlamak için önce hayatının ilk dönemini ayrıntılı olarak inceleyeceğim, ardından bu umudun sonraki yaşamındaki ve İslami hareketteki rolünü ele alacağım. Ayrıca onun İslam anlayışı, Allah sevgisi, Peygamber sevgisi ve mürid sevgisinin yanı sıra İslami hareketin şekillendiği Türkiye'nin siyasi ve kültürel koşullarının bu ümidi nasıl beslediğini ana hatlarıyla ortaya koyacağım.

2. Necip Fazıl Kısakürek'in 1934 Öncesi Hayatı: Umutsuz ve Yalnız Yıllar

Kısakürek, 1904 yılında dedesinin konağında İstanbul'da doğar. Yaramaz bir çocukluk geçiren Kısakürek, birçok hastalığa da maruz kalır. On beş yaşına kadar bir çocuğun yaşayabileceği hemen hemen her hastalığı yaşadığını ifade eden şair bu yüzden hayatından da ümidini kestiğini belirtir. Çocukluğuyla çok gurur duyan şair, henüz dört ya da beş yaşlarında akıcı bir şekilde okuyup yazdığını, o zamanın ağır bir dile sahip gazetelerini anladığını aktarır. Bu sebeple zeki bir çocuk olarak konağın gözdesidir, özellikle torununa sürekli dini hikâyeler anlatan dedesi ona çok düşkündür (Kısakürek, 2013).

Kısakürek, çocukluğunda Balkan Savaşı yenilgisine ve İmparatorluğun son dönem buhranına tanık olmuştur. Kitabında konaklarına gelen birçok yaralıya yiyecek ve içecek verdiklerini hatırladığını yazar. Ayrıca hayatında ardı ardına gelen ölümler onu derinden sarsmıştır. Kız kardeşi Selma'nın genç yaşta ölümü, onun ölümünden sonra annesinin üzüntü ve kederden vebaya yakalanması Kısakürek'i derinden sarsmıştır. Özellikle kendisinden dinî ilimler öğrendiği dedesi Mehmet Hilmi Efendi'nin ölümüyle (1916), "zihni bir işkence" dönemi yaşamıştır. Yine bu sırada çıkan Birinci Dünya Savaşı onda derin etkiler bırakmıştır (Kısakürek, 2013). Kısakürek'in çocukluğunda tanık olduğu bu acıların, ileride daha da şiddetlenecek olan umutsuzluğuna temel oluşturduğu söylenebilir.

Heybeliada'da Bahriye Mektebi'ne başlayan Kısakürek, Ahmet Hamdi Aksekili ve Yahya Kemal gibi önemli isimlerden ders almış ve ilk şiirlerini de burada yazmıştır. Tasavvuf ile ilk teması da yine bu okulda edebiyat hocası İbrahim Aşkî Bey'in yönlendirmesiyle

olmuştur. Bu dönemde hasta olan annesinin vasiyeti hayatına yön vermiştir. Necip Fazıl (2021) annesi ile olan diyalogunu *Çile*'nin önsözünde şöyle anlatır:

–“Senin, dedi; şair olmanı ne kadar isterdim!

Annemin dileği bana, içimde besleyip de on iki yaşına kadar farkında olmadığım bir şey gibi görüldü. Varlık hikmetimin ta kendisi... Gözlerim, hastane odasının penceresinde, savrulan kar ve uluyan rüzgâra karşı, içimden kararımı verdim:

–Şair olacağım! Ve oldum.”

Kısakürek “Hayatımın en güzel dört yılının geçtiği ve kişiliğimin temel duygularının geliştiği” dediği Bahriye Mektebi'nden mezun olurken eklenen dördüncü sınıf nedeniyle ayrılmaya karar verir (Kısakürek, 2013). O yıllarda hep arayış içinde olan Kısakürek, nereden geldiğini ve nereye gittiğini bilmediği bir akıntının içinde derin bir melankoli yaşamakta ve kendisine yol gösterecek birini aramaktadır. Bahriye'den ayrıldıktan sonra 1921 yılında sınavı kazanarak Darülfünun'un (İstanbul Üniversitesi) felsefe bölümüne girer. İlk şiir denemelerine burada başlayan yazar, şiirlerini kütüphanede çalışan arkadaşı Hasan Ali Yücel'e okur. Bu ilk şiirleri takdirle karşılayan Hasan Ali'nin ardından ilk şiirlerini İkdam gazetesi yazarı ve dönemin ünlü isimlerinden Yakup Kadri'ye sunar. Yakup Kadri'nin de mensubu olduğu Yeni Mecmua'da şiirlerinin yayımlanmasını ister. Dergide şiirleri yayımlanan Kısakürek şaşkınlığını şöyle ifade eder: “Bir iki hafta geçti, geçmedi; kafamda bomba!!! 17 yaşındaki gencin şiirleri en genci 35–40 yaşındaki üstadların yazıları arasında yayınlanmaya başlamaz mı?” (Kısakürek, 2013). Bu durum onu çok mutlu etse de içindeki boşluk devam etmektedir.

Buradan mezun olduktan sonra Milli Eğitim Bakanlığı'nın Avrupa üniversitelerinde okuyacak olan öğrenciler için yaptığı sınavı kazanarak “kâbus şehir” olarak tanımladığı Paris'e gider. Kısakürek, Paris'te kumarın, alkolün, şüpheli felsefenin, anlamsızlığın ve umutsuzluğun hâkim olduğu bohem bir hayat yaşar. İslami terbiyesinin oradaki hayatını anlatmaya mani olduğunu belirten şair için Paris'ten dönüşüne kadar geçen yılların özü, “başıboşluk ve serserilik”tir. Büyük şehirlerin boğucu atmosferi ve memleket özlemi onda dipsiz bir korku yaratmıştır ve bu da onun ilk şiirlerine yansımıştır (Kısakürek, 2013) Bu döneme ait *Örümcek Ağsı* (1922) şiirinde bu duyguları görebiliriz:

“Duvara, bir titiz örümcek gibi,
İnce dertlerimle işledim bir ağ.
Ruhum gün doğunca sönecek gibi,
Şimdiden ediyor hayata veda.

Kalbim, yırtılıyor her nefesinde,
Kulağım, ruhumun kanat sesinde;
Eserim duvarın bir köşesinde;
Çıkamaz göğsümden başka bir seda...” (Kısakürek, 2021).

Bu dönemde şair, derin bir depresyon, bunalım, kendinden kaçma ve hatta kendini unutmaya çalışma halinde olduğunu, ne kadar çabalarsa o kadar battığını söyler (Kısakürek 2013). Bu dönemi yansıtan bir diğer şiir ise 1927'de yazdığı meşhur *Kaldırımlar* şiiridir. "Sokaktayım, kimsesiz bir sokak ortasında" dizisiyle başlayan şiirden bir bölüme baktığımızda karanlıklar içinde, yalnız ve umutsuz bir Necip Fazıl ile karşılaşırız:

"... Ne sabahı göreyim, ne sabah görüneyim;
Gündüzler size kalsın, verin karanlıkları!
Islak bir yorgan gibi, sımsıkı bürüneyim;
Örtün, üstüme örtün, serin karanlıkları..." (Kısakürek, 2021).

Bu iki şiirde dikkat çeken nokta, birinci tekil şahıs dilinin kullanılması, yani şairin sadece kendinden bahsetmesi ve içindeki sıkıntıya odaklanmasıdır. Bu, umutsuz bir insanın sadece kendi dertleriyle ilgilendiğini, etrafındaki insanları ve güzellikleri görmediğini gösterir. O dönem şiirlerinin başlığı genellikle bu bohem yaşamı ve yalnızlığı yansıtır. "Ölünün Odası" (1925), "Otel Odaları" (1927), "Boş Odalar" (1925), "Gece Yarısı" (1925), "Ayak Sesleri" (1925) gibi başlıklar dünyevi meselelerle ilgilidir. *Çile*'nin Korku bölümündeki şiirlerin de genel olarak bu döneme ait olması dikkat çekicidir.

Pascal, Goethe, Baudelaire gibi isimleri yol bilmeyen yanık pervaneler olarak gören ve bu nedenle onları tamamen kaybetmenin umutsuz tarafı olarak eleştiren Kısakürek, Tanzimat sonrası aydın ve edebiyatçıları da eleştirir; çünkü ona göre onlar da köksüz ve sahtedir. Yani kimse onu tam anlamıyla tatmin etmez (Kısakürek, 2013). Kimse onu tatmin etmediğinden ve dolayısıyla tutunacak bir dal bulamadığından, hemen hemen bütün yollar karanlığa çıkar. 1926'da annesine yazdığı "Anneciğim" başlıklı şiirinden alınan aşağıdaki bölümde, geleceğe dair hiçbir umudunun olmadığı açıktır:

"... Sanma bir gün geçer bu karanlıklar,
Gecenin ardında yine gece var;
Çocuklar hıçkırır, anneler ağlar,
Yaşlı gözlerinle kal anneciğim!.." (Kısakürek, 2021).

Bu şiirler, Necip Fazıl'ın bütün sıkıntılı ruh halini yansıtır ve dolayısıyla onun umutsuzluğu anlamda gömülüdür. Bunu doğrudan ifade ettiği tek şiir ise 1923 yılında yazdığı ve "Umudum yılların seline düştü" dediği *Veda* şiiridir (Kısakürek, 2021). Bu kadar dertli, yorgun, yalnız ve umutsuz bir Kısakürek nasıl hem kendisi hem de toplum için umutlu bir bireye dönüşmüştür? Daha sonraki yaşamı bize bu sorunun cevabını oldukça çarpıcı bir şekilde verecektir.

3. Dirençli ve Umut Dolu Bir Hayata Geçiş: 1934 ve Sonrası

Kısakürek Türkiye'ye dönünce farklı bankalarda çalışır (1928–1939) ve müfettişlik mertebesine yükselir. 1934 yılı hayatının en büyük dönüm noktasıdır. Tamamlayamadığı fikir çilesi ve yönünü bir türlü bulamadığı hayat yolculuğu, Van'dan İstanbul'a gelen Sufi Nakşibendi tarikatı şeyhi Abdülhakim Arvasi ile tanışmasıyla bambaşka bir noktaya evrilmiştir. Necip Fazıl, iş çıkışı vapurla eve dönerken bir adamla tanışır ve bu adam onu yıllardır beklediği rehberi Abdülhakim Arvasi'ye götürür (Kısakürek, 2013). Arvasi ile tanıştıktan sonra tepkisi: "Tam otuz yıl saatim işlemiş ben durmuşum, gökyüzünden habersiz uçurtma uçurmuşum" (Kısakürek, 2021) şeklindedir. Vapurda tanıştığı bu gizemli adamı hayatında da bir daha görmediğini söyler.

Arvasi ile tanıştıktan sonra kendini kaybeden şair, aslında ne bulduğunu tam olarak anlamadığını, ilk buluşmalarında manevi tatmin yaşarken zamanla eski havasına geri döndüğünü ve bu durumun yaklaşık bir yıl kadar devam ettiğini söyler (Kısakürek, 2013). Uykusuz geçen bir yıldan sonra önündeki tek yol Allah ve Peygamber'dir. Sonra bir rüya görür ve uyandığında dünyanın onun için başka bir dünya olduğunu aktarır. Bu garip durumu 1939'da yazdığı *Çile* adlı şiirinde şöyle ifade eder:

“... Ensemin örsünde bir demir balyoz,
Kapandım yatağa son çare diye.
Bir kanlı şafakta, bana çil horoz,
Yepyeni bir dünya etti hediye...” (Kısakürek, 2021).

Her şeyi geride bırakan şair, ruhunda bütün insani kanunların alt üst olduğunu ve sadece “mutlak hakikatin” kaldığını ifade eder ve “Her şeyi o türlü kaybettim ki Allah'ı kazandım” der (Kısakürek, 2013). Dolayısıyla Necip Fazıl'ın Arvasi'ye olan bağlılığının bir anda olduğunu söylemek doğru olmaz. Onu tanıdıktan sonra bile sorgulaması devam etmiştir. 1939'da yazdığı *Ne Arıyorum?* şiirinde “An oluyor bir garip duyguya varıyorum. Bu sefil dünyada acep ne arıyorum?” (Kısakürek, 2021) diyerek iç sorgulamasını dışa vurur. İç sorgulamaları uzun süre devam etse de Arvasi'nin ölümünden sonra kararlı, gerçek bir aksiyon insanı olmuştur.

Necip Fazıl ilk olarak Bahriye Mektebi'ndeki hocası İbrahim Aşkî ile edindiği tasavvuf merkezli İslam anlayışını Abdülhakim Arvasi'nin rehberliğinde hayatının temel ilkesi olarak benimsemiştir. Şair otobiyografisinde Arvasi ile yaşadıkları hakkında ayrıntı vermekte, hasta olduğu zamanlarda onu sık sık ziyaret etmesinden ve evlenmesi gerektiği yönündeki tavsiyelerinden bahsetmektedir (Kısakürek, 2013). Bu değişiklikten sonra bazı arkadaşları onun artık sanattan uzaklaştığını söylemişlerdir. Dini tercihlere yönelmeden önceki dönemde bazı sanat ve edebiyat çevreleri verdiği ürünleri sanat

açısından daha nitelikli bulsa da Kısakürek buna karşı çıkar ve “kalemime fetih ve inkişaf onunla geldi” (Kısakürek, 2013) diyerek geçirdiği dönüşüme ve bu dönüşümün meyvelerine işaret eder. Arvasi'yi tanıdıktan sonra roman, öykü, biyografi, otobiyografi ve tiyatro gibi birçok farklı alanda yaptığı çalışmalar Necip Fazıl'ın bu sözlerini doğrulamaktadır. Edebiyat dünyasında dönüşümünün ilk işaretlerini Ağaç dergisi ile verir fakat yine çok eleştirilir. Dergi çıktığında hakkında söylenenler ve bu söylenenlere onun verdiği cevap dikkat çekicidir:

“Burhan Belge: –İslâm komünisti!..

Falih Rıfkı: –İslâm faşisti!..

Yakup Kadri: –(Neo–müzülman)...”

Mistik Şair de şu karşılığı vermişti:

“–Bunlar, beni değil, İslâmı hangi şartla kabul edebileceklerini ilân ediyorlar...

Ve katıksız, pazarlıksız İslâmı anlamıyorlar...” (Kısakürek, 1999).

Kısakürek'e göre bu tepkiler kendisine karşı değil, İslam'a ve İslami hakikatlere karşıdır. Bunu şiirlerinde açık yüreklilikle dile getirmesi, görünüşe göre onları daha da kızdırmıştır. Sonuç olarak sanat ve şiirin onun için yeni bir anlam kazandığı şu ifadelerden anlaşılır: “Bizce şiir, mutlak hakikati arama işidir... Mutlak hakikat Allah'tır.” (Kısakürek, 2021). Ömrünün geri kalanını bu temel üzerine inşa edecek olan Kısakürek “davanın cemiyet planına bağlı sözcüsü, fikircisi ve aksiyoncusu” olması gerektiği düşüncesiyle 1939 yılında bankadan istifa eder ve Büyük Doğu adını verdiği düşünce planı ile bu yolda devam eder. Bu yönde bir amacı ve planı olduğu için artık hayata dair umudu vardır (Kısakürek, 2013).

Bir aydının hayatı, yaşadığı dönemin siyasi ve sosyal gelişmelerinden ve zamanın dönüştürücü etkisinden bağımsız düşünülemez. Necip Fazıl'ın dönüşümü, sancılı değişim süreci ve duyguları, çağının koşullarında daha iyi anlaşılacaktır. Tek parti döneminde (1923–1946), İslam geleneğini temsil eden birçok medrese ve dergi Kemalist seçkinler tarafından ya kısıtlanmış ya da ortadan kaldırılmıştır (Duran ve Aydın, 2013). Bu nedenle uzun bir süre dindar insanlar kamusal ve siyasi arenadan dışlanmışlardır. Gerçek anlamda İslam'ı bulunca tüm bu süreci daha iyi kavrayan Kısakürek'in bu duruma tepkisi daha sert ve güçlü olmuştur. O dönemde II. Dünya Savaşı da devam etmekteydi ve savaşa ilgili tartışmalar ülkenin ve özellikle siyasetin temel meselesiydi. Yani devleti eleştirmek için pek uygun bir ortam değildi ama Kısakürek bu cesareti göstermiştir. Büyük Doğu dergisi hakkında derin bir analiz yapmak bu çalışmanın kapsamını aşmaktadır ancak İslam'ın ideolojileştirilmesinde öncü olarak bilinen Necip Fazıl bu dergide, Türkiye'nin siyasi, kültürel ve sosyal sorunlarına kapsamlı

ve bütüncül İslami çözümler önermiştir. (Duran ve Aydın, 2013). 1944 yılında "Allah'a itaat etmeyene itaat edilmez" hadisi nedeniyle dergi kapatılmış, 1946 yılında Necip Fazıl, Türklüğe hakaret iddiası ile ilk mahkûmiyetini almıştır. Dergi benzer nedenlerle daha sonra birçok kez kapatılsa da 1959'da on altıncı kez yeniden basılmıştır.

Bu yıllar Türkiye'deki İslami hareketin kamusal alanda kendini gösterdiği yılların başlangıcı olması açısından önemlidir. Yasin Aktay (2018), Cumhuriyet'ten sonra İslamcılığın bir harekete dönüştüğünü söylerken, Ali Bulaç 1950'lerden sonra toplumsal bir harekete dönüştüğünü belirtiyor. Bulaç'a göre İslamcılık, Osmanlı İmparatorluğu'nun son döneminde, yani hali hazırda bir İslam devletinin yönetiminde, fikri ve teorik ağırlıklı merkezi ve resmi bir reform programı olarak ortaya çıkarken; İslami hareket ise tam tersine devletten uzakta ve devletin getirdiği reformlara karşı siyasi bir tepki olarak ortaya çıkmıştır (Bulaç, 2018). 1950'lerden sonra bazı sivil toplum faaliyetlerinin başlaması ve siyasi partilerin kurulması da bu iddiayı desteklemektedir. Bu dönem, İslam'ı bir yaşam biçimi olarak görmek isteyen Müslümanların isteklerini daha net ifade etmelerini sağlamıştır ve Necip Fazıl bunun öncülerindedir.

Bu süreçte Necip Fazıl toplam dokuz kez hapse mahkûm olmuştur. 1950'ler Demokrat Parti dönemi af yasasıyla cezaevinden çıkmasına vesile olsa ve bu dönem dindarlar için bir rahatlama dönemi gibi görünse de Kısakürek, bu dönemde dahi sahte kumar baskını gibi birçok baskıya maruz kaldığını belirtiyor (Kısakürek, 2013). Kısakürek 1963'ten sonra Anadolu'da iki yüzden fazla konferans vermiştir. Şair, on binleri aşan bu konferanslarda "o güne kadar ettikleri tohumlardan umulmadık ormanların ortaya çıktığına" tanık olduğunu ifade etmiştir (Kısakürek, 2013). Görüldüğü gibi şair, dönüşümü ve umudu ile İslam'a sınıksız sarılmış, bu doğrultuda düşüncelerini eyleme dökmüş ve gerektiğinde tereddüt etmeden bunun bedelini ödemiştir. Sadece Büyük Doğu için yaşadığı sıkıntılar bile umudunun ne kadar dirençli olduğunu göstermektedir. Dirençli umut derken, Kısakürek'in hayatında olduğu gibi kolayca sarsılmayan, zor zamanlarda kişinin daha güçlü bir şekilde hayata devam etmesini sağlayan, belli bir amaç doğrultusunda tüm zorlukların ve mücadelelerin üstesinden gelme gücüne sahip olan umudu kastediyorum.

3.1. Abdülhakim Arvasi, Allah ve Peygamber Sevgisi

Necip Fazıl'da umudun ana unsurlarından ve besleyicilerinden biri mürşidine olan sevgisi ve bu sevgiyle birleşen Allah ve Peygamber sevgisidir. Bu anlamda Abdülhakim Arvasi, Necip Fazıl ile ilgili düşüncelerini "Sende iki şey ifrat halinde: Zekâ ve muhabbet..." şeklinde paylaşmıştır (Kısakürek, 2013). Bu nedenle, onun bu aşırı sevgisi,

aslında tüm davasının da temeli olmuştur. Arvasi ile ilgili şu sözleri onun sevgisinin boyutunu gösterir:

“Kaç milyon baba ve kaç milyon anne, senin milyarda birin eder? Sen benim böyle bir şeyimsin! Babamla anneme Allah’ın bana tattırdığı varlık şevkine vesile oldukları için bağılısam, sana da, bu ölçünün ebedî hayat mikyasıyla perçinliyim... Düşünsünler farkı!..” (Kısakürek, 2013).

Onun bu sevgisi fazladır çünkü Necip Fazıl, tasavvuf anlayışından dolayı ilahi olana ulaşma noktasında mürşidin rehberliğine kaçınılmaz olarak ihtiyaç duyduğuna inanmaktadır. 1940 yılında yazdığı “Mürşid” şiirinde şu ifadeleri kullanır:

“Bana, yakan gözlerle bir kerecik baktınız;
Ruhuma, büyük temel çivisini çaktınız!” (Kısakürek, 2021)

Bu ifadeler Arvasi’nin Kısakürek üzerinde ne kadar etkili olduğunu göstermektedir. Yine şair 1941 yılında hocasının onayı sonrası Neslihan Hanım ile evlenmiş ve ona olan sevgisini ve bağlılığını göstermiştir. Onu “yeryüzündeki güneşi” olarak gören şair, Arvasi’nin mezarının bulunduğu Ankara’nın Bağlum köyüne gömülmek istediğini dâhi yazar (Kısakürek, 2021). Kısakürek, bu sevgi sayesinde Allah ve Peygamber sevgisini de bulmuştur. Necip Fazıl mürşidini bulduktan sonra inanç ve düşünce bakımından Kur’an ve sünnete uygun bir hayat sürmüştür. Allah ve Peygamber sevgisi ile dolmuştur. O Var şiirinde Allah sevgisinin onu her zaman güçlü ve umutlu tuttuğu görülür:

“Her defa haberi taze bir müjde; O var!
Ne sen varsın, ne ben, ne yâr, ne kimse; O var!
Bütün sevdiklerin elden gittiyse; O var!
Sana daha yakın şah damarından; O var!
Gayede, sebepte ve bahanedede; O var!
Sevdiğini ebed boyu tutan dinç; O var!
Ölümsüzlük şevki, ilahi sevinç; O var!
Yıkılmaz dayanak, kırılmaz destek; O var!” (Kısakürek, 2021).

Allah’ın desteğinin ve failliğinin onu her zaman ümitvar yaptığı anlaşılır ve bu yüzden her koşulda zorlukların üstesinden gelmeye karardır. Peygamber sevgisi de birçok şiirinde görülmektedir. Örneğin Ölçü’de “Müjdecim, Kurtarıcım, Efendim, Peygamberim; sana uymayan ölçü hayat olsa teperim” (Kısakürek, 2021) şeklinde bunu dile getirir. Hayat amacını ve umudunu bu üç hayati sevgi üzerine kuran Kısakürek, bu umudu onunla aynı düşünceleri paylaşanlar adına ve onları harekete geçirmek adına şiirlerine yansıtmıştır. Bu dizelerle, insanın yanında sürekli olarak Allah’ın varlığının hissedilmesinin, onun umudunun kilit unsuru ve en büyük besleyicisi olduğunu ortaya koymaktadır.

3.2. Kolektif Umut ve Gençlik için Umut

Çile'nin Dava ve Cemiyet olarak adlandırılan son bölümündeki şiirler, adından da anlaşılacağı gibi, ilk dönemdeki "ben" şiirlerinden farklı olarak, genellikle ilk çoğul zamir olan "biz" ile yazılır. Bu şiirlerde genellikle toplumun sorunlarına vurgu vardır ve bu sorunlardan kurtulacağına dair umut aşılır. 1949 yılında yazılan ünlü Sakarya Türküsü şiirinin son iki mısrasına bakarsak bu umudu açıkça görebiliriz:

"...Yol onun, varlık onun, gerisi hep angarya;
Yüzüstü çok süründün, ayağa kalk, Sakarya!.." (Kısakürek, 2021).

Bu şiirde bireysel ıstıraplar yerine toplumsal sorunlar merkezdedir. Şiir boyunca milli ve manevi değerler, Türk tarihi ve Müslümanların aşığılanması, Türkiye'nin Adapazarı bölgesindeki nehir olan Sakarya ile özdeşleştirilerek büyük bir coşkuyla ifade edilir. Müjde şiiri de onun toplumu nasıl ön planda tuttuğunu göstermektedir:

"Fertle toplum arası kalkacak artık güreş;
Herkes tek tek sırtına toplumu bindirecek.
Gökler iki şakkolmuş haberi bildirecek.
Müjdeler olsun size; doğdu batmayan güneş!" (Kısakürek, 2021).

Şiirde birey ve toplum ayrımının kaldırılması gerektiği vurgusu, o dönemdeki İslami hareketin birliğine verilen önemi göstermektedir. Şarkı olarak da seslendirilen en umutlu şiiri "Şarkımız", hem kolektif umuda hem de geleceğe olan inanca işaret etmektedir:

"Kırılır da bir gün tüm dişliler,
Döner şanlı şanlı çarkımız bizim.
Gökten bir el yaşlı gözleri siler,
Şenlenir evimiz barkımız bizim.

Yokuşlar kaybolur çıkarız düze,
Kavuşuruz sonu gelmez gündüze,
Sapan taşlarının yanında füze,
Başka alemlerle farkımız bizim.

Kurtulur dil, tarih, ahlak ve iman,
Görürler nasılmış neymiş kahraman,
Yer ve gök su vermem dediği zaman,
Her tarlayı sular arkımız bizim."

Bu şiirde kolektif inanç ve umut çok güçlü bir şekilde verilir ve bunun diğerlerinden farklı olduğuna işaret edilir. Sara Ahmed (2004), nefretin birlikteliğinin insanları nasıl bir araya getirdiğinden bahseder. Burada Necip Fazıl'ın gözünde dindarlar için ortak bir

umut olduğunu görüyoruz ve bu umut onları bir araya getiriyor. Belirli bir grup tarafından paylaşılan kolektif umut, insanları belirli bir “sosyal senaryo” etrafında aktif ve sorumlu bir şekilde toplanmaları ve hareket etmeleri için güçlendirir (Braithwaite, 2004). Bu nedenle, Necip Fazıl'ın Büyük Doğu dergisi ve şiirleri bu kolektif dirençli umudun somutlaşmış halidir ve bunun insanlar için çalıştığını ve onları güçlendirdiğini ve hala Türkiye'deki dindar veya İslamcı insanların hayatında kurucu bir unsur olduğunu savunuyorum. Pek çok miting, açılış, toplantı ve konferansta ünlü, umut dolu şiirleri hala okunmakta ve umudun bu şekilde sirkülasyonu, Ahmed'in (2014) de ifade ettiği duyguların sosyalliğini bir kez daha ortaya koymaktadır.

Bu kolektif umudun temel amaçlarından biri de aslında gençliği harekete geçirmektir. Çile'nin son bölümündeki şiirler gençlere hitap eder. Arvasi'den aldığı nurla yeni bir gençlik inşa etme merakı ortaya çıkar. Bu gençlik, “mutlak hakikat ölçüsü ile aklın hakkını akla ve kalbin hakkını kalbe verecek”tir. Bu konuda çok umutlu olan şaire göre bu gençlerin sayısı her geçen gün artmaktadır ve bundan dolayı oldukça mutludur (Kısakürek, 2013). Ömrünün son yıllarında yazdığı “Emanet Olsun” şiiriyle bu davayı gençliğe emanet ettiğini söylemektedir:

“Ey genç adam, bu düstur sana emanet olsun:
Ötelerden habersiz nizama lanet olsun!..” (Kısakürek, 2021).

Hapishanedeyken yazdığı meşhur “Zindandan Mehmed'e Mektup” şiiri, gençliğe nasıl umut vermeye çalıştığının en güçlü delilidir:

“... Karanlığında nur, yeniden doğuş...
Sesler duymaktayım: Davran ve boğuş!
Sen bir devsin, yükü ağırdır devin!
Kalk ayağa, dimdik doğrul ve sevin!

Mehmed'im, sevinin, başlar yüksekte!
Ölsek de sevinin, eve dönsek de!
Sanma bu tekerlek kalır tümsekte!
Yarın, elbet bizim, elbet bizimdir!
Gün doğmuş, gün batmış, ebed bizimdir!” (Kısakürek, 2021).

Necip Fazıl, oğlu Mehmet aracılığıyla gelecek nesil misyonunu sürdürmeye çalışmıştır. Bu bağlamda şiir, Mehmet'e hitap etmenin ötesinde bireyselden toplumsala doğru evrilen genel bir metne dönüşmüştür (Aydoğdu, 2018). Bu durum aslında özellikle o dönemin hemen hemen tüm İslamcılar için geçerlidir. Hedeflediklerini ve dilediklerini tam olarak gerçekleştiremediklerini düşündükleri için gelecek neslin de bu yolda ve

hedefte devam etmesini isterler. Bu nedenle Necip Fazıl, coşkulu şiirlerini bu insanları mobilize etmek, kararlı ve umutlu kılmak için ortaya koymuştur.

4. Sonuç

Bu çalışma, modern Türk edebiyat ve düşünce tarihinde Türkiye'nin en önemli isimlerinden biri olan Necip Fazıl'ın dönüşen hayatındaki ve şiirlerindeki umut ve umutsuzluk kavramlarına oldukça farklı bir bakış açısı sunmaktadır. İslam anlayışının rehberliği ve Arvâsi, Allah ve Peygamber sevgisi ile inşa edilen umut, kolektif ve son derece dirençlidir. Kısakürek'in işlerindeki ve dünyasındaki umut duygusu, İslami hareketin üyelerini ve özellikle gençleri harekete geçirmek üzere kurgulanmıştır. Başka bir deyişle, öznel ve kolektif boyutları vardır. Bu anlamda Türkiye'deki İslami harekete katkısı büyüktür ve bu etki halen devam etmektedir. Bu noktada şiirin ve dolayısıyla sanatın, ideolojik bir bakış açısıyla ifade edildiğinde insanları duygusal olarak daha fazla harekete geçirdiğini vurgulamak istiyorum. Bu çalışmanın Türkiye'deki İslami harekette duyguların rolü olarak akademideki önemli bir boşluğa katkıda bulunacağına inanıyorum ve konuyu kapsamlı bir şekilde aydınlatacak yeni çalışmalara kapı açacağını umuyorum.

Kaynaklar

- Abu-Lughod. L. (1986). *Veiled sentiments: H'onor and poetry in a bedouin society*. Berkeley: University of California Press.
- Ahmed, S. (2004). *Collective feelings: Or, the impressions left by others*. *Theory, Culture & Society* 21(2), 25-42. <https://doi.org/10.1177/0263276404042133>.
- Ahmed, S. (2014). *Cultural politics of emotions*. Edinburgh University Press.
- Akın, M. H. (2014). Muhafazakâr siyasal kültürde bir sembol olarak Necip Fazıl Kısakürek. *Muhafazakâr Düşünce Dergisi*, 10(39), 31-43.
- Aktay, Y. (2018). Sunuş. Y. Aktay (Ed.), *Modern Türkiye'de Siyasi Düşünce: İslamcılık içinde* (13-25. ss.). İstanbul: İletişim Yayınları.
- Aydoğdu, Y. (2018). Necip Fazıl Kısakürek'te gençliğe bakış ver ideal gençlik tasarımı. *Şarkiyat*, 10(4), 1611-1625.
- Bahmani, F., Amini, M., Tabei, S. Z., ve Abbasi, M. B. (2018). The concepts of hope and fear in the Islamic thought: Implications for spiritual health. *Journal of Religious Health*, 57, 57-71.
- Bloch, E. et al. (1986). *The principle of hope*, vol. 3. Cambridge; MA: Mit Press.
- Braithwaite, V. (2004). *Collective hope*. *The Annals of the American Academy of Political and Social Science*, 592(1), 6-15.
- Bulaç, A. (2018). İslam'ın üç siyaset tarzı veya islamcılarının üç nesli. Y. Aktay (Ed.), *Modern Türkiye'de Siyasi Düşünce: İslamcılık içinde* (48-68. ss.). İstanbul: İletişim Yayınları.

- Çetin, N. (2014). Necip Fazıl'ın Abdülhakim Arvasi'yi tanınması ve tasavvufi düşünceleri. *Electronic Turkish Studies*, 9(11).
- Çoban, F. (2015). İslamcılığın fikri taşıyıcısı olarak Türkiye siyasi hayatında Necip Fazıl. *Mülkiye Dergisi*, 39(3),59–88.
- Duran, B. (2005). Necip Fazıl Kısakürek'in siyasi fikirleri üzerine bir değerlendirme. *Hece*, 97 (Necip Fazıl Kısakürek Özel Sayısı), 75–82.
- Duran, B. ve Aydın, C. (2013). Competing occidentalisms of modern Islamist thought: Necip Fazıl Kısakürek and Nurettin Topçu on Christianity, the West and modernity. *The Muslim World*, 103(4), 479–500.
- Endress, M. (2015). The social constructedness of resilience. *Social Sciences*, 4(3), 533–545.
- Khosravi, S. (2017). *Precarious lives: Waiting and hope in Iran*. Philadelphia: University of Pennsylvania Press.
- Kısakürek, N. F. (1999). *Bâbîli*. İstanbul: Büyük Doğu Yayınları.
- Kısakürek, N. F. (2013). *O ve ben*. İstanbul: Büyük Doğu Yayınları.
- Kısakürek, N. F. (2021). *Çile (bütün şiirleri)*. İstanbul: Yapı Kredi Yayınları.
- Lutz, C. ve White, G. M. (1986). The anthropology of emotions. *Annual Review of Anthropology*, 15(1), 405–436.
- Parla, A. (2019). *Precarious hope: Migration and the limits of belonging in Turkey*. Stanford University Press.

Kitap Tanıtımı

Book Review

Geliş Tarihi: 21 Nisan 2024

Kabul Tarihi: 22 Mayıs 2024

Yayın Tarihi: 30 Temmuz 2024

İki Dünya Arasında: İstanbul'da Dindar Üniversite Gençliği.
Özlem Avcı. İstanbul: İletişim Yayınları, Kasım 2020. 296
sayfa. ISBN 978–900–43–4441–9.

İlk baskısı 2012 yılında olan kitap Özlem Avcı'nın doktora tez çalışmasının kitaplaşmış halidir. 2010 yılında savunulan tezle içeriğin ve alt başlıkların genel olarak aynı olduğu gözlenmekle birlikte tezde "Bir Özneleşme Örneği Olarak İstanbul'da Dindar Üniversite Gençliği" başlığında değişikliğe gidildiği görülür. Kitabın ikinci baskıya yazdığı önsözünde yazar AKP'nin neoliberal politikalar ile İslam'ı iç içe geçirmesini ve zamanında ayrımcılığa uğradığı halde diğer yaşam tarzlarına müdahale eden tavrını eleştirir. Erdoğan'ın 2012'deki "dindar nesil istiyorum" sözlerine yer veren Avcı iktidar karşısında "kendi özneliğini" kurmaya çalışan bir kitle olarak gençliğe odaklanmaktadır. Önsözde bu dönemdeki dindar üniversite gençliğinin sadece AKP'li olmak ve onun savunucusu olan bir kitle şeklinde ele alındığı ve "ruhunu kaybetmekte olan bir gençlik" şeklinde değerlendirildiği görülür. "Yeni nesil" bu dindar gençlik ona göre gösterişe dayanan biçimsel bir dindarlık ortaya koymaktadır ve bunda da hükümetin "dindar nesil yetiştirme" söylemi oldukça etkilidir. Aradan geçen on bir yıl sonra bireysel gözleme dayanarak yapılan bu çıkarımın genelleyci olduğunu ve saha çalışmalarıyla gençlerin deneyimlerinin ortaya konulması gerektiğini düşünüyorum.

Çalışma, üniversitede okuyan "dindar gençlerin kent yaşamı içinde dini pratiklerinin sürdürülebilirliği ve gündelik yaşamlarındaki yerini" analiz etmektedir. İstanbul'da yüzde yetmiş devlet yüzde otuzu vakıf üniversitesi öğrencisi 18–25 yaş arasındaki 60 öğrenci ile derinlemesine mülakatlar yapılmıştır. Avcı temel tartışma noktasının modernleşmenin benimsenmesi sürecindeki değişen ve dönüşen İslami değer ve yaşam biçimleri olduğunu vurgulamaktadır. Çalışmayı gençler üzerinde yürütmesinin sebebini gelenek ile modernlik arasındaki melez yapının kent ortamında daha çok "hız belirleyicileri" olan

genç kuşaklar tarafından gerçekleştirilmesi olarak verir. Dolayısıyla Akşit ve diğerinde¹ olduğu gibi kamusal-özel, kitabi-yaşanan, geleneksel-modern gibi ikiliklerden yola çıktığı ve kavramsal olarak yeterince açıklanmadığı için sorunlu bulduğum “gerilimlere” sık sık başvurur (s. 27-31). Tek bir İslami gençliğin olmadığı savından hareket eden Avcı gerilim fikrinden yola çıkarak kent hayatı içinde geleneksel olan ile modern, kitabi ile yaşanan, ilahi ile gündelik arasındaki çelişkileri ve ortaya konulan çözümleri sorgulamaktadır.

Avcı, Türkiye’de İslamcılık, İslami hareket içinde en çok konuşulan ve tartışılan kavramların gençler için ne anlama geldiğini de sorgulamaktadır. Dine yaklaşımlarında toplumsal, siyasal, kültürel ve ekonomik faktörlerin etkisini de ele almaya çalışmaktadır. Yine boş zaman faaliyetlerini ve popüler kültürün etkisini gençler üzerindeki etkisini inceler. Bireylerin deneyimlerinin analizinde hem etnometodolojik hem de sembolik etkileşimci yaklaşımdan faydalanılmıştır (s.35-37). Araştırmada farklı üniversitelerde okuma, farklı cemaate bağlı olma, farklı ekonomik durum gibi değişkenler ekseninde 18-25 yaş arasındaki lisans ve lisansüstü öğrencilerle görüşülmüştür. Görüşülen öğrencilerin yarısının Gülen cemaati ile bağlı olan öğrenciler olduğunu söylemektedir.

Kitabın birinci bölümünde din sosyolojisi alanındaki tartışmalara yer verilir. Türkiye’deki din sosyolojisi çalışmalarının daha çok İslam dini üzerine yapıldığını, 1960’lı yılların sonuna doğru alan çalışmalarının başladığını, son dönemde ise daha çok laiklik üzerine çalışmaların yoğunlaştığını dile getirmektedir. Dinin içinde bulunulan topluma göre şekillendiğini dolayısıyla farklı İslami biçimlerin olduğunu söylemektedir (s.46-47). Dindarlığı “yaşanan din” olarak tanımlayan Avcı, dinin bireysel ve toplumsal iki düzeyinin olduğunu belirtir ve Türkiye’de dindarlığı tanımlamaya çalıştığımızda dini cemaat ve tarikatların söylemlerine bakmak gerektiğini, onlara baktığımızda da dinin biçimsel yönüne daha çok vurgu yapıldığı için ahlaki ve inanç boyutunun göz ardı edildiğini belirtmektedir. Farklı dini gruplar farklı dindarlıklar ortaya çıkarmakta, farklı habituslar oluşmaktadır. İslamcılık ve İslami kimliğin iç içe geçtiğini ve bunun Müslüman olarak doğmuş olmaktan farklı olduğunu belirterek bu süreci özneleşme olarak değerlendiren Avcı, Foucault’nun özne kavramından faydalanarak bu özneleşme sürecinde bilgi, etik ve iktidar olarak üç ana eksenin olduğuna vurgu yapmaktadır (s.49-52). Bu bölümde gündelik hayatta ortaya çıkan modernlik ve gelenek arasındaki gerilim, çelişki ve dünyevileşme üzerinde durulmaktadır.

¹ Bahattin Akşit et al., ‘Türkiye’de Dindarlık: Sosyal Gerilimler Ekseninde İnanç ve Yaşam Biçimleri’ (İletişim Yayınları, 2012).

İkinci bölümde Türkiye’de İslamcılık ve İslami hareketin serüvenine odaklanılmaktadır. Bu bölümde çevreden merkeze olan, hem modernleşme hem de laik elitlerle olan uzlaşmaya vurgu yapan Göle’nin yaklaşımı ve Ali Bulaç’ın İslami kuşak dönemselleştirmesinden yola çıkan Avcı, İslam dininin Türkiye’deki etkisini 1980 öncesi siyasal alan ve partiler bazındaki ağırlığı ile İslamcılık olarak; 1980 sonrasında ise daha toplumsal ve bireylerin gündelik yaşamında “temsil biçimlerine dönüşen” İslami hareket dönemi olarak değerlendirmektedir (s.62–63). Yazar İslamcılığın “siyasal davranışın Müslümanlık algısı ile bulunduğu her noktada ortaya çıkabilen bir kimlik, bir algı” olarak düşünülmesi gerektiğini belirtir (s.63). Dolayısıyla aslında siyasal İslam anlayışıyla eş olarak görür İslamcılığı. Yazar bugünkü İslami hareketlerin modernleşmenin bir çıktısı olduğunu belirtir ve gelenekle bağlantısının azaldığını söyler.

Bu bölümde İslam’ın siyasal, muhafazakâr, milliyetçi ve sol dinamikleri kısaca ele alınmıştır. Yazarın burada direkt belli isim ya da örgütler üzerinden değil de genel bir analize gittiği görülür. Kent yaşamına olan göçlerle birlikte İslami kesimin kamusal alanlardaki gündelik yaşam pratiklerinin arttığını vurgulayan yazar üniversitelerde her kesimden insanı rahatlıkla gözlemleyebileceğimizi belirtir (s.82). Ele alınan diğer mesele tüketim kültürü, İslami moda ve örtünmedir. Burada 80 ve 90’larda kullanılan türban kelimesinin İslam’ın siyasallaşmasının sembolü olarak değerlendirilmesi sol kesimin diline yakın gözükmemektedir. 1980 sonrası gençlerin apolitik tanımlanması ve gençlik alt kültürünün oluşması ekseninde İslami gençlik akran bir gençlik kültürü olarak analiz edilir.

Üçüncü ve son bölüm saha analizlerini içeren bölümdür. Burada kitabın başlığından farklı olarak “Bir Gençlik Kültürü Örneği: İslami Gençlik” betimlemesine gidildiği görülür. Burada İslami gençliğin farklılaşan yönlerine vurgu yapılarak gittikçe öznelleşen bir yaşam biçiminin olduğu iddia edilir. Bu bölüm dindarlık algısı, ötekileştirilme algısı, tüketim ve cinsiyet alt başlıklarında yoğunlaşmıştır. Öznelliğin oluşumunda içinde yer alınan aile, çevre ve dini grupların oldukça önemli etkisi olduğu vurgulanır. Üniversite gençlerinin üniversite öncesi ve üniversite döneminde dindarlık algı ve ölçütlerinde değişiklikler olduğu belirtilmektedir. Üniversite öncesi dönemde aile ve çevrenin gençler tarafından mahalle örnekleme şeklinde alındığı görülür. Avcı ise bu durumun verili olup farklı alternatifler olmadığı için aslında baskıya dair olduğunu iddia eder. Örneğin aile kısmında bireyin çocukluğunda aile tarafından dini bir baskı olsa da “ailem iyi ki bu konuda baskı yapmış” diyerek içselleştirdiği alıntısını Foucault’un beden in şiddetsiz şekilde nasıl uysal hale getirildiği teziyle ilişkilendirir (s.126). Açıkçası bu yorumun indirgemeci olduğunu, eğer bireyin öznelleşmesinden bahsediyorsak ve birey bir şekilde bunu iradesi ile kabullenmişse, benimsemişse buradaki failiği görmemiz gerektiğini,

dolayısıyla sürecin sadece baskı karşısında boyun eğme olarak değerlendirilmemesi gerektiğini düşünüyorum. Yine burada öğrencilerin gittiği ayrı yapılar değil; dini gruplar başlığı altında genel bir baskıdan söz edilir.

“Üniversite dönemi toplumsal yaşam ve dindarlık” başlığı altında özellikle İstanbul dışından gelen öğrencilerin yaşadığı kültür şoku ve sonrasındaki sorgulamalara, nefis mücadelesine, yine aile ve çevrenin direkt baskısının olduğuna yer verilir. “Kanaat önderleri olarak İslami seçkinler” kısmında gençler arasında Cündioğlu derslerini takip eden gençler de olduğu için Cündioğlu ile yapılan görüşmeye de yer verilmiştir. Yine Bülent Akyürek’ten alıntılar yapılmıştır. Bu kısımda direkt öğrencilerin bu isimler üzerinden ortaya koydukları söylem yerine uzunca onların “dindarlık” üzerine yazılarına yer verilmesi ilginçtir. 2012 yılındaki bu grupta üniversite öğrencilerin dâhil olduğu en büyük dini grubun Gülen cemaati olduğu belirtilmiştir. Dindarlığın gençler tarafından kırsalda büyüyüp yetişenler ve kentte doğup büyüyenler yine kadın ve erkek katılımcılar tarafından farklı algılandığı ortaya konulmuştur. Burada özellikle tebliğ ve temsil olarak farklılıktan bahsedilmiştir (s.157). Açıkçası bütün verinin bir bölümde, ufak alt başlıklar altında alınmasını veri analizi ve teorik tartışması bakımından yetersiz buluyorum. Daha farklı bölümlerde derin analiz ve teorik tartışmalar yapılabilirdi. Örneğin öğrencilerin dini pratiklerin akli sorgulanması, mantık çerçevesi ve rasyonel açıklamalara ağırlık verilen “dindarlık eğilimleri ve yeniden tanımlanan dindarlık algısı” kısmı bilim ve din başlığı ile ele alınabilirdi ki bu konu rasyonelleşme ve sorgulama “geleneksellikten kopuş ve kuşak çatışmaları” kısmında da yer almaktadır.

Çalışma içinde öğrenciler dışında örneğin İHL sözlük içeriklerine ve üniversite civarında 15 yıldır dindar, muhafazakâr öğrencilerin gittikleri çay bahçesi işletmecisinin görüşlerine de yer verilmiştir. Çalışmanın yöntem kısmında bunlardan bahsedilmemiştir. Görüşmelere bunların da eklenmesi ve neden o isimlerle görüşüldüğünün belirtilmesi gerekirdi. Özellikle vakıf üniversitelerindeki dindar gençlerin ibadetlerini yerine getirme ya da düşüncelerini paylaşma noktasında ötekileştirilme korkusu yaşadığı ve kendilerine önyargılı yaklaşıldığı belirtilmiştir (burada seçilen vakıf üniversitelerin Bahçeşehir, Yeditepe, Doğuş gibi daha seküler öğrencilerin gittiği düşünülen üniversiteler ağırlıklı olması belirleyici olmuş olabilir). Bu noktada gençlerin yeni taktikler geliştirdiği, bu alanlarda ileriye dönük strateji oluşturma çabaları olduğu vurgulanır.

Bu bölümün son kısmında gençlerin toplumsallaşma mekânları, mekânı yeniden inşa etmeleri, kadın erkek ilişkileri, tüketim alışkanlıkları ve örtünme biçimleri üzerinde durulmuştur. Mustafa Kutlu ile de görüşme yapılmış, onun “kanaat ekonomisi” açıklamasına yer verilerek lüks yaşam tarzının İslami kesim içinde eleştirildiği ifade

edilmiştir (s. 222). Yine “cemaat ve tarikat dindarlığına doğru” alt başlık altında Düccane Cündioğlu’nun bir gruba ait olmanın önemine dair söylediklerine yer verilmiştir.

Sonuç bölümünde yazar dindar gençlerin ailelerinde olan muhafazakârlık ve milliyetçilik kavramlarından kendilerini uzak tutmaya çalıştıklarını belirtir. Bu gençler dini hassasiyetleri önce ailede sonra da içinde buldukları dini gruplardan almaktadırlar. Eğitimleri yüksek olsa bile gençlerin cinsiyet eşitsizliği algısının devam ettiğini belirtir. Kent hayatının nefse hitap eden çok yönü olması nedeniyle gencin dindar yaşam sürmesindeki en büyük engel olduğu belirtilmiştir. Sonuçta, Avcı’nın dini gencin hayatında yaşam kurucu–inşa eden unsur olması yerine “üst–baskı unsuru” olarak ele alması dikkat çekicidir. Bu baskıyı Allah korkusu ve vicdanın getirdiği manevi baskı, aile ve sosyal çevre baskısı ve dindar olmayan kesimden gelen baskı şeklinde üçe ayırır (s. 260–261). Burada genci daha pasif ve zayıf gösteren bir tablo sunulduğunu, analizlerin ve kitabın sonunda yer verilen görüşme sorularının da bu yönde, yönlendirici olduğunu düşünüyorum. Örneğin “kadınlar dini açıdan baskıya maruz kalıyorlar mı?” “İslamiyet’in günümüz yaşam tarzı ile uyuşmayan yönleri olduğunu düşünüyor musunuz?” gibi soruların olumsuz bir şekilde yönlendirici olduğu görülür.

Oysa verilen örneklerde gençlerin aslında gündelik hayatı inşa etmesinde dinin kurucu aktör olduğu görülmektedir. Kitabın son kısmında paylaşılan derinlemesine görüşme sorularında mesela alt başlıkların gençlik–yorumsal ya da genel yorumlar (Türkiye, kamusal alan... vs.) olduğu görülmektedir. Oysa sorular tesettürden, toplumsal cinsiyete, ekonomik sorulardan tüketim ve moda çeşitlenen sorular vardır bu da muhtemelen verinin çok fazla dağılmasına ve derinlemesine o alana dair veri elde edilmesinin zorlaşmasına neden olmuştur. Bu eleştirilerle birlikte kitap Türkiye’deki “dindar” gençliğe yönelik genel bir bakış sunmaktadır ve gençlerin üniversite öncesi ve üniversite dönemlerindeki gündelik yaşam pratikleri ve İslam’ı anlama ve hayata geçirme pratiklerini yakından anlamamıza yardımcı olmaktadır.

 Nesibe Demir

İbn Haldun Üniversitesi, Türkiye
nesibedemir@stu.ihu.edu.tr